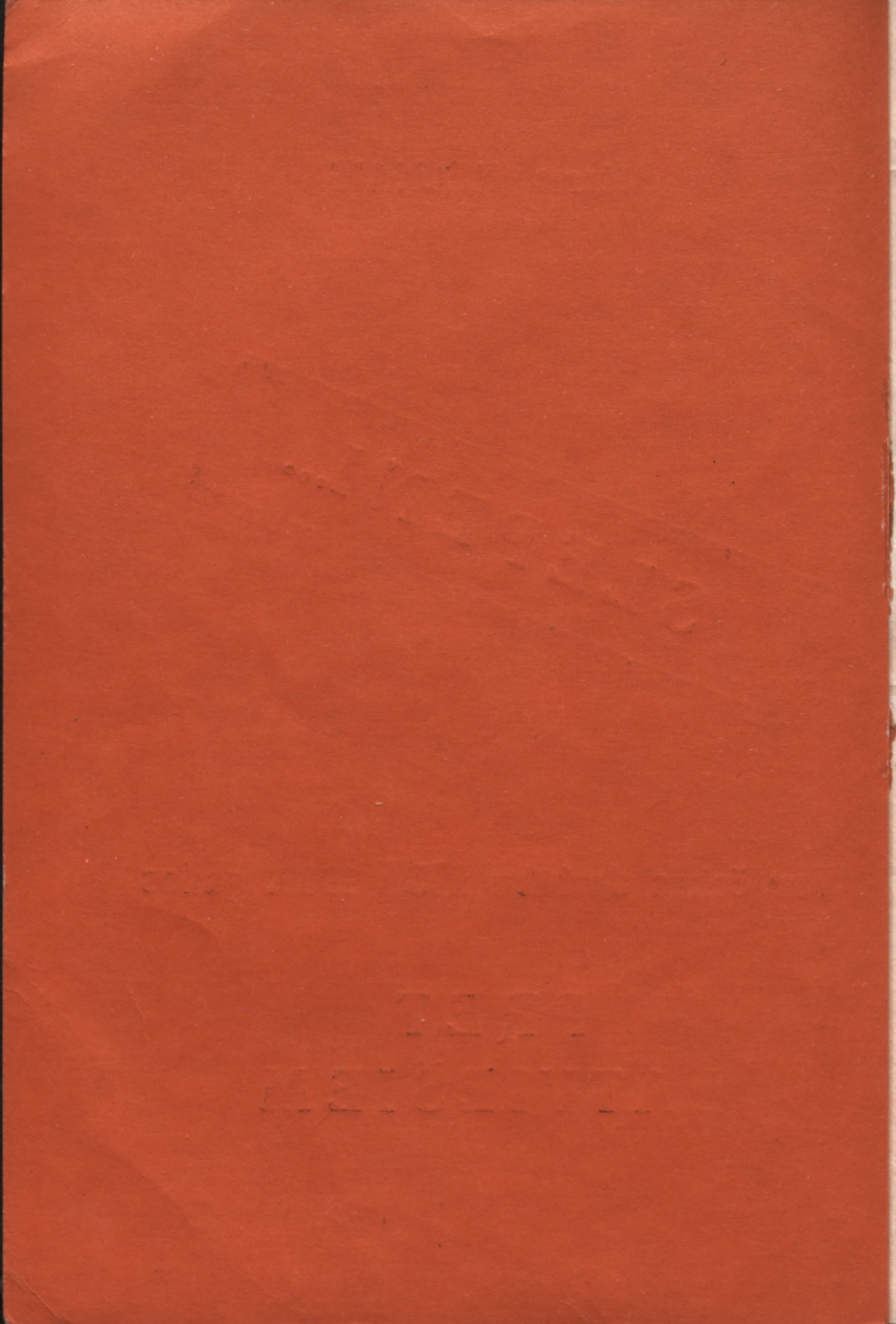

Pēteris MELNAIS

SLEPENI...

Par čekas darbību RĪGĀ 1960. gados

PRET
LATVIEŠIEM

93-3
L 450

L
34

PĒTERIS MELNAIS

SLEPENI...

PAR CEKAS DARBIBU RIGA
1960. GADOS

PRET LATVIEŠIEM

LATVIJAS NACIONĀLĀ
BIBLIOTĒKA

~~93 - 14. 102~~
0305034966

Pēteris Melnais

SLEPENI...

PAR ČEKAS DARBĪBU RIGĀ
1960. GADOS
PRET LATVIEŠIEM

Redaktore M. Cīrule

SPONSORE FIRMA «SELLERS»

Nodots salikšanai 1992. g. 19. novembrī. Parakstīts iespiešanai 1993. g. 1. aprīlī. Formāts 60×84 1/32. Augstspiede. 3,7 uzsk. iespiedl. Metiens 5000 eks. Pasūt. Nr. 0037. Iespiests LR AM NA akadēmijas valsts uzņēmuma apgāda «Junda» tipogrāfijā Rīgā, Muižas ielā 1.

Mūsu ieceres, vēlēšanās un nodomi, pēc kā mēs ticamies, ir kā zelta putni, kas riņķo ap mums, lai tos satveram un lidojam viņiem līdzī.

Daudzi cilvēki savus nodomus izstāsta citiem, piekar tos pie lielā zvana un ar šim skaņām aizbaida savus zelta putnus. Tikai tie, kuri savus nodomus un vēlēšanos, nevienam nestāstot, klusībā tur sevī un dzīvo viņu skaistumā, negaidīti piedzīvo, ka zelta putns atlaižas un cilvēks var lidot viņam līdzī. Klusēšana ir spēks, kas sastopams dabā kā likumība kārtības uzturēšanai, bet to var izmantot arī ļaunie gari, nekārtības radišanai un savu nodomu piepildīšanai.

Budīsti savos tempļos lieto bungas, trompetes, zvanu skaņas un citus trokšņus, lai ar tiem aizbaidītu ļaunos garus. Arī ļaunu cilvēku nodomus var sagraut, tos piekarot pie lielā zvana un stāstot citiem par viņu slepenām, ļaunām izdarībām un nodomiem.

Atziņas ietekmē radies šis apraksts. Tajā stāstīts, kā pasaules lielākā ļaunuma perēklī Padomju Savienībā sākas cilvēku iesaistīšana ļaunu nodomu verdzībā, kurai seko cilvēku pakļaušana drausmīgām mocībām līdz galīgai iznīcināšanai.

Ja gribi, lai ļaunums neattīstās, bet izzūd, stāsti citiem par ļauniem gadījumiem un ļaunu cilvēku nodomiem. Neaizsarga, neturi slepenībā ļaunuma perinātājus. Neturi arī sevī ļaunas domas, jo tās var attīstīties un nodarīt pāri tev pašam un citiem ar labiem nodomiem.

Pasaulē nav ļaunu cilvēku, bet ir tikai ļaunu garu apsēstie, tos var, kā budīsti savos tempļos, ar skaņām aizbaidīt. Piekar pie lielā zvana, izstāsti citiem — tā ir vienīgā atbrīvošanās no ļaunuma. Nekaro un neiznīcīni ļaunumu, jo apkarošana un iznīcināšana arī ir ļaunums.

NEATKĀRTOJIET SKAĻI, KAS ĀR JUMS RUNĀ

«Jūs aicina pie telefona,» teica sardze, kas dežurēja pie iejas durvīm Rīgas kinostudijas uzņemšanas paviljonā Skolas ielā 2.

«Paldies, es eju,» atbildēju un, piegājis pie telefona, klausulē teicu: «Lūdzu!»

«Vai M...?» kāda balss jautāja pēc mana uzvārda.

«Jā» — atbildēju. Tad runātājs tālāk sacīja:

«Neatkārtojiet skaļi, kas ar jums runā. Šeit no Valsts drošības komitejas. Mans vārds Barkāns. Vai mēs varam norunāt satikšanos?»

«Jā,» momentā atbildēju, neprasot viņam satikšanās iemeslu un vajadzību.

«Kur un kad mēs varam to izdarīt?» viņš jautāja tālāk.

«Kaut vai tūlīt!» atbildēju.

«Vai mēs varam satikties pēc stundas? Tas būtu pēc pulksten divpadsmitiem.»

«Jā, tikai kurā vietā?»

«Norunāsim uz Ķomunāru laukuma. Kur lielais tulpju apstādījums. Pie vidējā soliņa.»

«Labi.» Pēc tam norunājām, kā viens otru pazīsim.

Kad visu šo biju izrunājis, ap mani nokrita visādu jautājumu birums. Valsts drošības komiteja, tas skanēja nevainīgi, bet tā taču bija tā pati iestāde, kuru tautā pazina ar vārdu «čeka», tā terorizēja un spīdzināja cilvēkus. Ar to biju pats jau vairākkārt iepazinies, bet nekad šāda veida saruna nebija notikusi. Kāds sakars tai šoreiz?

Ķomunāru laukums agrāk saucās Esplanāde. Tajā Latvijas valsts laika sākumā notika valsts svētku parādes, dziesmu svētki un citi lielāki sabiedriski sarīkojumi līdz tam laikam, kad radās Uzvaras laukuma ideja Pārdaugavā starp Torņkalnu un Daugavu.

Gaidot satikšanās laiku, galvā radās visādas domas. Kāpēc ar mani grib iepazīties un satikties kāds Valsts drošības komitejas darbinieks? Biju daudzreiz «saticies» ar šīs iestādes darbiniekiem, bet ne reizes nebija šādas «iepazīšanās», kaut arī tās reizes viena no otras atšķirās. Varbūt viņam kāds tehniskas dabas jautājums, kas jāpaskaidro. Tādi gadījumi bija bieži, kad man pilnīgi sveši cilvēki izteica dažādus jautājumus foto un kino nozarē, jo biju Rīgā diezgan populārs šo nozaru speciālists. Telefona saruna atstāja savādu iespaidu, kaut nekas vairāk netika runāts kā tikai tikšanās laiks un vieta.

Dažas minūtes pirms norunātā laika izgāju no vēsajām uzņemšanas telpām uz Skolas ielas. Sajutu gaišo, saulaino dienu ar patīkamu pavasara siltumu. Skolas iela sākas no Komunāru laukuma. Pārejot Elizabetes ielu, es atrados jau tur. Pēdējos gados tas bija pārveidots par dārzu. Sastādīti košumkrūmi, ierīkotas puķu dobes, kurās vienmēr gadalaikam atbilstoši ziedēja puķes. Rīga ir dārzu pilsēta, tā atzina arī tagadējie Latvijā okupanti krievi. Laukuma malā gar Elizabetes ielu stāvēja rinda krūštēlu, tie bija novietoti uz akmens postamentiem. Zem katra krūštēla vārds. Tie esot vecie komunāri, kas cīnījušies par padomju varas radīšanu Latvijā. Man šie vārdi bija sveši, nekad par tādiem cīnītājiem nebiju dzirdējis. Laukuma otrā malā bija paredzēts pieminekļis Staļinam. Tur īpašā uzbūvē noritēja sagatavošanas darbi, bet tie pašreiz bija apstājušies, jo Hruščovs, nākdams pie varas, bija Staļina varas godināšanu apzīmējis par personības kultu un viņa nopelnus kā noziegumu masveidīgā tautas iznīcināšanā. Staļina iebalzamēto liķi Maskavā izmeta no mauzoleja un apraka kā suni Kremļa sētmalā. Visu, kam bija sakars ar Staļinu, noniecināja.

Tulpju dobe atradās pieminekļa tuvumā. Gāju uz to pusi. Uz laukuma neredzēja neviena cilvēka, jo bija darba laiks. Soliņi bija brīvi, un, piegājis pie vidējā, apsēdos uz tā viena gala. Šķirstīju līdzpaņemto žurnālu.

Pēc neilga laiciņa ieveroju kādu viru nākam no pretējās laukuma malas. Tas varēja būt mans telefona sarunas biedrs. Viņš nāca garām soliņiem, uz manu pusi neskatīdamies, un apsēdās uz mana soliņa pretējā galā. Tad, skatīdamies apkārt, it kā meklēdams kādu, man jautāja, vai esmu tas, ar kuru sarunājies pa telefonu.

«Jā,» es atbildēju.

Pēc britiņa viņš jautāja, vai strādāju Kinostudijā.

«Tikai dažus mēnešus,» teicu.

«Vai pazīstat tur darbinieku Tilgali?»

«Jā,» un kad viņš pieminēja šo vārdu, nojautu, ko viņam vajadzēja. Viņu interesēja Tilgalis.

«Viņš atgriezies Latvijā no Rietumiem.»

Visa mūsu saruna noritēja tā, it kā mēs būtu katrs par sevi un starp mums nekāda saruna nenotiktu. Es šķirstīju savu žurnālu, un viņš skatījās pavisam uz citu pusi. Tuvumā neredzēja neviena cilvēka. Ja kāds arī mūs novērotu no malas, nenāktu prātā, ka mūsu satikšanās norunāta kādas vajadzības dēļ. Pēdīgi viņš teica:

«Mums vajadzēs šo lietu pārrunāt. Jums jānāk man līdzi uz dzīvokli. Sekojiet man pēc brītiņa.» Viņš piecēlās un gāja pāri laukumam uz Veidenbauma ielas pusi. Pēc brītiņa piecēlos arī es un gāju pretējā virzienā, tad pagriezos un sekoju viņam pa Veidenbauma ielu līdz Dzirnau ielai, tad pa Dzirnau ielu līdz Brīvības ielai. Brīvības ielā paātrināju gaitu, lai atrastos viņam tuvāk un pārpildītajā ielā varētu labāk sekot. Gājām līdz Ģertrūdes ielai un, pārgājuši to, iegriezāmies pa labi Ģertrūdes ielas nākamās mājas sētā. Tur sekoju jau aiz viņa. Abi iegājām no sētas puses kādā pagraba dzīvoklī. Atverot durvis, pa akmens trepēm nokāpām tumšā koridorā. Tas oda pēc drēgnuma un pelējuma. Viņš atvēra pirmās durvis pa labi un, pārkāpuši sliksni, atradāmies tādā pat tumšā un piesmakušā istabā. Pa labi bija liels logs. Caur tā nokvēpušiem un noputējušiem stikliem varēja pārredzēt mājas sētsvidu, iedzīvotāju nākšanu un aiziešanu. Loga paloda atradās līdz ar pagalma akmens bruģi. Logam bija aizverami slēgi no iekšpuses. Kad aizdedza gaismu, tad tos pievēra. Pie durvju sienas atradās vecs divāns ar nolietotu, nodilušu drēbi.

Apsēdāmies pie galda, kas atradās istabas vidū starp trim krēsliem. Galds bija aplāts ar vecu, netīru saburzītu galdautu. Vidū uz tā vāze ar mākslīgām noplukušām papīra puķēm. Sienu tapetes vecas ar daudzziem naglu caurumiem, vietām atlobijušās un noplēstas. Istaba atstāja drūmu, nospiedošu iespaidu. Slikto iespaidu vēl pavairoja pelējuma piesmacētais, netīrais gaiss.

Mūsu saruna noritēja jau tieši par Tilgali. Viņš jautāja, vai atrodos darbā tālu no Tilgaļa. Teicu, ka strādājam vienā telpā un esam katru dienu kopā.

«Valsts drošības komitejai radusies vajadzība noskaidrot par šo cilvēku dažus jautājumus sakarā ar viņa atgriešanos Latvijā no Rietumiem. Jums jāpalīdz mums šo uzdevumu veikt.»

Tie bija oficiālie vārdi, ar kādiem viņš uzsāka sarunu, sēdot pie galda.

«Vai es to varēju?» pēc brītiņa, it kā ievilcis elpu, es teicu, jo šis uzdevums man nebija patīkams. Tajā sajutu kādu pretīgumu.

Tad man lika saprast, ka es nedrīkstu šo priekšlikumu noraidīt, un man vajadzēja tikai to pieņemt.

Viņš iedeva kadru anketu, lika to aizpildīt un uzrakstīt savu biogrāfiju. Norunājām, ka tiksīmies nākošo nedēļu šajā pašā istabā. Es varēju iet. Atvadījos un izgāju no netirās, piesmakušās istabas uz jelas svaigā gaisā.

Gāju taisni uz Brīvības ielu. Tur cilvēki steidzās uz vienu un otru pusi. Es viņos neskatījos. Mani saistīja tikai paša pārdzīvojums. Biju uzsācis jaunas gaitas. Sekojis kādam cilvēkam uz tumšu pagraba dzīvokli. Uzņēmies pildīt kādu uzdevumu un sekot kādai cita cilvēka dzīvei, izdibināt viņa nodomus un par to ziņot kādai iestādei. So iestādi tautā sauca par čeku. Tas bija netīrs, apkaunojošs darbs. Vienkārši, tā bija cilvēka nodošana. Nekad nevienā laikā to neuzskatīja par apzinīga un godīga cilvēka darījumu. Tas mani uztrauca, un ilgi nevarēju samierināties ar pieņemto priekšlikumu. Nevarēju nepieņemt. Nevienš arī neatļāva atteikties no tā. Nevienš neaizsargāja tiesības būt brīvam un darīt ko grib. Smalka tirānija.

Neatkārto skaļi, kas ar tevi runā. Bet šoreiz to daru.

SATIĶŠANĀS SLEPENAJĀ DZIVOKLI

Pagāja dažas dienas darbā, mājās un uz ielas. Visur, kur gāju, apstājos un, ar ko runāju, vienmēr manās domās atgriezās slepenā satikšanās un noruna par uzņemtajām saistībām. Man vajadzēs būt sakarniekam, ziņotājam. Tas ir pretīgi un pat riebiģi. Varbūt es varēju atteikties un neuzņemties šo pienākumu? Pēc tam viņi varēja piespiest to darīt pret paša gribu. Arī tagad es darbojos pret paša gribu, bet viņi to nezina. Es neesmu viņiem parādījis, ka man nepatīk šis viņu izricības. Viņi domā, ka esmu sajūsmināts un priecīgs tos atbalstīt visās necilvēcīgās izdarībās, lai varaskāro krievu asiņainais zābaks varētu bradāt pāri visu tautu galvām un masveidīgi iznīcināt cilvēkus un noņievāt ar meliem un krāpšanu cilvēku tiesības.

Mājās aizpildīju anketu, kuru man iedeva. Tajā bija vairāk nekā 32 dažādi punkti. Uz tiem vajadzēja atbildēt ar «jā» vai «nē» vai arī izsmeloši aprakstīt. Šādas pašas anketas vajadzēja pildīt katram, kas iestājās jaunā darba vietā, skolā vai citur, tikai tajās bija mazāk jautājumu.

Vispirms uzvārds, vārds, tēva vārds, dzimšanas gads, vieta, tautība, izglītība, nodarbošanās. Kādas valodas pārvalda, darba stāžs, vai bijis ārzemēs. Pēc tam seko speciālāki jautājumi, uzrādot visas darba vietas. Ko strādājis un no kura līdz kuram laikam. Vecāku darbs pirms un pēc revolūcijas. Vai vecāki bijuši kādā partijas novirzienu grupā, vai pats ir bijis kādā novirziena grupā. Ja ir komunistiskās partijas biedrs, vai partija sodījusi. Ja partija sodījusi, tad par kādiem pārkāpumiem. Kur atradies vācu okupācijas laikā. Vai darbojies partizānu kustībā. Vai ir apbalvojumi. Vai ir zinātniski darbi. Kādi darbi publicēti. Pēdīgi attiecības pret karaklausību, ģimenes stāvoklis, bērnu skaits, dzīves vieta. Apakšā paraksts kā apstiprinājums par ziņu pareizību.

Bez aizpildītās anketas vēl vajadzēja pašrocīgi uzrakstīt savu biogrāfiju. To sauca par autobiogrāfiju. Tajā vajadzēja aprakstīt sīki visu savu dzīvi. Tas bija atkārtojums, kas jautājumos jau reiz bija atbildēts.

Tas viss man bija gatavs. Norunātā dienā un laikā devos uz dzīvokli Ģertrūdes ielā. Nokāpu dažus kāpienus pagraba telpā un virzijos pa tumšo koridoru uz priekšu. Kad biju pret durvim, tās atvērās pašas, un man vajadzēja tikai pārkāpt sliekšni pustumšā telpā. Vienkāršā istaba ar pelējuma smaku man bija jau pazīstama. Pirmā brīdī pārlaidu skatu tai visapkārt. Telpā bez mana paziņas bija vēl kāds vīrs. Mans paziņa stādīja viņu man priekšā, iepazīnāties. Viņa uzvārds bija Šteinbriks. Gados jaunāks, 20—25 gadu vecs. Ar viņu man vajadzēs turpmāk sastrādāt, teica mans paziņa un atstāja mūs abus istabā. Pats atvadījās un aizgāja. Mēs gaidījām kāda cilvēka atnākšanu.

«Viņš nāk,» teica mans paziņa un gāja atvērt durvis.

«Tas ir mans priekšnieks,» un stādīja mani priekšā atnācējam.

«Aleksandrs Petrovičs Mihailovs.» Viņš pasniedza roku, teica savu vārdu, tēva vārdu un uzvārdu. Tā tas parasti krieviem pieņemts. Vēlākās sarunās lieto tikai vārdu un tēva vārdu. Arī šis priekšnieks jau pašā sākumā mani uzrunāja par «Jan Karlovič».

Aleksandrs Petrovičs bija vidēja auguma, gludi sukātiem tumšiem matiem, tumšām acīm, dzīvu un enerģisku seju. Viņš apsēdās pie galda. Pasniedzu viņam aizpildīto anketu un uzrakstīto biogrāfiju. Tā bija rakstīta ar mašīnu.

«Vai jūs pats rakstāt?» prasīja priekšnieks.

«Jā.»

«Un kam mašīna pieder?»

«Tā ir mana, to lietoju, ja kaut kas jāraksta laikrakstiem,» paskaidroju. Rakstāmmašīna Padomju Savienībā nedrīkst būt katram, un ja kādam tā tomēr ir, tas ir aizdomīgi, jo var nodarboties ar nevēlamu ziņu izplatīšanu. Tā domā varas iestādes.

«Tas viss labi,» viņš teica. «Tagad jums vajadzēs dot parakstu, ka jūs sniegsiet mums ziņas.» Pirms tam viņš bija runājis, ka Padomju Savienībā iesūtot visādus cilvēkus ar uzdevumiem izspiegot, sniegt ziņas uz ārpusi un rīkot sabotāžas aktus. Katram padomju pilsonim esot pienākums par to ziņot attiecīgām iestādēm. Par aizdomīgiem cilvēkiem un gadījumiem, ja tāds kaut kur novēro. Jūsu galvenais uzdevums būs novērot no Rietumiem atbraukušo Tilgali, kas tagad strādā Rīgas kinostudijā. Tā kā jūs atrodaties vienā darbā, jums vajadzēs ar viņu neuzkrītošās sarunās noskaidrot dažus jautājumus. Kāpēc viņš atgriezies tagad, kāpēc to nav darījis agrāk? Kur viņš ir strādājis, ko darījis? Vai viņam palikuši paziņas? Vai ar tiem sarakstās? Kādi paziņas viņam ir Rīgā vai citur Latvijā? Daudzreiz

šādi cilvēki uzdod citus uzvārdus un citas biogrāfiskas ziņas.»

Man vajadzēja dot parakstu. Tas notika tā: priekšnieks teica tekstu krievu valodā, Šteinbriks pateica latviski. Man to vajadzēja uzrakstīt uz jaunas papīra lapas. Šis teksts skanēja apmēram tā: Es, tāds un tāds padomju pilsonis, apņemos sniegt ziņas Valsts drošības komitejai par cilvēkiem, ar kuriem man būs saskare un kuru darbība var būt kaitīga Padomju Savienībai. Šis ziņas sniegšu rakstiski un par to nevienam citur tālāk neizpauđīšu. Ziņas sniegšu ar parakstu «Korespondents». Šis nav burtais teksts, bet pēc satura tāds bija. Kad tekstu biju uzrakstījis, man jautāja, ar kādu segvārdu es gribu parakstīt ziņojumus. Tajā brīdī neko nevarēju izdomāt. Tad priekšnieks minēja vārdu «Korespondents», un es to pieņēmu. Man bija gluži vienalga, ar kādu parakstu to vajadzēja darīt. Zem visa iepriekšējā teksta sekoja mans paraksts ar īsto vārdu un uzvārdu. Kad visu to biju izdarījis, jokodams teicu krievu valodā: «Tak, teper ja prodal sebja.» (Tā, tagad esmu sevi pārdevis.)

«Kā, pārdevis?» jautāja priekšnieks. Es atkārtoju: «Nu, vienkārši, pārdevis sevi.» Priekšnieks vairāk nejautāja, tikai kopā ar mani sminēja.

Pēc visas šīs ceremonijas man vēl stāstīja, ka bez šādiem iecelotājiem kā Tilgalis Padomju Savienībā iesūtot daudz dažādus slepenus cilvēkus ar izdomātiem uzvārdiem un biogrāfijām. Šādi cilvēki savās biogrāfijās ātri sapinoties un esot viegli atklājami. Viss, ko tagad man stāstīja, bija jauns un interesants. Priekšnieks par mani zināja visu, kaut nebija lasījis manu iesniegto biogrāfiju. Viņš zināja, ka esmu vācu okupācijas laikā beidzis kara ziņotāju skolu Berlīnē un bijis filmu operators. Tas nebija nekāds noslēpums, jo visu to savās agrāk uzrakstītās autobiogrāfijās un anketās biju uzdevis.

Tad viņš jautāja, kādus cilvēkus es zinu, kas ir bijuši ar mani kopā kara ziņotāju skolā un kur viņi tagad atrodas. To nebija viegli atcerēties un arī ne tik patīkami. Viņš lika par šiem cilvēkiem padomāt.

Pirmā mūsu saruna bija beigusies. Savu dvēseli biju atdevis velniem, tagad viņi ar mani varēs darīt, ko gribēs. Kad izgāju no slepenā dzīvokļa, ātri devos uz ielas, lai ieelpotu citu gaisu, ieplūstu gājēju barā un aizmirstu iepriekšējos pārdzīvojumus. «Es esmu sevi pārdevis,» atkal atkārtoju pie sevis šo teikumu. Biju kļuvis psihiski netīrs, pieņemdams uzspiestos pienākumus. Kā tikt no visa tā vaļā? Radās jauni jautājumi,

bet bez atbildēm ar praktisku atrisinājumu. Būtu iespēja, aizbēgtu no šīs zemes, no šiem cilvēku medniekiem, bēt kur, ja vienu sesto daļu zemeslodes iežogo dzeloņstieples, kur cilvēkiem nav domu, vārdu, dzīves brīvības?

Ieejot Brīvības ielas cilvēku straumē, uz brīdi drūmā nopiestība izzuda. Tad atgriezās no jauna. Tagad likās, ka visi uz mani noskatās un nodomā: «Re, tas ir ziņotājs, «aģents!»»

No darba biju izgājis darba laikā ap pl. 15, un tāpēc atgriezos uz turieni atpakaļ. Mani sagaidīja darba biedrs Tilgalis ar mīlīgu, bērnišķīgu jautājumu. Viņš sēdēja pie galda un šķiroja negatīvus.

«Kur tu, puisīt, biji tik ilgi? Tevi te daži meklēja.»

«Pastaigājos,» es viņam atbildēju.

«Tu nu gan esi ilgi staigājis. Tā nevar.»

Man likās, viņš zina visu, kur esmu bijis, ko darījis. Nē, viņš nezināja neko, ne šoreiz, nedz arī citās reizēs, kad abi, kopā strādājot, pārrunājām viņa un manas dzīves gaitas. Viņš stāstīja daudz par savām bērības dienām, vēlākiem gadiem, par dzīvi svešumā un par savām ilgām pēc mājām. Tādi stāsti ir katram. Visi rakstnieku uzrakstītie stāsti un romāni ir kādu cilvēku dzīves gaitas. Man šoreiz jānoklausās kāda cilvēka dzīves stāsts, jāuzraksta un jānodod kādas valsts slepenajai policijai, lai tā to noliktu savos seifos un glabātu kā kādu dokumentu. Policija domā, kas šis cilvēks atsūtīts no Rietumiem apmācīts, lai sagrautu pastāvošo valsts iekārtu. Bet tas ir tikai iemesls, kura dēļ dažus miljonus cilvēku tur verdzības apstākļos, lai vajadzīgā brīdī rotaļātos kā kaķis ar peli un pēc tam tos iznīcinātu.

VIŅŠ ATGRIEZĀS NO RIETUMIEM

Kārlis Tilgalis Vācijā nokļuvis 1944. gada vasarā. Viņu Rīgā saķēra uz ielas, aizveda uz kuģi un pēc tam nosūtīja uz Vāciju.

Viņš bija no karaklausības atbrīvots slimības dēļ, bet tas šai gadījumā nelīdzēja. Tai laikā visos Austrumfrontes sektoros risinājās sīvas kaujas. Padomju armijas daļas sekoja atejošajai vācu armijai pa pēdām un daudzās vietās izdarīja negaidītus uzbrukumus. Padomju armijas ķīlis bija ieņēmis Bausku, Jelgavu un dzinās uz Rīgas jūrmalu, lai tādā veidā Rīgu un Latvijas ziemeļdaļu ieslēgtu maisā. Rīgā uz ielām ķēra civiliedzīvotājus. Viņus nogādāja uz kuģiem nosūtīšanai uz Vāciju. Tilgalis bija šīs akcijas upuris. Vācijā viņu iedalīja būvbataljonā, un tur viņš piedzīvoja kara beigas. Pēc kara dzīvojis no metnēs, tad sācis strādāt Holandē un pārcēlies uz turieni. Sākumā strādājis tekstilfabrikā. Vēlāk dabūjis savam arodam piemērotu darbu kinofilmu apstrādāšanas laboratorijā. Iemācījies holandiešu valodu un varējis labi dzīvot. Tad pārcēlies atpakaļ uz Rietumvāciju, jo tur apstākļi uzlabojušies. Atradis darbu kādā fotolaboratorijā.

Ilgas pēc mājām nav devušas viņam mieru. Doma par atgriešanos radusies sen. Ilgi viņš to plānojis, nedrīkstējis par to nevienam stāstīt, jo tad viņu uzmanītu un neļautu viņam darīt šo muļķību. Viņš aizrakstījis Padomju Savienības pārstāvniecībai Austrumberlīnē. No turienes saņēmis atbildi ar norādījumiem, kā viņam rīkoties un ko darīt. Vispirms viņam vajadzējis nokļūt Berlīnes austrumu sektorā.

Dzīves vietā par braukšanas nodomu viņš nevienam nav stāstījis. Nodomātajā laikā savas līdzņemamās mantas salicis somās un aiznesis uz staciju, kur nodevis bagāžas uzglabāšanā. Nopircis biļeti un gājis uz māju gaidīt laiku, kad varēs iet uz staciju. Darbā visu nokārtojais savlaicīgi, lai nevienš neko nejūstu un nezinātu. Kad bijis laiks, gājis uz staciju. Vilciens pienācis, viņš iekāpis tajā un aizbraucis uz Rietumberlī-

nes tuvāko staciju. Tad sēdies S-bānī un sasniedzis austrumu sektorā norādīto staciju. Tai brīdī viņš sācis šaubīties. Viņš vēl varējis aiziet atpakaļ uz Rietumberlīni un atgriezties agrākajā vietā. Brīdī domājis, ko darīt.

Par mājām nav zinājis itin neko. Sieva nav atbildējusi uz viņa vēstulēm. Domājis, ka Rīgā vairs nav neviena piederīgā. Bet Latvijas zeme tomēr būs, viņš domājis un pārkāpis padomju vēstniecības sliekšni. Ar to viņam sākušās citas dzīves gaitas.

Padomju vēstniecībā viņš sastapis latviešus, un tie viņam laipni sākuši kārtot tālāko braukšanas ceļu. Savu palikušo Rietumvācijas naudu viņš no prieka atdāvinājis darbiniekiem. Viņam izsniegta Austrumvācijas nauda. Pēc dažām dienām viņš varējis doties uz austrumiem.

Viļciens skrējis cauri Austrumvācijai, Čehoslovākijai un sasniedzis Padomju Savienības robežu. No Berlīnes ar viņu kopā braukuši citi bēgļi, krievi. Viņi stāstījuši par savām dzīves gaitām Rietumvācijā. Tā kopējais ceļš līdz Padomju Savienības robežai bijis īss un interesants. Garām aizslīdējuši Čehoslovākijas ciemi un mājas, kuru ārējais izskats neko daudz neatšķīries no Rietumvācijas.

Pārbraucot robežu, viņi nokļuvuši padomju paradīzē. Tā izskatījusies citāda, nekā tā zeme, kurā viņš vairāk par 10 gadiem bija dzīvojis. Pirmajā apstāšanās punktā apskatījuši viņa un citu līdzbraucēju somas. Bijušas maņas, kuras vajadzējis atdot, kā avīzes, žurnālus, grāmatas, dažādas grupu fotogrāfijas un vēl šo to. Šajā pirmajā punktā sākusies viņa izprašāšana. Viņam jautāts, kā tas parasts šādās izziņās, vārds, uzvārds, tēva vārds, dzimšanas gads, vieta. Tad sākusies pārējā noskaidrošana. Kā nokļuvis Vācijā? Kad tas bijis? Kāpēc bēdzis? Kur pavadījis šo laiku? Ko strādājis? Tagad, kad viņš atradies padomju kontrolpunktā, gribējuši saskatīt iesūtīta Rietumu spiega iezīmes. Visi līdzbraucēji «bēgļi» bijuši speciāli līdzī sūtīti čekas aģenti, kuriem vajadzējis no viņa izvilkt nodomus Padomju Savienībā. Šajā pirmajā punktā viņš pratināts un turēts ilgi. Tad kādā dienā varējis braukt tālāk.

Viņš domājis, ka nu sasniegs Latviju, ieraudzīs Rīgu un savus piederīgos. Bet nācis atkal kāds kontrolpunkts. Jaunajā apstāšanās vietā viss bijis jāstāsta no gala, tie paši jautājumi. Dzīvojis speciālā barakā, kur viņu noturējuši vairākas nedēļas. Tur iepazīties ar kādu citu jaunu «bēgli», šis arī gaidījis savu kārtu tālākai braukšanai. Viņš uzturoties šeit jau ilgāku laiku.

Bēglis pat strādājis kontrolpunktā, un Tilgalim vajadzējis palīdzēt saimnieciskos darbos, malkas zāģēšanā un citur.

Kad visu to viņš man stāstīja, tad sapratu, ka tā bija tā pati iļtrācija, ar visādām krāpšanām un blēdībām, kuru pats biju izgājis cauri neskaitāmas reizes, kad atgriezos no Kurzemes un ieradās Rīgā, meklēdams darbu. Visi līdzbraucēji, kas atgriezās no Rietumvācijas uz Padomju Savienību, bija tikai pielikti čekas aģenti. Kāds no šiem bēgļiem pat iedevis viņam savu adresi, lai rakstot. Pēc vairāku nedēļu ceļošanas pa Padomju Savienību viņš beidzot sasniedzis Rīgu.

Rīgā sākusies viņa pratināšana no jauna, vispirms Valsts drošības komitejā, tad Rīgas pilsētas Izpildu komitejā, kur arī starp pilsētas pārvaldes pārstāvjiem bijuši Valsts drošības komitejas čekisti. Viņš protams to nav zinājis. Ar viņu gribēja sastapties avižu, radiofona un repatriācijas komitejas pārstāvji. Pēdīgi, kad viņam bija iedevuši darbu, pielika klāt kādu komjaunieti, lai tas no viņa izvilktu kādas noslēpumainas, slepeni turētas ziņas. Bet šis komjaunietis nebija to spējis, un viņa vietā ielika mani. Šī uzdevuma pildīšanai man vajadzēja mainīt darba vietu.

Biju 9 gadus nostrādājis Zinātņu akadēmijas Mikrobioloģijas institūtā, vadīdams fotolaboratorijā izpildāmos darbus. Tur bija zinātnieku pētījumi, kurus vajadzēja dokumentēt no parastiem un elektronu mikroskopiem, kā arī mikrouzņēmumus no pētījumu darbiem. Tos uzņēmu parastā melnbaltā fototehnikā, bet pedējos gados biju apguvis arī krāsu fotografijas tehniku. Profesora Kirhenšteina vadītā Mikrobioloģijas institūta fotolaboratorija bija pirmā Rīgā un Zinātņu akadēmijā, kur zinātniskos darbus dokumentēja krāsu fotografijā, un tas bija jau 1948. gadā.

Man vajadzēja mainīt šo darba vietu, lai pārietu strādāt uz Rīgas kinostudiju un varētu izsekot kādam atbraukušam bēglim no Rietumiem. Mainot darbu, man nebija nekādas jausmas, ka mani sagaida šāds čekas uzdevums.

Strādājot Zinātņu akadēmijā, es nezināju, ka darba vietās pastāv šādi slepeni čekas ziņotāji.

Neviens un nekad man nebija piedāvājis uzdevumus izsekot kādiem cilvēkiem, kalpot čekai. Dažreiz mani pagodināja ar «galma fotogrāfa» titulu, jo taču strādāju pie profesora Kirhenšteina, un viņš skaitījās arī augstākais Padomju Latvijas «valsts vadītājs». Sai sakarā tad arī man vajadzēja būt ar kā-

diem «nopolniem». Bet šis darbs bija tikai institūta robežās un nebija arī augsti atalgojums.

Atgriezoties pēc kapitulācijas no Kurzemes, atradu darbu Rīgas kinohronikā, bet vēlāk pārgāju strādāt uz Mikrobioloģijas institūtu. Pēdējos gados biju meklējis iespēju atgriezties atpakaļ uz kinofilmu nozari, jo atalgojums tur bija lielāks, un tāpēc šis piedāvājums no Rīgas filmu studijas nebija pārsteigums. Pārsteigums bija uzliktais pienākums. Čeka domāja, ka es būšu spējīgāks atklāt no Rietumiem atbraukušā Kārļa Tilgaļa draugus, kas atrodas Latvijā, un arī tos, kas palikuši Rietumos. Viņš bija vaļsirdīgs cilvēks un neko man neslēpa. Es varēju atklāt viņam dažus noslēpumus par šejienes dzīves apstākļiem. Tas radīja viņā uzticību. Drīz es zināju skaidri visu par viņa nodomiem. Tur nebija nekā ļauna pret Padomju Savienību. Viņam nebija neviena drauga ārzemēs, kuram rakstīt. Viņš pat teica, ka negribot ne ar vienu sarakstīties. Tapat viņam nebija neviena, ar ko šeit uzturēt kādus sakarus, lai veiktu kādus uzdevumus, kas kaitētu Padomju Savienībai. Atgriezies mājās, viņš šeit bija svešinieks. Viņa un sievas dzīves apstākļi bija veidojušies divās dažādās vidēs un, nonākot kopā, viņi vairs nevarēja saprasties.

Sieva bija izsūtīta uz Sibīriju un atgriezusies ar vāju veselību. Tagad atkal viņi bija kopā, bet trūka saskaņas, kāda bija abiem kopdzīves sākuma gados. Viņa skaistie sapņojumi Rietumos par atgriešanos mājās bija piepildījušies, bet sapņu skaistums izzudis.

Visu to, ko biju dzirdējis no Tilgaļa stāstām, man vajadzēja uzrakstīt uz papīra un parakstīt ar savu vārdu Ģertrūdes ielas pagraba dzīvoklī. Tāda bija kārtība, kas izveidojusies vairāk nekā 60 gados Padomju Savienībā cilvēku medišanai. Daudzreiz tur savāktās ziņas par dažiem cilvēkiem veidoja biezus papīra blākus, bet ne zem viena ziņojuma nestāvēja ziņotāja vārds. Katra ziņotāja vārds bija aizsargāts un palika kādos speciālos «seifos», no kurienes izņēma, kad pats nonāca pie čēkas giljotīnas. Neviens nebija un netika pasargāts no smadzeņu mazgāšanas un tālākām sekām, jo Padomju Savienībā cilvēkiem nav cilvēka tiesību, katrs ir apcietināms, mokāms, tiesājams un sodāms.

TELEFONS 99423

Iepriekšējā reizē priekšnieks teica, ka šis dzīvoklis nav patikams, vajadzēšot atrast kādu citu. Nākošo reizi, kad tikāmies ar Steinbriku, norunājām satikšanos citā dzīvoklī. Tas atradās netālu no šā — Akas ielā 11, dzīvoklis 5, trešajā stāvā. Tā bija maza istabiņa, kurā varēja iekļūt caur virtuvi. Kad tur ieradās, Steinbriks mani sagaidīja pie durvīm un izvadīja cauri virtuvei. Neviena sveša dzīvoklī neredzēju. Runājām par Tilgali, un es turpināju rakstīt Tilgaļa stāstu. Mans paziņa teica, ka viņam būšot jābrauc uz Maskavu. Nākošo tikšanos norunājām šajā pašā dzīvoklī pēc divām nedēļām pl. 15.

Kad gāju mājās, sāku pārdomāt šīs uzsāktās slepenās gaitas. Neko te briesmīga taču nebija. Neko sliktu par Tilgali neesmu stāstījis. Ja arī kaut kas būtu, varētu to arī nestāstīt. Nevienam nevarēja pārvest kādu ziņu slēpšanu. Tomēr tā tas nebija. Vienalga, ko arī šādā veidā stāsta, var sagādāt cilvēkam nepatīkšanas. Tas noved cilvēku nedrošā stāvoklī. Pratināšanā viņš var samulst, ja viņam atstāsta sarunas, kurās viņš iepīts. Tad viņam liekas, ka pratinātājs par viņu zina visu, viņa domas un nodomus. Neko nevar noslēpt, un vienīgais ceļš ir atzīties visā, ko pratinātājs liek. Padomju Savienībā nepratina un nekontrolē, ko cilvēki dara, bet ar agentu izsekošanu kontrolē cilvēku domas un nolūkus.

Pēc divām nedēļām ieradās otrreiz jaunajā dzīvoklī Akas ielā. Vispirms piegrabināju pie blakus loga, kā bijām norunājuši. No turienes varēja redzēt manu atnākšanu, un tad mani ielaistu, bet neviens neatsaucās un nenāca atvert durvis. Piezvanīju pie dzīvokļa durvīm. Tās atvēra sieviete vidējos gados. Jautāju, vai varu sastapt biedri Steinbriku.

«Kas viņš tāds ir? Kur viņš strādā?» stingri un negaidīti noprasīja sieviete. Es samulstu par negaidīto jautājumu un nezīnāju, ko atbildēt. Tad pēc britiņa teicu:

«Es nezīnu, kur viņš strādā un kas viņš ir. Viņš man iedeva adresi un teica, lai šodien ierodos pie viņa dzīvoklī.»

«Nē, tāda šeit nav», strupi atbildēja sieviete un aizvēra durvis. Gāju prom.

«Ko lai daru?» jautāju pats sev, kad atrados trepju telpā. Izgājis uz ielas, sāku skatīties uz vienu un otru pusi, vai neredzēs manu paziņu nākam. Gāju pa ielu labu gabalu un, atgriezies atpakaļ, iegāju kāpnu telpā, it kā gaidītu kādu nākam. Bet neviens nenāca. Tad gāju pa kreisi. Uz Lāčplēša ielas stūra ieraudzīju pazīstamu cilvēku stāvam, tas bija priekšnieks Aleksandrs Petrovičs. Piegāju klāt, sasveicinājāmies un izstāstīju savu piedzīvojumu ar saimnieci. Jautāju, ko man darīt tālāk.

«Labi, nāciet man līdzi,» viņš teica, un gājām pa Lāčplēša ielu uz Brīvības ielas pusi. Tad nogriezāmies pa kreisi, pārgājām pāri ielai un gājām Iekšrīgas virzienā. Pagājuši garām dažiem namiem, gar bijušā ārsta Sņiķera modernās ēkas galu, iegriezāmies sēta. Pa sētas mājas labās puses pēdējām durvīm iegājām koridorā. Kāpām pa kāpnēm augšā, līdz trešā stāva 22. dzīvoklim. Viņš piezvanīja, un durvis atvēra kāds vīrs. Mūs aicināja tālāk un ieveda mazā istabiņā. Mani stādīja priekšā, iepazīnāmies. Jaunais paziņa bija Aleksandrovš, šoreiz bez vārda un tēva vārda. Pēc britiņa priekšnieks aizgāja, un mēs palikām divi vien mazajā istabiņā, kas izskatījās glīta un tīra. Jaunais paziņa mani zināja no maniēm uzdevumiem, un mūsu saruna sākās par Tilgali. Kad biju šo to pastāstījis, norunājām tālākos uzdevumus.

Aleksandrovš bija vidēja auguma, gaišiem matiem, apaļu, trīsstūrveidīgu seju, zilām acīm. Viņa izturēšanās bija mierīga un apdomīga, viņš runāja lēni, nesteigdamies. Viņš apjautājās par darbu Rīgas kinostudijā. Stāstīju viņam par filmu uzņemšanas gaitu, par cilvēkiem, kuri pie uzņemšanas strādā. Nolikām nākošo satikšanos pēc trim nedēļām. Ja būs kas svarīgs un interesants, tiksīmies ātrāk. Tad zvanišu viņam pa telefonu.

Viņš iedeva savu telefona numuru, un tas bija 99 423. Sākās ar 99 un nobeidzās ar trīszīmju skaitli. Valsts drošības komitejas telefoni sākas ar skaitli 99, pārējās skaitļu zīmes nozīmē stāvu un istabas numuru. Mans jaunais paziņa Aleksandrovš strādāja čekā, 4. stāvā, 23. istabā. Tagad es zināju, ka visa izsekošana cilvēkiem ir slepena. Neviens nedrīkst zināt, ka viņu izseko Valsts drošības komiteja. Ja visi padomju cilvēki zinās, ka viņus izseko, tad tā vairs nebūs nekāda slepenība.

Man sāka rasties zināma skaidrība par čeka slepeno darbību. Līdz šim zināju, ka ir čeka, kas pratina cilvēkus ar ne-cilvēcīgām metodēm, jo to pats uz savas miesas un ādas biju izjutis. Zināju, ka māju sētnieki pienes čekai ziņas par visiem mājas iedzīvotājiem. Atcerējos agrāko mūsu mājas sētnieci, kura, ienākot dzīvoklī, nebeidza runāt un interesēties par visiem, kas kopējā dzīvoklī mājoja. Nāca klāt jauna zināšana, ka čekai ir arī darba vietu ziņotāji. Āģentu tikšanās nenotiek Valsts drošības komitejas namā Leņina ielā, agrākā Brīvības ielā, bet speciālos dzīvokļos. Šādi satikšanas dzīvokļi atrodas visā pilsētā. Tie nav dzīvokļi, bet tikai speciālas istabiņas, kuras var izmantot dienā, kad dzīvoklī neviens nav mājās. Šie dzīvokļi parasti pieder krieviem, armijas virsniekiem vai citiem amata viriem. Pats biju izstaigājis jau vairākas šādas pieņemšanas istabiņas un ticies ar vairākiem čekistiem, uzdevumu devējiem. Ienākšana un izešana notika tā, lai neviens neredz un nedzird.

Slepenā policija — čeka — izseko un ir laikā gatava pievākt nemierīgos un dumpju plānotājus. Tāpēc Padomju Savienībā nekad vairs nenonāk līdz revolūcijai. Neviens nevar sarīkot streiku un protestēt pret kaut ko. Revolūcijas garu apspiež pašā sākuma brīdī. Pietiek tikai vienam pateikt savam labakam draugam, ka rīt rikosim apvērsumu, un viņš pats jau tiks vakarā apcietināts ar visiem saviem tuvākiem paziņām un līdzstrādniekiem. Ziņotāji strādā par brīvu, neviens no viņiem nesāņem speciālu algu. Visi dara šo darbu «labprātīgi» līdz tam laikam, kamēr viņus pašus paņem, lai nosūtītu uz vergu darbu nometni.

«JŪS VAJADZEJA SODIT»

Nākošajā satikšanās reizē varēju ziņot, ka biju kādu uzdevumu izpildījis. Tas nebija ļauns un briesmīgs. Ar to nevienam nebija pāri nodarīts. Pats interesēdamies par drauga vēstulēm, biju iepazinies ar kādu cilvēku, kuram interesanta un bagāta fantāzija, un, protams, par to varēja stāstīt ar prieku arī citiem.

«Sodien mums norunāta tikšanās,» piezvanījis Aleksim, teicu.

«Jā,» viņš atbildēja.

«Bet man nav ko stāstīt,» teicu.

«Nekas, atnāciet, man būs kaut kas jautājams,» viņš teica.

Ierados norunātā laikā. Mazajā istabiņā bija vēl viens vīrs. Sasveicinājāties un teicām viens otram savus vārdus. Talinovs saucās jaunais paziņa. Viņš bija neliela auguma, melniem matiem, nelielu, apaļu seju. Tā bija ar dienvidniecisku izteiksmi. Es atsēdos parastajā vietā galdiņa malā, ar skatu uz sienu, pie kuras tai vietā karājās karte ar visas pasaules daļu attēlojumiem. Daudzreiz, sēdot šai vietā un skatoties uz karti, domāju par to pasaules daļu cilvēkiem, kuri var brīvi dzīvot, kurus nespiež nekādi tādi uzdevumi, kādi man pašreiz jāpilda. Bet šajā pasaules daļā, kurā es atrodos, vajadzīgs būt ļaunam, nodevīgam pret citiem cilvēkiem, pret savu tautu un pat saviem tuvākiem piederīgiem. Tur kaut kas nebija normāli, dabīgi.

Mūsu saruna sākās ar dažām nenozīmīgām, vispārējām frāzēm. Tad pārgājām pie temata, kas atnākušo vīru interesēja. Kādā sarunā es reiz esot pieminējis kādu laboratorijas cilvēku, kurš ar mani esot runājis par kinofilmu uzņemšanas aparātu. Šo sarunu esot atstāstījis un pat ziņojumā uzrakstījis. Es nevarēju atcerēties.

«Nē,» es teicu. «Man nav bijusi neviena tāda saruna.» Ilgi nevarēju iedomāties tādu gadījumu.

Bet jaunais paziņa nelikās mierā, turpināja savu sarunu un sāka paskaidrot apstākļus. Vienā brīdī man vajadzēja iesaukties: «A!», un bija skaidrs šis gadījums.

Tas bija Latvijas Valsts universitātes Ķīmijas fakultātes pasniedzējs Zariņš. Kādreiz viņš taisījis braukt uz Zviedriju ar jahtu. Viņš meklēja 16 mm filmu uzņemšanas kameru un prasīja arī man, jo tāda man kādreiz bija. Šis jautājums bija nonācis čekas ziņojumos un pēc tam pie Zariņa un manas lietas materiāliem čekas arhīvā. Es nevarēju atcerēties, jo pats tādu ziņojumu nebiju rakstījis.

Tas liecināja, ka Zariņa brauciens uz Zviedriju pirms dažiem gadiem bija čekas ierosināts uzdevums. Zariņš jau toreiz bija saistīts čekas uzdevumu pildīšanā. Tagad kaut kāda gadījuma dēļ, kad sāka pārskatīt Zariņa slepenos dzīves aprakstus, atklājās, ka viņam ir bijuši sakari arī ar mani un viņš savos ziņojumos vai stāstos pieminējis manu vārdu un kinokameru. Kā tagad redzams, nenozīmīgs apraksts ir jau noderīgs čekai, lai skaidrotu citas lietas un mulsinātu cilvēkus, kas nonākuši čekas nagos.

«Ko tad Zariņš izdarījis?» jautāju savās domās pats sev. Vispirms man noprāsīja, vai es viņu labi pazīstu, vai varu ar viņu tikties un izdibināt kādu gadījumu.

«Varu, man tikai jāzina, kas par lietu.» Talinovs sāka skaidrot un arī slēpt, lai nepateiktu kaut ko par daudz.

Zariņu turēja aizdomās par līdzdalību kādā pretpadomju organizācijā. Viens no šīs organizācijas dalībniekiem bija jau aizbēdzis uz ārzemēm un tagad mēģināja uzturēt sakarus ar citiem dalībniekiem, kuri palikuši Latvijā. Šīs organizācijas dalībnieki bija kāds Latvijas Valsts universitātes profesors.

«Tai vajag būt ļoti svarīgai organizācijai,» nodomāju un klausījos uzmanīgi katru nākošo teikto vārdu. Aizbēgušais ir Mehānikas fakultātes profesors Dumpis.

Kad izdzirdu šī cilvēka uzvārdu, es sāku smieties, bet čekisti uz mani skatījās izbrīna pilnām acīm. Viņi nevarēja saprast, kāpēc es smejos.

«So gadījumu es zinu,» teicu viņiem. «Es zināju, ka viņš paliks un neatgriezīsies Padomju Savienībā,» teicu vientiesīgā, dumjā balsī. Viņu acis kļuva vēl platākas.

«Un jūs zinājāt?» viens no viņiem paskatījās uz mani un stingri noprāsīja.

«Jā, es zināju,» tādā pašā vientiesīgā izteiksmē atkārtāju.

Kādu brīdi mazajā istabiņā iestājās klusums, kurā varētu sadzirdēt pat mušas lidošanu. Tad viens no viņiem jautāja:

«Kāpēc jūs to neteicāt mums?»

«Vai tad katra cilvēka izrunātā mulķība būtu jāatstāsta?»

Tagad sāku sajust, ka šai dumjajai vaļsirdībai te nav vairs vietas. Mēģināju visu šo psiholoģisko rotaļu virzīt citā virzienā.

«Tas bija tikai joks, ko viņš man kadreiz pateica. Es nedomāju, ka Valsts drošības komiteja par tiem, kas izceļo, neievāc pietiekoši ziņas. Un pēdīgi, es nezināju, ka vispār viņš brauks, jo pagājušā gadā bija Vācijā. Sogad viņu taču nelaidīs.»

Iestājās atkal klusums. Neviens vairs pret mani neuzstājās un arī nerāja, bet patš jutu, ka biju dumji izplāpājies. Tālāk es sacīju:

«Tur nav nekādas savvērestības organizācijas. Viņš nav bēdzis ar kaut kādiem uzdevumiem. Pamatā visam ir vienkārši ģimenes skandāls. Viņš bija lēnas dabas cilvēks, bet nevarēja sadzīvot ar sievu. Viņš gribēja izšķirties, iesniedza tautas tiesā sūdzību. Tautas tiesa sūdzību neskatīja cauri, jo sieva iepriekš bija paskaidrojusi tiesā, ka vīrs ir slims un šī iedoma viņam pāries. Kopdzīvē viņi bija nodzīvojuši jau vairāk nekā 25 gadus. Iedoma nepārgāja, un viņš meklēja citu ceļu atrisinājumam. Tas bija arī viņa galvenais bēgšanas iemesls.»

«Par to jums vajadzēja mums pastāstīt.»

«Vai tad visas sievu klačas man jāklausās un jāatstāsta?»

«Bet zināt, nekur nav dūmi bez uguns. Katrā notikumā ir kāds sīks cēlonis.» Pēc brītiņa viens no viņiem teica:

«Par šo gadījumu jūs vajadzēja sodīt.»

Kādu brīdi saruna neturpinājās. Tad sāku atstāstīt, kā es dabūju zināt, ka Dumpis aizbēdzis.

Man vajadzēja konversācijas vārdnīcu, lai noskaidrotu ziņas par Nonāci. Pašam šīs vārdnīcas vairs nebija, to biju nosūtījis uz Zviedriju. Vienīgā vieta bija mans paziņa Dumpis. Ziņu no vārdnīcas man vajadzēja noskaidrot līdz ritam, bet bija jau vēls, ap 9 vakarā. Viņš apdzīvoja kōpā ar sievu divus vienistabu dzīvoklišus, kuri atradās viens otram blakus Krāsotāju ielā, pašā augšējā stāvā. Logi mājai atradās vienā un otrā sētas pusē.

Aizbraucu. Logos neredzēju gaismu. Nodomāju, varbūt jau gul. Kāpu pa trepēm augšā, pieklauvēju pie durvīm, un tās pašas atvērās. «Savādi,» nodomāju. Nav pat aizslēgtas. Durvis parādījās Dumpja sieva un čukstošā balsī runāja un deva zīmes, lai nerunāju skaļi.

«Kas ir? Vai jau gul? Vai slims?» jautāju, nesaprazdams stāvokli. Viņa pati vēl nebija gājusi gulei.

«Dumpis aizbēdzis. Viņš ir ārzemēs,» viņa klusā balsī teica.

Iestājās klusums. Man viss bija skaidrs, Sieva aicināja istabā. Viņa bija sēdējusi pie nomaskētas gaismas. Viņa izstāstīja, kā viss noticis. Viņa nav zinājusi, ka viņš gatavojas braukt uz ārzemēm.

Septembra sākumā viņš aizbraucis uz Maskavu. 25. septembrī pie viņas ieradušies vīri no čekas un apzīmogojuši viņa istabu un visas viņa mantas. Pratināta viņa un piederīgie. Tad viņai bijis skaidrs, ka Dumpis aizbēdzis no sievas. Arī man tas bija skaidrs. Viņa nodoms piepildījās. Un laikam visiem klusiem cilvēkiem nodomi piepildās, es domāju, rakstot šo stāstu.

Kas vainīgs šajā notikumā? Vainīga bija tautas tiesa, kas neizskatīja viņa iesniegto sūdzību par laulības šķiršanu, bet varbūt te nav neviens vainīgs. Viss bija noticis apstākļu rezultātā. Būtu tautas tiesa izšķirusi laulību, nebūtu bēdzis. Tagad jāmeklē sazvērnieku bandas dalībnieki. Tā izskaidroju saviem «draugiem» Dumpja nolūkus. Viņi tam neticēja. «Ka jums patīk» es nodomāju, neteikdams neviena vārda.

VIŅA AIZLIDOJA UZ AMERIKU

Kad karš bija beidzies, mana svaine — tante Lilija — dzīvoja savās lauku mājās Sērenes pagastā pie Daugavas. Viņa bija palikusi viena un meklēja savus pārējos piederīgos. Brāli Sašu atrada tuvējā pagastā, atgriezušos ar sievu un trīs mazgadīgiem dēliem no Kurzemes. Viņi bija apmetušies pie sievas tēva, kura lauku mājas atradās Vidsalā, Jēkabpils apriņķa Ābeļu pagastā un kara pārmaiņās nebija nopostītas. Viņu pašu mājas kaimiņu pagastā bija bēdīgā stāvoklī. No lielās dzīvojamās ēkas bija palikuši tikai pamati. Krievi to bija nojaukuši, aizveduši uz tuvējo lidlauku un tur uzcēlušī no jauna savām vajadzībām. Pārējām saimniecības ēkām vajadzēja lielu remontu.

Kad Lilijas pagastā nodibinājās kolhozs, viņas mājas ieskaitīja tajā. Lilija pati kolhozā neiestājās, jo viņai nebija nekāda lauksaimniecības inventāra. Mājas, kurās viņa pašlaik dzīvoja, visu laiku apsaimniekoja rentnieks. Paši dzīvoja Rīgā, jo tur viņiem piederēja četrstāvu nams Krāsotāju ielā. Vīrs bija miris kara laikā. Viņa palikusi viena ar diviem bērniem — meitu Zentu un dēlu Imantu. Varēja būt brīžiem Rīgā un arī uz laukiem.

Pie brāļa Sašas pārnāca dzīvot arī tante Lilija un sāka meklēt pārējos piederīgos. Pamazām ziņas sanāca kopā par visiem. Atradās pārējās māsas un arī bērni. Tie visi bija aizklīduši uz Ameriku un dzīvoja Ņujorkā. Sākumā pienāca vēstules ar gariem aprakstiem un skaistiem krāsainiem attēliem, kuros bija redzami jaunie dzīves apstākļi. Kad viss daudzmaz bija noskaidrojies, sāka nākt arī saiņi ar dažādām mantām. Vēlāk bērni rakstīja, lai mamma brauc pie viņiem uz Ameriku. Tante Lilija sāka meklēt iespējas un iesniedza attiecīgā vietā vajadzīgos dokumentus ar izceļošanas pieprasījumiem no Amerikas. Padomju Savienības iestādes Lilijas lūgumu noraidīja. Viņa to iesniedza no jauna, bet katru reizi bez panākumiem.

Vēstules un saiņi ar dažādām mantām nāca regulāri. Tajos bija apģērbi, apavi, dažādas drēbes un arī pārtikas preces. Saņemtās mantas varēja pārdot vai iemainīt pret nepieciešamo

pārtiku. Daudzie sūtījumi pievērsa vietējās čekas uzmanību. Atsūtītās mantas pirka dažī kaimiņi. Sevišķi aktīvs šai ziņā bija Brēķu māju saimnieks Renerts. Viņa vadībā ieradās pircēji pat no tuvējās pilsētas Jēkabpils. Vēlāk atklājās, ka Renerta pirkstspējas radās ar čekas atbalstu, jo viņš bija čekas uzdevumu pildītājs, ne tāpēc, ka būtu komunistu partijas biedrs, bet viņam bija smaidījusi laime palikt dzīvam kara laika pārmaiņās. Viņa tēvs un arī viņš pats bija aprēķīna cilvēki. Vācu laikā viņš draudzējās ar vāciešiem, tos aicinot uz medībām, jo bija pagasta kaislīgākais mednieks. Vāciešiem aizejot un krieviem atnākot, Renertu mobilizēja un iedalīja kādā kaujas vienībā. Viņš bija piedalījies Berlīnes ieņemšanā un pēc kara atgriezās ar vairākiem apbalvojumiem. Tas viņa stāvokli grūtajā pārmaiņu laikā atvieglāja, un viņš varēja arī saviem kaimiņiem daudzkreiz būt izpalīdzīgs grūtību pārvarēšanā.

Viņš nāca pie tantes Lilijas un veda arī savus draugus, kas gribēja un varēja ko nopirkt.

Apmeklējams sava tēva mājas, arī es iepazinās ar Amerikas vēstulēm un no turienes atsūtītām skaistām krāsu fotogrāfijām. Reiz izlasīju Zentas vēstuli, kurā viņa saistoši aprakstījusi, kā viņa gatavojusi pusdienas pēc amerikāņu pavāru grāmatas. Tas bija tik interesanti, ka man radās doma nosūtīt viņai kādu tikko Rīgā iznakušu pavāru grāmatu no Latvijas. Tā arī izdarīju. Iesaiņoju to vecos «Rīgas Balss» numuros.

Pēc kāda laika pienāca vēstule uz laukiem. Tajā Zenta sīki aprakstīja, kā viņa saņēmusi pavāru grāmatu un sākusi tūlīt lasīt, ejot no pasta mājās. Ar lielu interesi viņa lasījusi arī «Rīgas Balss» vecos numurus un dabūjusi zināt, kādas filmas rāda Rīgas kino.

Vēstulē viņa stāsta pati par sevi, savu darbu, kā viņai tas labi veicoties, jo esot ātri un labi apguvusi amerikāņu valodu. Pāris vārdos viņa piemin arī savu vīru, ka viņam ejot grūtāk ar valodu, bet viņš strādājis kādā iestādē, par kuru Zenta neko nedrīkstot zināt.

Pēdējais teikums par Zentas vīru mani radīja pārdomas. Bet tās bija tik nenožīmīgas, ka retam varēja rasties visas vēstules tekstā.

Pavārgrāmatu nosūtot no Rīgas, tajā piedalījās visi mani bērni, jo mēs arī cerējām saņemt kādu grāmatu no Amerikas. Palūdzu tantei Lilijai, lai iedod vēstuli parādīt bērniem, lai arī viņi zinātu, kādi piedzīvojumi bijuši mūsu sūtītai pavāru grāmatai.

Nākošā reizē satiekoties ar Aleksi, vēstuli rādīju viņam. Viņš bija ieinteresēts un lūdza, lai iedodu viņam līdz nākošai reizei. Tā arī izdarīju. Nākošajā satikšanās reizē saņēmu vēstuli atpakaļ, bet neko par to netikām runājuši. Vēstuli nosūtīju atpakaļ tantei Lilijai.

Pēc ilgāka laika aizbraucu uz laukiem un dabūju zināt kā pārsteigumu, ka tante Lilija esot jau Amerikā. Viņa negaidīti saņēmusi atļauju. Aizbraukusi uz Maskavu un no turienes aizlidojusi. Esot saņēmuši arī vēstuli no viņas.

«Kā tad tas iznāca?» jautāju Sašam.

«Jā, nevaram saprast», noteica Saša.

Tā daudzi cilvēki nevar saprast par notikumiem savā apkārtnē. Bet man šī lieta bija skaidra. Tur bija iedarbojies Zentas vēstules tikai viens teikums: «Mans vīrs strādā kādā iestādē, par kuru viņš nedrīkst stāstīt pat savai sievai».

Pagāja atkal kāds laiks, un dabūju zināt, kā tante Lilija bija nokļuvusi Amerikā. Kad pienāca sen gaidītā un negaidītā ziņa, ka viņai piešķirta izbraukšanas vīza uz Ameriku, lauku mājās ienācis prieks un asaras. Neviens nebija miris, bet visiem bija pārdzīvojums ar visdažādākām pārdomām, un varbūt tantei Lilijai pat negribējās vairs braukt un atstāt tuvos cilvēkus ļauna likteņa varā. Taču palikt vairs nevarēja, nu bija jābrauc. Pārdodamās mantas viņa pārdeva, bet pārējās izdāvāja. Sasaiņoja līdzņemamo, atvadījās no brāļa, brāļa sievas, bērniem un visiem pārējiem, kuri asarām acis vēlēja viņai laimīgi nokļūt galā.

Brālis dabūja no kolhoza zirdziņu un, salicis vecajos ratos līdzņemamās mantas, aizbrauca uz Krustpils staciju. Ar vilcienu, kas nāca no Rīgas, viņa aizbrauca uz Maskavu. Kabačā viņai bija Padomju Savienības ārzemju pase un lidmašīnas biļete līdz Ņujorkai.

Tālāk viss ritēja ar daudzām grūtībām, kādas sastopamas, ceļojot pa Padomju Savienību, bet visas tās tante Lilija viegli pārvarēja, jo bija daudz ceļojusi un piedzīvojusi. Kad viņa sēdēja lidmašīnā un gaidīja tās pacelšanos, ievēroja, ka viņas blakussēdētāja arī ir tāda pati sieva kā viņa, un kad sāka ar to krieviski runāt, izrādījās, ka tā nav nekāda krieviete, bet ir no Rīgas un skaidri runā latviski. Arī viņa lidoja uz Ņujorku un tur pavadišot kādu laiku pie saviem piederīgiem, kuri kara laika jūkās tur ieradušies.

Pa ceļam abas sievietes izplāpājās līdz sirds dziļumiem par visām lietām un dzīvi. Viņas savā draudzībā bija kļuvušas tu-
vākas nekā miesīgas māsas un apmainījās adresēm, lai arī
vēlāk varētu viena otru apciemot.

Kad lidmašīna nosēdās lidlaukā, abas draudzenes šķīrās un
katra ar saviem sagaidītājiem ieklīda miljonu pilsētā Ņujorkā.
Lilija pārbrauca ar sagaidītājiem mājās. Tās viņai bija jaunas
mājas, kuras nezināmais liktenis bija piešķīris negaidīti pēc
ilgas gaidīšanas. Viņa bija savu bērnu un māsu mājās jau sen
gaidīta. Viņai sākās jauna dzīve, kurā nācās iejusties. Viņai
vajadzēja daudz stāstīt par Latviju. Par brāli pastarīti Sašu,
kura trīs dēli bija izauguši tik lieli, ka apmeklēja jau vidējās
skolas. Arī māsas meita Anita, dzīvodama Ņujorkā, bija izauguši
liela.

Mūrnieka kundze, tā sauca Lilijas ceļojuma draudzeni, no-
nākusi galā, drīz ieradās ciemos pie tantes Lilijas kopā ar savu
«radnieku», lai šis kļūtu pazīstams arī Lilijas ģimenē.

Tur sāka jau veidoties kāda draudzība, bet Lilija un viņas
piederīgie nenojauta šīs draudzības iemeslus. To viņi sāka sa-
prast tikai tad, kad pie tantes Lilijas ieradās sveši privātās
drēbēs tērpušies vīri un uzrādīja kādas apliecības un zīmes, ka
viņi ir valsts darbinieki. Tantei Lilijai vajadzēja daudz stāstīt,
kā viņa ieradusies šeit un ar ko kopā lidojusi. Kad svešie bija
aizgājuši, tad visiem bija skaidrs, ka ceļojuma sirds draudzene
Mūrnieka kundze bija čekas līdzī šūtīta un viņas radnieks kāds
no padomju vēstniecības atašējiem, kuram vajadzēja iegūt Zen-
tas vīra draudzību, jo viņš strādāja tādā iestādē. «par kuru
nedrīkst stāstīt pat savai sievai.» Mūrniece atgriezās atpakaļ
Latvijā, bet tante Lilija palika dzīvot pie saviem bērniem Ņu-
jorkā un dzīvo laimīgi vēl šodien kā pasakā, ja nav mirusi.
Tāda bija Rīgas čekas izstieptā garā, slepenā roka.

JĀSARAKSTĀS AR ĀRZEMĒM

Pagāja trīs nedēļas, piezvanīju Aleksim. Viņš bija teicis, lai šādā vārdā prasu pēc viņa pie telefona. Atgādināju, ka šodien ir norunāta tikšanās.

«Jā, zinu, es būšu noteiktajā laikā,» viņš teica.

Aizgāju. Klusām, nevienam neredzot, mani ielaida pa istabas durvīm. Iegāju mazā istabiņā un apsēdos pie mazā galdiņa. Man nekā sevišķa šoreiz nebija ko runāt. Par Tilgali viss bija izrunāts un noskaidrots. Viņš apjautājās, vai man ir kādi paziņas ārzemēs. Teicu, ka nav, jo nesarakstos ne ar vienu. Patiesībā paziņas bija, bet nezināju neviena adresi. Viņš uzdeva, lai līdz nākošai reizei padomāju, kādi man zināmi un kuriem varētu rakstīt. Norunājām nākošo tikšanos atkal pēc trīs nedēļām.

Tā es nācu un gāju uz šo mazo istabiņu ilgu laiku. Nekas svarīgs man nelikās. Kādā reizē man uzdeva noskaidrot kāda deju kolektīva vadītāja biogrāfiju. Šis vīrs bija uzdevis savā biogrāfijā ziņas, kuras likās nepareizas. Man vajadzēja ar šo vīru iepazīties, kļūt labos draugos un pēc tam no viņa izvilkt vajadzīgo. Viņš vadīja vairākus deju kolektīvus un braukāja ar tiem apkārt.

Vajadzēja izstrādāt plānu, kā viņam piekļūt, lai tas nemānītu manus nolūkus. Ar šo plānu bija jāiepazīstina Aleksis, un viņš to pārlaboja ar saviem norādījumiem. Sāku iet uz kurlmēmo biedrību un gatavot rakstu ar ilustrācijām kādam laikrakstam par kurlmēmiem. Izsekojamais bija arī kurlmēmo deju kolektīva vadītājs, un man «nejauši» iznāca iepazīties.

Šim gadījumam, lai varētu fotografēt deļotājus, man vajadzēja elektronu zibspuldzi. Man tādas nebija. Lai to varētu nopirkt, saņēmēju naudu 400 rubļus. Par naudas saņemšanu parakstījos uz papīra lapas ar savu pieņemto segvārdu, ka esmu minēto summu saņēmis. Man bija skaidrs, ka lapu pievieno manai lietai, kur sakopotas visas ziņas par manu darbību. Par naudu iegādājos ierīci un gāju fotografēt deju mēģinājumu,

iepriekš sazinoties ar kolektīva vadītāju. Mans pasākums neizdevās, zibspuldze nedarbojās. Norunāju citu reizi. Tas bija kāds uzvedums karavīriem, bet arī tas izputēja, jo apmeklētājiem bija izziņots nepareizi.

Deju vadītājs bija enerģisks un atjautīgs vīrs. Visās mūsu tikšanās reizēs vēroju viņu un uzklausīju katru viņa vārdu, bet pagaidām neko neuzzināju, jo viņš bija piesardzīgs savās runās. Tālāk ar šo vīru man neiznāca darboties, jo pašam vajadzēja izbraukt no darba vietas komandējumā uz ilgāku laiku. Filmas uzņemšanas grupa devās uz Cēsīm, kur uzņēmām ziemas skatus filmai «Zvejnieka dēls».

Pēc ilgāka laika atgriezies no komandējuma, aizgāju uz satikšanos. Par deju kolektīva vadītāju vairāk nerunājām. «Kas ar viņu noticis?» nejauši iejautājos. «Mēs jau noskaidrojām,» Aleksis īsi noteica. Nākošais mūsu sarunu temats bij sarakstīšanās ar ārzemēm. Nekādu paziņu man ārzemēs nebija, jo pēc kara maz biju saticis tos, kas atradās vēl Latvijā, un nezināju arī tos, kas aizbraukuši. Aleksis ieteica uzprast Tilgalim, vai nav kāds, kas arī man būtu pazīstams. To noskaidroju, dabūju adresi un arī aizrakstīju. Bet šis cilvēks uz manu rakstīto adresi neatbildēja.

«Ja neatbild, nav vajadzīgs. Gan kādreiz atbildēs,» noteica Aleksis.

Kādā dienā, braucot ar tramvaju pa Kr. Barona ielu, nejauši sastapu sava paziņas māsu. Sākās saruna. Ko viņa dara, kur strādā, kā dzivo?

«Nekas, var iztikt. Man ir interesants darbs. Es beidzu Mākslas akadēmijas keramikas nodaļu un tagad gatavoju visādas māla mantiņas. Redziet, te ir svečturis,» viņa norādīja uz avižu papiros ietītu saini.

«Kā klājas Rūdim? Vai par viņu ir kādas ziņas?»

«Jā, Rūdis ir Kanādā. Viņš mums raksta. Mēs sarakstāmies. Nupat saņēmu vēstuli. Es tagad braucu uz mājām. Ja jums ir laiks, ienāciet pie mums. Es jums parādīšu viņa vēstules un fotoattēlus, ko viņš atsūtījis.»

«Labprāt, tas ir interesanti,» iesaucos un pieņemu uzaicinājumu. Pie Tallinas ielas izkāpām un gājām uz pilsētas nomales pusi. Sai mājā un dzīvoklī kādreiz biju bijis, bet tas bija tik sen, ka neatcerējos tās iekārtu. Mani ievadīja istabā, kuras logi bija uz sētas pusi. Mājās bija viņas vīrs, iepazīnāmies. Vīrs bija grafiķis, tātad mākslinieku ģimene. Pie sienām daudz interesantu zīmējumu, īpatnējas, oriģinālas grafikas. Viena

siena bija noklāta ar vairākiem liela formāta zīmējumiem. Tā nebija abstraktā māksla, par kuru tagad daudz debatē, bet fantastiski tēlojumi — nākotnes pilsētu meti. Tur bija tuneli, arkas, pārsedzes, dažādu formu un dimensiju celtnes. Tās slējās augstu gaisā un vietām pieplaka zemei vai, veidojot dažādas formas, izpletās uz visām pusēm. Ar dažādu krāsu un gaismas ēnu klājumiem šie zīmējumi bija telpiski un interesanti.

«Tos vajadzētu kādam parādīt,» pēc brīža teicu. «Vajadzētu aiznest uz žurnāla «Zvaigzne» redakciju, varbūt viņi kādu iespiestu. Tas interesētu dažus un liktu padomāt, projektējot un veidojot jaunus pilsētu dzīvokļu rajonus.»

Skatot interesantās grafikas, biju aizmirsis sava nācienu iemeslu un pēc brīža saku domāt, kāpēc esmu nācis. Man vajadzēja iepazīties ar Rūda atsūtītām vēstulēm. Tās man iedeva izlasīt, un es dabūju zināt, kā draugs Rūdis dzīvo un kur viņš atrodas. Dabūju adresi un, atvadījies no interesantajiem māksliniekiem, devos mājās. Tajā pašā dienā uzrakstīju vēstuli, pastāstot par savas dzīves notikumiem un arī par redzēto mākslu. Vēstuli nosūtīju Rūdim uz Kanādu.

KĪMIĶIS EDGARS ZARIŅŠ

Talinovs uzdeva man noskaidrot sakarības šajā notikumā. Es zināju, ka tur nav nekā kopēja ar sazvērnieku bandu, bet uzdevums jāpilda, neiebilstot nevienu vārdu. Kā noskaidrojās no citas puses, Dumpis no ārzemēm atsūtījis Zariņam kādu grāmatu, kuru no viņa bijis aizņēmis. Tas arī bija iemesls Zariņa iesaistīšanai Dumpja lietā. Viņš par to man nekā nestāstīja, bet man vajadzēja ar Zariņu plāpāt par citām lietām un beigās pieminēt Dumpja vārdu. Ja Zariņš kaut tik minētu Dumpja vārdu, tad man tas būtu viņiem jāpasaka. Uz šī pamata viņi Zariņu pratinātu, mazgātu smadzenes, spīdzinātu un terorizētu tik ilgi, kamēr viņš nosauktu visus savus pazīstamos cilvēkus. Tie būtu šīs bandas dalībnieki. Tos ņemtu ciet pēc kārtas un atkal katru apstrādātu ar čekas līdzekļiem. Idiotisms. Ja tu neesi Padomju Savienībā idiots, tad tādām tev jābūt. Ja tu tāds nevari būt, tu neesi padomju cilvēks.

Latvijas Valsts universitātes asistents Zariņš strādāja Ķīmijas fakultātē. Mēs bijām pazīstami kā krāsainās fotogrāfijas entuziasti, bijām šad tad tikušies un pārrunājuši Padomju Savienībā ražoto krāsu fotomateriālu nepilnības un trūkumus. Šis pats iemesls arī šoreiz varēja noderēt viņa apciemošanai. Aizgāju uz veco Ķīmijas ēku bijušajā Kronvalda bulvārī. Bija pēcpusdiens, kāda darbiniece paskaidroja, ka Zariņš izgājis, lai nākot rit līdz 12. Aizgāju nākamajā dienā pēc 11, šoreiz laimējās. Sastapāmies un iegājām viņa kabinetā. Tur viss kā pie zinātniekiem: visādi aparāti, trauki, grāmatas, piezīmes uz galda, dažādu mēģinājumu un eksperimentu paliekas.

«Vai ļoti aizņemts?» noprasīju pašā sākumā, lai pārāk neapgrūtinātu saviem jautājumiem. Ja cilvēkam nav laika, tad ne labprāt viņš brīvi runā un plāpā. Izrādījās, ka laiks tomēr viņam ir. Izteicis savu vēlēšanos, plāpājām par citām lietām labu brīdi. Iemetu savu āķi par Dumpi, bet uz to viņš nereaģēja. Man bija skaidrs pašā sākumā, ka tur nekāda sakara ar Dumpi

nav. Tas varēja būt tikai nejaušs gadījums, ka Dumpis viņam atsūtījis aizņemtu grāmatu. Izstāstīju un uzrakstīju manu tikšanās un sarunu ar Zariņu un iesniedzu Talinovam. Vairāk man nevajadzēja Zariņu apmeklēt.

* * *

Kad biju jau apmeties Zviedrijā un dažus gadus dzīvojis, 1962. gadā Zviedrijas laikrakstos parādījās uztraucošas ziņas par Maskavas laikrakstā «Izvestija» ievietotu rakstu. Tajā bija aprakstīts, ka Amerikas, Anglijas un Zviedrijas attiecīgas iestādes sagatavojot cilvēkus, kurus kā spieģus iesūtīt Padomju Savienībā. Raksts bija nācis no Rīgas čekas korespondenta V. Kalniņa. Viņš apgalvoja, ka padomju drošības iestādes apcietinājušas Rīgas ķimikāli Edgaru Voldemāra dēlu Zariņu. Zariņš apcietinājumā atzinies, ka sadarbojies ar Rietumu spieģiem un uzdevis dažādus cilvēkus, ar kuriem viņam bijuši sakari. Viņš visu vaļsirdīgi izstāstījis un savu vainu nožēlojis. Valsts drošības komiteja bijusi žēlīga un nav tālāk viņu spīdzinājusi, bet palaidusi brīvībā, jo viņš apsoliņies kalpot čekai pēc labākās sirdsapziņas. Tas ir, bez sirds apziņas, nododot čekas rīcībā savus tuvākos darba biedrus un paziņas.

Kas ir Rīgas ķimikālis Edgars Voldemāra dēls Zariņš un kā viņš tik nelaimīgi iekritis čekas nagos? Tas viss notika gluži tāpat kā ar mani un daudziem citiem Padomju Savienības verdzībai pakļautiem cilvēkiem. Tas sākās ar aicinājumu pie telefona. Saruna divatā ar kādu nepazīstamu cilvēku. Sēdēšana uz soliņa parkā vai nejauša sastapšanās tukšā vilciena vagonā, vēl braucot no Jūrmalas. Tā nebija apcietināšana, bet iekrišana čekas nagos.

«Neatkārtojiet skaļi... Tas lai paliek tikai starp mums... un citi līdzīgi vārdi sekoja pēc pirmās satikšanās.

Zariņš parakstīja kādu papīru, ka viņš sniegs ziņas par Latvijas Valsts universitātes mācību spēkiem un uzmanīs arī studentus, kuri kopā ar viņu apmeklēs lekcijas un praktiskos darbus. Ziņojumus viņš iesniegs ar pieņemtu segvārdu, ko zina tikai čeka un viņš pats. Tas viss sākās jau pirms daudziem gadiem, kad Edgars Voldemāra dēls Zariņš bija tikai universitātes Ķīmijas fakultātes students. To, protams, neapraksta čekas korespondents V. Kalniņš orgānā. Sākumā Zariņam bija tikai sīki uzdevumi ar nevainīgu raksturu. Mācībās Zariņam veicās labi, ķīmijas praktiskajos darbos viņš uzrādīja teicamas sekmes un labu atjautību. To ievēroja mācības spēki, un jau

studiju laikā viņš kļuva par laborantu organiskās ķīmijas katedrā un varēja ar interesi nodoties studijām.

Zinātņu akadēmijas īstenais loceklis prof. Arvids Kalniņš, vecākais zinātniskais līdzstrādnieks S. Hillers un Rīgas farmaceutiskās rūpnīcas direktors G. Semņuks 1951. gadā saņēma Staļina prēmiju par jaunas metodes ieviešanu ārstniecības preparāta «Pask» ražošanā. Tas bija kāds «preparāts», ar kuru varēja dziedināt tuberkulozes slimos, ja tikai naudas makā neiemetās šī slimība.

Pie ārstniecības preparāta izstrādāšanas universitātes organiskās ķīmijas laboratorijās strādāja arī ķīmiķis Edgars Zariņš. Tur viņš parādīja atkal labu atjautību un izdomu ķīmiskās analīzēs. Domājams, par to viņš saņēma arī atbiras no Staļina prēmijas. Pēc universitātes beigšanas Zariņu piesaistīja par mācības spēku ķīmijas katedrā. 1956. gada vasarā Rīgu aplidoja ziņa, ka mākslinieks Zviedris, ķīmiķis Zariņš un daži citi došoties ar jahtu gleznot un filmēt Zviedrijas šēras.

«O! Tas ir interesanti,» daudzi citi mākslinieki un tūristi ar skaudību nopriecājas par šādu retu, interesantu gadījumu. Bet šī laime bija smaidījusi tikai dažiem, kuri ar pašu gribu un čekas vēlēšanos varēja to izpildīt. Jau šī brauciena sākumā daž Rīgā zināja stāstīt, ka jahta dodas čekas uzdevumā, lai fotografētu un filmētu Zviedrijas krastu nocietinājumu vietas. Toreiz Rīgā šis gadījums bija liela sensācija, par ko ceļoja baumas no mutes ausi. Grupu vadīja kāds rūdīts komunistu un čekas vīrs vārdā Plēsums.

Sai laikā jau strādāju Rīgas kinostudijā. Kādā dienā filmu uzņemšanas paviljonā Skolas ielā 2 «nejauši» ieradās Zariņš ar otru brauciena dalībnieku, sastapa mani un stāstīja par braucieni. Viņš jautāja, vai varu aizdot viņam 16 mm filmu uzņemšanas kameru. Teicu, ka tādas man vairs nav, esmu to jau pārdevis. Šķiroties ar humoru viņš teica, ka varot pasveicināt manus paziņas, bet tādu man toreiz vēl Zviedrijā nebija.

Valsts drošības komitejas čekisti Talinovs un citi nebija apmierināti ar manu iesniegto ziņojumu. Viņi 1961. gadā apcietināja ķīmiķi Zariņu un ar savām terorizēšanas metodēm apstrādāja tā, ka viņam vajadzēja sēdēt ar rokās saņemt galvu un teikt: «Es gan nebiju domājis, ka viss tā beigsies.» Tā atēlo «Izvešijā» čekas korespondents V. Kalniņš Zariņu čekas apcietinājumā. Zariņš bija padarīts paklausīgāks nākošo uzdevumu pildīšanai. Čeka nebija žēlīga, viņa tikai pārtrauca mocīšanu un atļāva Zariņam vēl vergot savu dzīvi tālāk. Čekisti

ZVIEDRU KARA KUĢI RIGĀ

Nākošajā reizē, kad satikāties mazajā istabiņā, Aleksis teica:

«Sinis dienās Rīgā ieradīsies Zviedrijas kara jūrnieki apmaiņas vizītē. Ar tiem līdzī atbrauks arī daudzi ārzemju spiegi. Mums jābūt gataviem viņus sagaidīt. Jums vajadzēs pastaigāt pa pilsētu un vietām, kur jūrnieki apgrozās, un šo to uzfotografēt, galvenām kārtām tos cilvēkus, ar kuriem viņi sarunājas.»

Rīgas iedzīvotāji varēja apmeklēt kuģus. Otrā dienā bija paredzēta apmeklētāju pievešana no krasta ar motorlaivu. Šim nolūkam darba vietās izdalīja īpašas caurlaides. Ar tām varēs iekāpt motorlaivās un nokļūt uz kuģiem.

«Būtu labi, ja arī jūs ierastos, piedalītos apskatē un fotografētu ne tik daudz kuģus, bet cilvēkus — apmeklētājus, kas sarunājas ar zviedru jūrniekiem. Vai jums būs iespēja tai dienā pl. 14 tur ierasties?» Teicu, ka varu mēģināt būt, un Aleksis iedeva man atļauju.

«Zviedri nāk, zviedri nāk!» Sie vārdi Rīgas iedzīvotājiem augusta sākuma dienās bija kā neaprakstāms prieka pārdzīvojums. Par to runāja visi. Tie, kuriem zviedru kara jūrnieku ierašanās bija kā skabarga, un tie, kuriem šie vārdi nozīmēja prieku.

Pirmie gaidīja ierodamies spieģus, diversantus, kuri meklēs kontaktu ar Rīgas iedzīvotājiem. Čeka noorganizēja visplašāko izsekotāju un novērotāju pulku. Tiem vajadzēja staigāt pa ielām un pavadīt katru jūrnieku un vēlāk sekot tam, ar kuru jūrnieks bija runājis, līdz viņa dzīvoklim, lai vēlāk tur ierastos policija un uzaicinātu uz iecirkni.

Tie, kuriem zviedru kara jūrnieku ierašanās sagādāja prieku, zināja stāstīt par seniem labiem zviedru laikiem, kad latvieši varēja atelpot garīgi un materiāli. Daudziem likās, ka nu šie laiki tuvojas. Visdažādākos fantāzijas veidos radās stāsti, ka ar zviedru kara jūrniekiem ieradīsies starptautiska komisija, kas liks krieviem izvākties. Šīs komisijas sagaidīšanai jau re-

montējot bij. «Jaunāko Ziņu» Benjamiņa māju Kr. Barona ielā, kur tagad atradās Rakstnieku savienība.

Tāpat daudzi domāja, ka starp zviedru kara jūrniekiem ir arī latviešu zēni, un uz to visvairāk gaidīja. Bet viss, kas bija runāts labvēlīgā nozīmē, ļaunās, baigās varas apspiestiem iedzīvotājiem izšķīda kā ziepju burbuļi, atstājot aiz sevis to pašu drūmo, peleko ikdienu. Dažam tas atnesa ciešanas un smadzeņu mazgāšanu ilgākam laikam.

Noliktā dienā ierados Daugavmalā, lai dotos uz kādu no kuģiem. Biju nokavējis dažas minūtes. Laivas bija aizgājušas.

Man pārskrēja auksti drebuļi. Tas nebija patīkami, uzdevums nav izpildīts. Neko nevarēja vairs līdzēt. Biju mājās drusku pārāk ilgi nomuļļājies, un kamēr ierados pilsētā, pietruka laika.

Staigāju gar krastmalu pa ielām, parkiem un mēģināju kaut ko nofotografēt, kas daudzmaz attaisnotu uz mani liktās cerības. Parkā sastapu kādu paziņu pastaigājamies ar zviedru kara jūrnieku. Ieraudzījis mani, viņš tūliņ man uzknāba: «Nu, tu fotografē čekai!» Man atlika atbildēt tikai ar: «Jā,» un iet tālāk. Kad attīstīju uzņemto filmu, tajā nebija nekā sevišķa. Biju uzņēmis arī krievu jūrniekus ar meitenēm, noturēdams par zviedriem.

Satiekoties ar Aleksi, vajadzēja stāstīt patiesību, nebija nekādas nozīmes melot. Viņš nebija apmierināts, bet daudz nepārmeta, jo es pats jutos vainīgs savas nolaidības dēļ.

ARZEMJU ADRESES

Pagāja apmēram viens gads, norunājot randiņus un tiekoties ar Aleksi Aleksandrovu Ļeņina ielas 22. dzīvoklī. Kādā dienā mani iepazīstināja ar citu Valsts drošības komitejas darbinieku. Viņa vārds, priekšā stādoties, skanēja Jānis Vaivods. Nebija klāt piekarts tēva vārds. Jānis Vaivods bija vidēja auguma, ar prātīga izskata seju. Ar Vaivodu pārrunājam visus manus līdz šim veiktos darbus. Viņš ieteica sarakstīties ar ārzemēs dzīvojošiem. Aizbūdinājos, ka ar tiem, ar kuriem esmu sarakstījies, nav nozīmes turpināt, jo tie visi atrodas pārāk tālu no Latvijas. Tie, kuri atrodas tālu, par Latviju maz interesējas. No tuvējam valstīm nāk arī visa pretpadomju propaganda. Vajadzētu sarakstīties ar kādu, kas dzīvo tuvāk.

«Vai jums ir kāds paziņa, kas dzīvo Zviedrijā?» viņš jautāja.

«Esmu dzirdējis, ka ir, bet man nav viņu adrešu. Tas pats Andrejs Eglītis ir labi pazīstams».

«Un kas vēl?»

«Vēl kāds vārds ir dzirdēts, bet skaidri nezinu, vai viņi tur atrodas, vai ne.»

Ziņas par šiem cilvēkiem biju dabūjis no redaktora Arvida Rupeikas, kas vadīja avīzi Rietumos dzīvojošiem latviešiem. Redakcija atradās mājā, kur kādreiz bija «Brīvā Zeme», «Tēvija» un tagad «Cīņa», Blaumaņa ielā 38/40. Avīzīte saucās «Dzīmtenes Balss», un to iespieda šī paša nama spiestuvē. Uz avīzītes gan rakstīja trimdinieku krāpšanai, ka redakcija atrodas Berlīnes austrumu sektorā. Arī redaktora un izdevēja vārdi bija aplami. Viens no galveniem trimdinieku ķengātājiem un to dzīves ārdītājiem bija Arvids Rupeika, kas labi pārzināja uz Rietumiem aizbēgušos rakstniekus, žurnālistus, sabiedriskos un valsts darbiniekus. Viņš Latvijas valsts laikā bija strādājis Ventspilī un vēlāk pēdējos gadus līdz krievu ienākšanai pie laikraksta

«Daugavas Vēstnesis» Daugavpili. Darbodamies čekā, viņš saņēma materiālus par Rietumos iznākošiem laikrakstiem un dzīves apstākļiem.

Vaivods apsoliņa noskaidrot iepriekš minēto cilvēku adreses. Viņu vārdi noteikti atradās Rietumos izdotajos laikrakstos. Es pats nebiju lasījis šos izdevumus. Tie atradās Zinātņu akadēmijas Fundamentālās bibliotēkas latviešu grāmatu nodaļā, Mišiņa bibliotēkā, Skolas ielā 5, Rīgā. Tur tie glabājās īpašā nodaļā, tā saucamajā specfondā. Pie tiem varēja piekļūt tikai ar īpašām atļaujām, kuras pieprasīja darba vieta: laikraksta redakcija, zinātnisks institūts vai cits. Atļauju apstiprināja Galvenā literatūras pārvalde. Ar šo apstiprināto atļauju varēja iet pie Mišiņa bibliotēkas vadības, kura uzlika rezolūciju darbiniekam izsniegt materiālus. Šādā pašā kārtībā varēja saņemt arī agrākos Latvijas izdevumus — grāmatas, žurnālus, laikrakstus. Dažas reizes biju gājis ar laikraksta «Padomju Jaunatne» darbiniekiem fotografēt kapitālistisko laiku dzīves «drūmās» lapaspuses, lai tās rādītu šo laiku jaunajai paaudzei. Toreiz vēl pasaulē nebija atrisināta dokumentu kopēšana pēc kseroksa un citām metodēm. Tehniski atpalikušajā Padomju Savienībā to nav iespējams izdarīt vēl tagad neattīstītās tehnikas dēļ un aiz bailēm, ka varētu izplatīt uzsaukumus nemieru un revolūcijas radīšanai apspiestās un verdzībai pakļautās tautās. Bailes no sazvērnieku organizēšanās Padomju Savienībā ir lielas, kā to redzējam no iepriekšējā gadījuma ar Dumpi un Zariņu.

ZIŅAS NO RIETUMIEM

Jaunatne, augdama kopā ar saviem vecākiem, pārdzīvo līdzī visas vecāku grūtības un par propagandu un padomju dzīves saulainību divdomīgi smejas. Notiek arī tā, ka, salasījušies agrāko komunistu pagrīdnieku stāstus, dibina savas pagrīdes organizācijas. Šāds gadījums bija 58. vidusskolā Rīgā. Tur 4. klāses skolnieki, salasījušies agrāko pagrīdnieku stāstus, nodibināja pagrīdes organizāciju. Skolotāji, uzzinājuši par šādu organizēšanos, bija milīgi aprunājušies ar dažiem dalībniekiem un atklājuši citus līdzdalībniekus. Organizācijas locekļi sodu nesaņēma, bet visiem ieteica iestāties pionieru organizācijā un tur parādīt savu organizēšanās un darbošanās gribu. Visā šai gadījumā cietēji bija vecāki, jo viņu lietām čekas arhīvos pievienoja ziņojumus par viņu bērnu nelegālo darbību skolā.

Ar lielu interesi gaidīju nākošo tikšanās dienu. Jānis apsolīja pagādāt adreses, uz kurām varēšot sākt rakstīt vēstules. Noteiktā laikā ieradās 22. dzīvoklī. Piezvanīju. Durvis klusi atvērās, viegli bez trokšņa ieslidēju telpā, pēc tam durvis tāpat bez trokšņa aiz manis aizvērās. Neviens nejuta un nemanīja tuvākā apkārtnē. Arī dzīvoklī neviens neparādījās.

Dzīvoklis piederēja kādam jūras aviācijas virsniekam, jo reiz viņš atvēra man durvis. Kādā citā reizē, sajaukdams atnākšanas laiku, kad piezvanīju, durvis atvēra viņa sieva un runāja latviski. Viņa bija simpātiska, inteligenta sieviete, varēja saukt arī par dāmu. Ieraugot viņu, biju pat zināmā mērā samulsis no viņas pašas un arī no tā, ka biju parādījis svešam cilvēkam savu izskatu. Mani neviens nedrīkstēja pazīt un zināt, ka šeit nāku. Mājas dāma noteikti zināja šā dzīvokļa cilvēku sastapšanās iemeslus. Varbūt kādā reizē vai vietā viņa var atklāt citiem manu pazišanu. Soreiz nebija dāma, kas atvēra durvis, bet Jānis.

Iegājām mazajā istabiņā, un es apsēdos parastajā vietā pie mazā galdiņa. Mūsu saruna sākās ar dažām nenozīmīgām frā-

zēm par ikdienas jautājumiem. Pēc tam pārgājām uz pārrunājāmām lietām. Jānis rādīja trimdas latviešu laikrakstu «Latvija». Nebiju to redzējis.

«O... Tas ir interesanti! Neesmu to redzējis.» Ar kāri mēģināju ieskatīties, jo kā vecam avižniekam avīze bija sirdslieta. Bet reizē vajadzēja arī slēpt pārāk lielo interesi. Bija divi numuri. Būtu interesanti tos palasīt, nodomāju, tīri rakstības stila dēļ. Tas bija citāds nekā mūsu «Cīņā» un «Padomju Jaunatnē». Šajā laikrakstā bija kaut kas interesants, tāpēc Jānis to bija paņēmis līdzi. Tur bija aprakstīta kāda sanāksme Rietumvācijā. No sanāksmes bija daži fotoattēli. Tajos paraksti apliecināja, ka dzejnieks Andrejs Eglītis sasveicinās ar Dr. Zariņu. Šīs abas personas Valsts drošības komitejai bija pazīstamas ar savu atklāto nostāju pret latviešu tautas apspiedējiem komunistiem.

Ārste Zariņa bija aizbēgusi no Padomju Savienības. Viņa bija strādājusi Medicīnas institūtā Rīgā. Savas veselības uzlabošanai viņa kādas operācijas izdarīšanai bija ieguvusi atļauju to darīt pie speciāliem ķirurgiem Austrumvācijā, Berlīnē. Kad operācija bijusi izdarīta un pati atkopusies, varējusi atgriezties Rīgā. Viņa to nav darījusi, bet aizbraukusi slepeni uz Rietumvāciju un tur lūgusi politiska bēgļa uzturēšanās tiesības Rietumvācijā. Šīs tiesības viņai arī piešķirtas, un viņa palikusi brīvajā pasaulē. Par viņu bija rakstīts garš raksts «Cīņā». Tajā bija teikts, ka ārste Zariņa, izmantojot Padomju Savienības lielo labvēlību, nav pratusi to cienīt, bet kļuvusi par valsts nodevēju. Viņa bija visādi nozākāta.

Tā pasaulē mēdz būt, šinī gadījumā, Zariņa nepalika par Padomju Savienības idiotu, bet atbrīvojās, viņa kļuva ienīsta un nicināta. Ārstei Zariņai nav nekāda sakara ar ķīmiķi Zariņu.

Pēc iepazīšanās ar trimdas laikrakstiem sekoja otra daļa. Jānis bija apsolijs pagādāt dažas adreses. Sēdēju kreslā pret mazo galdiņu, atvirzījies no tā nost. Jānis sēdēja ar muguru pret logu un zem galda turēja kaut ko rokās. Viņš nosauca kāda Eglīša uzvārdu un adresi Rīgā.

«Nē, tas nevar būt,» es teicu. Tad viņš sauca vēl vienu, un tai sekoja citas. Tad kāds Eglītis sarakstās ar Mārcienu.

«Tā ir tā istā. To es pazīstu. Tas ir dzejnieks Andrejs Eglītis.» Viņš ir nācis no Madonas apriņķa, no Latvijas vidienes. Kad to biju pateicis, viņš aizmirs, ka no manis jāslēpj adreses iegūšanas veids.

Adreses viņš lasīja no kādas zīmītes. Tās bija iegūtas no kāda arhīva vai kartotēkas. Man acu priekšā it kā izauga kāda telpa ar skapišiem, nodalījumiem, alfabētiskiem uzrakstiem. Tas bija Valsts drošības komitejas arhīvs. Varbūt viņš bija drusku citādāks nekā mana fantāzija iztēloja, bet tomēr tas nebija vēl tāds kā šīsdiens Rietumu pasaules kompjuāteri, no kuriem var iegūt vajadzīgas ziņas dažās sekundēs.

Uz zīmītes rakstītie vārdi un adreses bija ņemtas no kartotēkas, kurā sakopoti visu cilvēku vārdi, kas sūta uz Latviju vēstules. Katram šādam uzvārdam otra adrese un uzvārds, kas saņem vēstules. Tāds arhīvs ļoti vērtīgs. Te pārskatāms, cik kurš rakstījis, cik daudz sūta un cik saņem. Ja kāds ir aktīvs, tad skaidrs, tam ir kāds nolūks. No vēstulēm arī ir fotokopijas, kuras var pēc vajadzības apskatīties. Tagad bija skaidrs, ka katra vēstule un katrs rakstītājs ir reģistrēti un ievesti Valsts drošības komitejas sarakstos. Tie, kuri saņem vēstules no ārzemēm, arī ir reģistrēti un būs pirmie, kurus pārvietos vajadzības gadījumā uz citiem Padomju Savienības apgabaliem. Viņus pārvietos piepeši nakts laikā, pamodinot no miega, liekot apģērbties un sekot līdzī. Pēc tam ievietos sarkanajos lopu vagonos un aizsūtīs uz kādu vergu darbu nometni.

«Ko jūs fantazējat muļķības. Valsts drošības komiteja nav čeka,» es it kā pamodos no iepriekšējām domām par adresēm. Tā teiks un aizstāvēs ar meliem savu rīcību cilvēku izsekošanā un to turēšanu necilvēcīgā verdzībā.

«Ko darīs ar mani?» es it kā jautāju sev tālāk. To pašu, ko ar pārējiem. Ja kalpošu viņiem un pildīšu viņu pavēles, būšu derīgs. Ja būs par smagu vai negribēšu, mani aizvedīs turpat, kur pārējos, uz lielāku nebrīvību. Es varu vienmēr viņiem noderīgs un paklausīgs būt, un tad mani nesūtīs projām. Es varu pastāstīt un aprakstīt, ko kurš domā, runā, ar ko satiekas un ko plāno pret Padomju Savienību. Tas taču nav tik ļauni. Tas atbilsta novērošanas spējas, un bez tam var vingrināties rakstīšanā. Varbūt es kādreiz varu kļūt rakstnieks, ja būšu vingrinājies aprakstīt cilvēkus. Būšu pratis tos tipizēt, izteikt viņu kritiskās domas. Man pašam būs jāmacās būt glumam, saldi runāt un piekrist, lai tikai no kāda kaut ko izvilktu. Nē. Tāds es nevaru un negribu būt.

No daudzajām Valsts drošības komitejas izrakstītām adresēm par Eglīšiem vajadzīgo dzejnieku Andreju Egliti bijām atraduši. Tā bija: Stockholm 8, Box. . . , Sverige. Tas bija ļoti interesanti. Zviedrijas adrese, uz kuru var rakstīt vēstules. Par

Zviedriju maz ko vairs zināju, kādreiz skolā mācītais un lasītais bija izbiris. Tagad par kapitālistiskajām valstīm nerakstīja neko, un likās, ka tur cilvēki nemaz nedzīvo, kā uz Mēness un citām planētām. Tikai Padomju Savienībā cilvēks brīvs kā valdnieks soļo pa zemeslodes virsu. Ja arī kaut kur bija cilvēki, tad tie bija kapitālistu badā nomērdēti un pliki. Neticamas un smieklīgas ir šīs pēdējās frāzes, bet Staļins bija licis uzņemt Amerikas Savienotajās Valstīs filmu, kurā būtu redzama Amerikas kapitālistiskā nabadzība. Tāda filma arī bija uzņemta, un to bija rādījuši Padomju Savienības kolhozniekiem uz laukiem. Šī filma bija atsūtīta arī uz Rīgas kinostudiju un pēc Staļina nāves, to skatoties, arī vāras turētāji smīnēja par Amerikas «nabadzību».

Filma bija vairākās daļās un bija uzņemta tajos apgabalos, kur cilvēki izpostījuši normālos dabas apstākļus.

VĒSTULES

«Kā jūs domājat, kā varētu uzsākt sarakstīšanos?» jautāja Jānis, kad biju no viņa saņēmis adresi.

«Ļoti vienkārši: Sveicināts! Esmu nejauši dabūjis Tavu adresi un tagad rakstu šīs rindas...»

«Ja viņš jautā, kur šī adrese dabūta?»

«Nekas sarežģīts: acumirkli to es tev nevaru pateikt.»

Lai vēstule neradītu kādas aizdomas, varētu tajā kaut ko jautāt. Es varu jautāt par kādu paziņu. Vai viņš nezina, kur viņa dzīvo. Tad šai vēstulei būs kāds iemesls, un neradīsies nekādas aizdomas par maniem citiem nolūkiem. Jānis pievienojās izteiktiem paskaidrojumiem. Es varēju rakstīt vēstuli un to nosūtīt. Mani atkal tikpat klusi izlaida, kā biju ienācis. Bet pirms atvēra durvis, paklausījās, vai uz kāpnēm nav dzirdami soļi un kāds nestaigā.

Pastnieks visās zemēs ir gaidīts viesis. Katra vēstule, kuru saņemam, sagādā vienmēr zināmu prieku vai arī citus pārdzīvojumus. Saņemt vēstuli Padomju Savienībā no ārzemēm ir jau sevišķs notikums un dažreiz lieli svētki. Padomju valdība un komunistu partija sarakstīšanos ar ārzemēm uzskata par pretvalstisku darbību. Katru uz ārzemēm nosūtītu un no ārzemēm saņemtu vēstuli reģistrē kopā ar tās saņēmēju un sūtītāju. Par sadarbošanos ar ārzemēm katram padomju cilvēkam, kad tas nonāk čekas rokās, ir jāatbild.

Biju saņēmis vairākas vēstules no draugiem un paziņām, kuriem rakstīju, tas ir, kad Valsts drošības komiteja lika rakstīt paziņām uz ārzemēm. Šī vēstule, par kuru runāšu, bija negaidīta, tās veids jau pašā pirmajā brīdī atstāja patīkamu iespaidu. Bija vasaras diena, kad to saņēmu. Ilgi grozīju vēstuli rokās neatvērtu un mēģināju pēc ārējiem iespaidiem iedomāties kaut ko vairāk. Vēstule bija nākusi no Zviedrijas. Adrese bija rūpīgi uzrakstīta ar mašīnu. Pastmarkas kārtīgi uzlietas. Zīmogs uzspiests bez kādiem traipiem, skaidri salasāms. Pati aploksne tīra

un balta. Viss liecināja par citiem dzīves apstākļiem tajā vietā, no kurienes tā bija nākusi.

Pie mums Padomju Savienībā daudzkreiz vēstule ir bez aploknes, jo ne vienmēr aploknes var dabūt pirkt. Ja ir aploksnē, tad tā salocījies greiza, netīra, notriepa ar limi, papīrs, no kā tā gatavota, nenoteiktas krāsas. Uzrakstītā adrese pavirša, ar haotiskiem burtiem. Pastmarka uzlīmēta šķībi. Uzspiestais zīmogs grūti salasāms, ar krāsu notriepa pastmarka. Pasta darbinieks steidzas, pārslogots ar darbu vai nevīžīgs. «Kam tas vajadzīgs?» teiks kāds partijas funkcionārs. Un atbildēt var: tikai mūsu patīkamākai dzīvei. Bet tādas dzīves Padomju Savienībā nav. Pats neesmu bijis labāks, arī manis rakstītās vēstules bija tādas pašas.

Vienmēr mēģināju saņemtās vēstules rūpīgi atvērt. To darīju, ar šķērēm atgriežot vienu galu un tad no aploknes izvelkot vēstuli. Nevarēju ciest cilvēkus, kas, vēstules atverot, saplēsa aploknes, tad tās izskatījās pretīgas kā zivis ar izrautiem vēderiem.

Atsūtītā vēstule nebija gara. Tajā bija tikai dažas rindas, kurās bija pateikts, ka manu adresi viņš dabūjis no Andreja, kuru es pazīnu, un viņš liek mani sveicināt. Bet no savas puses šis svešais cilvēks pielicis klāt dažas pastmarkas un speciālu zīmogu nospiedumu uz īpašas kartītes. Zīmogs esot par godu Solnā, Stokholmas priekšpilsētā notikušajām starptautiskām futbola sacīkstēm. No visa satura varēja nojaust, ka šo cilvēku interesē pastmarkas, vai arī viņš jūta, ka mani tās interesē.

Nekad pastmarku kolekcionārs neesmu bijis, bet vienmēr, sūtot vēstules, līmēju virsū dažādas neparastākas pastmarkas, lai saņēmējam sagādātu lielāku prieku. Kaut gan nebiju nekāds futbola cienītājs un arī liels marku kolekcionārs, tomēr par saņemto vēstuli biju priecīgs. Tā lika man daudz domāt par apstākļiem, kādos dzīvo cilvēki. Arī uzvārds, ar kādu vēstule bija parakstīta, modināja zināmas pārdomas. Uzvārds izrunājot skaņēja īpatnēji un skaisti — Vorkalis. Tādu uzvārdu līdz šim nebiju sastapis. Tas bija interesants un atgādināja šīs nozares daiļamatnieku — vara kalēju. Bet šis bija vēl īpatnējāks, jo latgaliešu izloksnē, un tas lika domāt, ka Vorkaļa darinātās rotas lietas ir maigām apaļām formām, jo uzvārda otrā burtā apaļais O piedeva manām iedomām apaļu, patīkamu formu. Un kad ieskatījos vēstules kārtīgajā rakstā, tad nebija šaubu, ka šī rakstītāja senči bijuši ar labu māksliniecisku gaumi.

JAUNAIS ZVIEDRIJAS PAZIŅA

Uz atsūtīto vēstuli ilgi neatbildēju, jo biju nonācis laika trūkumā. Nevienam par saņemto vēstuli netiku stāstījis. Tajā pašā gadā Rīgā bija sarīkota Latgales lietišķās mākslas izstāde, kurā piedalījās dažādi mākslinieki un daiļamatnieki no Latgales. Aizsūtīju šīs izstādes katalogu, tajā bija minēti dalībnieki, viņu dzīves vietas un attēloti arī daži darbi. Pagāja kāds laiks, kamēr katalogs aizgāja un atnāca atbilde. Tā šoreiz bija gara, un jaunais Zviedrijas paziņa rakstīja, lai griežos ar lūgumu pie dažiem māksliniekiem un noskaidroju, vai viņi vēlas savus darbus pārdot. Par šiem darbiem viņš varētu aizsūtīt dažādas mantas, kādas Rīgā nav dabūjamas. Viņš piedāvāja medikamentus, drēbes, apavus un citu.

Tas bija jau kaut kas interesants. Arī man tas nebija slikts piedāvājums. Mazāk mani interesēja medikamenti, bet viss pārējais bija ļoti nepieciešams. Sen es nebiju nēsājis kārtīgi pašūtu uzvalku. Tas, ar kuru pašlaik gāju uz darbu, bija jālieto arī svinīgākām un svarīgākām iziešanām. Uzvalka roku gali bija apdiluši, un vietām locījumu vietās drēbe pārdilusi.

Spurgu gan tur nebija, jo katrreiz tās ar šķērītēm nolīdzināja. Pie svārkjiem piederošās bikses bija par plānām, ar izdilušām ceļgalu vietām. Iegludinātās vīles turējās tikai vienai reizei. Svarīgiem gadījumiem bija nopirkta citas bikses, kas bija drusku jaunākas. Ar tām varēja iet uz teātri un kādu pieņemšanu. Svārku atloku stūri bija izlocījušies no saules un lietus.

Biju priecīgs par šo vēstuli un cerēju, ka arī es dabūšu kādu virskreklu. Tagad man bija trīs. Viens bija zida, pirms trim gadiem pirktis un diendienā nēsāts. Garās rokas ar atlokiem bija pataisītas par īsām līdz elkoņiem. Mugura no sviedriem un mazgāšanas bija sašķēlējusi, bet priekša bija vēl ciešama. Otrs bija pirktis vasarai ar īsām rokām un vaļīgu priekšu, bet piemērots arī ziemai, iešujot apkaklītes vienā stūrī mazu āķīti, bet

otrā cilpiņu. Trešais bija kokvilnas, pirkts pirms pusgada un stāvēja pūra lādē trauksmes gadījumiem.

Virskrekli maksāja vienu astoto daļu no manas mēneša algas. Apakškrekls un apakšbikses maksāja to pašu, varēja pirkt tikai komplektu. Bet tā kā apakškrekla man nevajadzēja, tad apakšbikses nevarēja nopirkt. Tās bija dabūjamas tikai garās, bet vasarā vajadzēja īsās. Kad par šiem trūkumiem aizrakstīju «Cīņai» vēstuli, tad no Rūpniecības un tirdzniecības ministrijas pienāca atbilde, ka īsās bikses neražojot, tāpēc ka neesot pieprasījuma. Man pašam pēdējā laikā šis jautājums bija atrisināts, jo no Zviedrijas bija pienācis sainis, kurā bija iekšā starp citu prasītās apakšbikses.

Svarīgs bija arī apavu jautājums, jo nevarēja dabūt vīriešu kurpes. Tās bija deficīta prece. Kurpes, kuras nēsāju, maksāja vairāk nekā vienu trešo daļu no manas mēneša algas. Rudenī slapjā laikā kājas un zeķes bija slapjas.

Par vēstuli pastāstīju Jānim, jo nezināju, kā rīkoties šajā gadījumā. Viņš ieteica painteresēties pie minētiem māksliniekiem. To arī darīju. Apstaigāju māksliniekus, dabūju gleznu fotoattēlus, noskaidroju cenas, un iegūtos attēlus aizsūtīju Vorkalim. Iztēlotās ilūzijas neņemu par pilnu, jo domāju, ka viņš man var atsūtīt kādus sikumus, un tas ir viss. Arī cilvēkiem, dzīvojot svešumā, materiālie apstākļi nav rožaini. Viņiem jāstrādā kādā restorānā par trauku mazgātājiem vai durvju sargiem. Alga ir maza, dzīves dārdzība augsta. Biju laimīgs, dzīvojot Padomju Savienībā bez apakšbiksēm un zīnot, ka citās pasaules malās cilvēkiem klājas sliktāk nekā man. Nežēlojos par pašreizējiem apstākļiem, jo bez algas varēju arī blakus kaut ko nopelnīt. Daudzi cilvēki dzīvoja ar algu, kas bija uz pusi zemāka par manējo, bet blakus nenopelnīja neko.

MĀJA MIKĀS

Padomju Savienībā svētdienu nav, ir tikai darbdienas un izejamās dienas. Izejamā diena ir pēc 6 darba dienām, bet parasti cilvēki šajās dienās strādā vairāk nekā darba dienās. Tā bija arī man mūsu ģimenē.

Mēs laimīgā kārtā bijām ieguvuši zemes gabalu ar māju un lieliem skaistiem bērziem tuvumā. Si māja, kad to ieguvām, bija jau par 70—90 procentiem nolietota. Tai vajadzēja remontu vai pārbūvi. Izdevīgāk bija pārbūvēt, un mēs paši saviem spēkiem uzsākām pārbūves darbus. Mūsu darba spēks sastāvēja no 3 vīriešiem, manis un diviem dēliem — Anša 13 gadi un Jāņa 16 gadi veciem. Pie darba ķērāmies ar prieku un vīspirms kādā svētdienā jaunajai mājai sākām rakt pamatus. Kad pamati bija izrakti, sākām mūra darbus un vecajai ēkai būvējām apkārt jauno. Kad tas bija izdarīts, sienas uzbūvētas, vecās ēkas jumtu noplēsām un uzlikām jaunajai ēkai. Tālāk no iekšas ārdijām veco un ar šiem pašiem materiāliem būvējām jauno. Šai darbā pagāja svētdienas, darbdienas, agri rīti un vēlas pēcpusdienu stundas. Mums darbs veicās, padarot ik dienas kaut tikai sikumu vai ziedojot tikai stundu vai pusstundu laika. Būvējot bija pagājuši vairāki gadi, un jaunā māja bija izaugusi vecās vietā.

Bija atkal kāda vasaras svētdiena. Bijām cēlušies jau pl. 6 no rīta, bērūši uz betona maisāmās grīdas granti, cementu, kaļķus un zāģu skaidas. Lējuši ūdeni, maisījuši un ieguvuši javu, to pildījuši starp sienas ievēidņiem un piestampājuši, lai sienas būtu blīvas un ciešas. Tas nebija viegls darbs, bet stiprināja roku un kāju muskuļus. Līdz pusdienai zināmais darbs bija padarīts, un ar to pietika.

Pastniece ielika vēstuļu kastītē avīzi un vēstuli no Zviedrijas. Vēstule nebija gaidīta. Mēs ķircinājāmies ap to. Vēstuli nelasīsim, lai iedomu fantāzija varētu izaugt lielāka. Beidzot tā bija atvērta. Tā bija nākusi no jaunā Zviedrijas paziņas.

Vēstulē bija paziņots, ka ir izsūtīts sainis. Tas bija pārsteigums, ko neviens nebijām gaidījuši. Sainī esot vairāki drēbju gabali vīriešu uzvalkiem, virskrekli, apavi un vēl daudzas citas sikas lietas. Tālāk sekoja saraksts, kam domātas šīs mantas. Tur bija katram māksliniekam savas un pēdīgi — ko paturēt pašam. Man vajadzēja aiziet pie māksliniekiem un dabūt gleznas, un pēc tam tās nosūtīt uz Zviedriju. Par saņemtiem darbiem dot pretī minētās mantas. Tas izklausījās vienkārši, bet tas prasīja daudz laika. Biju jau noskaidrojis gleznu izsūtīšanas iespējas pa pastu uz ārzemēm. To varēja darīt, vajadzēja tikai dabūt atļauju no Kultūras ministrijas īpašas mākslas lietu komisijas. Vispirms gleznas vajadzēja aiznest uz Valsts latviešu un krievu mākslas muzeju un tur atstāt. Kad šādi darbi tur sakrājas vairāk, tad īpaša komisija pēc zināma laika tos apskata un izsniedz atļauju.

Pēc dažām dienām pienāca paziņojums par saini. Braucu pakal uz galveno pastu, kas atradās Brīvības un Merķeļa ielas stūrī, bijušā Feitelberga veikala telpās. Ārzemju sūtījumu izsniegšana un pieņemšana atradās gar šīs ēkas stūrī Merķeļa ielā, neuzkrītošā vietā, mazās telpās. Tas liecināja, ka sakari ar ārzemēm nebija vēlami. Nelielo telpu pārdalīja uz pusēm lete, līdzīgi kā veikalos, aiz tās sēdēja divas darbinieces, bet otrā galā, tuvāk pie durvīm, otras divas, kuras izsniedza saiņus. Pulkstenis bija 10, un darbs bija sācies stundu iepriekš. Pie darbinieces, kura izsniedza saiņus, bija jau 10 cilvēku rinda. Nostājos rindas galā. Viena no darbiniecēm paņēma paziņojuma zīmi un manu pasi, pēc tam salīdzināja ar uzvārda rakstību pakas sūtījuma zīmē. Otra darbiniece sēdēja pie galda un lielā grāmatā rakstīja vārdus, uzvārdus un adreses no jauna pienākušām pakām. Grāmata bija bieza, cietos vākos iesieta. Kad skatījos uz darbinieci un grāmatu, sapratu, ka šai grāmatai būs jākalpo vēl ilgi kādā citā iestādē un jāstāsta par šeit ierakstītiem cilvēkiem, cik saiņu tie katrs saņēmis no kādām vietām un cilvēkiem. Te varēja redzēt, no kurienes rodas arhīvs ar visām ziņām. Kamēr ar interesi vēroju strādājošo darbinieci, nāca arī otra no blakus istabas ar lielu, garu saini rokās.

«Kas jums tur ir, vai kuģis?» viņa jokodama jautāja.

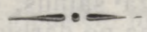
«Nē, kaut kādi sūkumi,» atbildēju nenožīmīgi, lai skaudība neaugtu.

Paņēmu saini, kas tiešām bija liels un smags, un devos iespējami ātrāk ārā no telpām, it kā baidīdamies, ka man kāds var prasīt, lai atdodu. Gāju pa Merķeļa ielu, skatīdamies, vai

neredzēs kādu taksi, jo ar tramvaju aizvest un pēc tam no Zaulauka stacijas galapunkta nest uz muguras līdz mājām tas bija pār smagu. Uz Leņina ielas netālu no Brīvības pieminekļa apturēju garām braucošu taksi un, ielicis tajā smago saini, braucu cauri Vecrīgai, pāri pontonu tiltam, kas tagad Daugavu šķērsoja augšpus Valdemāra ielas, bet otrs gals izgāja uz ielu, kura savienojas ar Kalnciema ielas galu. Braukt ar taksi līdz mājām maksātu vairāk nekā 10 rubļus, un tādu summu izdot nebija patīkami. Tāpēc braucu līdz Melņsila ielai, pārsēdos autobusā un tālāk braucu ar to pa Kalnciema ielu līdz Rucavas ielai. Kad izkāpu no autobusa, gājiens līdz mājai stāvēja vēl priekšā. Tas bija 10 minūšu ilgš pa Rucavas ielu.

Mājās neviena nebija. Inesu saini istabā un vēru vaļā. Kas tur iekšā, tas viss bija zināms, bet tagad atlika pārbaudīt, vai viss tā ir, kā rakstīts. Agrāk saīņu saņēmeji sūdzējās, ka dažreiz šis tas pietrūkst.

Netrūka nekā, viss bija, kā sarakstā minēts: drēbe, apavi, krekli, zeķes, divielīši un viss pārējais. Sainis bija muiņā atvērts un pēc saraksta katra mantiņa pārbaudīta, vai nav kaut kas nelegāls.

SASTAPŠANĀS AR MĀKSLINIEKIEM

Ar diviem māksliniekiem biju runājis par gleznu iegūšanu, bet nekas noteikti nebija norunāts. Biju noskaidrojis, kādu summu viņi grib, un to tad varēju Vorkalim paziņot. Pats nebiju nekāds veikalnieks, un nebija vēlēšanās lēti pirkt un dārgi pārdot. Tagad man bija noteikti norādījumi, kā rīkoties, un es vareju sākt to darīt. Aizgājis darbā, tūlī piezvanīju māksliniekam.

Norunājām satikšanos. Viņš pašlaik esot sagatavojies izbraukt seņot uz Kalneima pusi. Viņš piebrauca pie Rīgas TV, kur es strādāju, un kopā aizbraucām uz manu māju. Es cēlu galdā atsūtītās drēbes un teicu:

«Tagad varat izvēlēties, kādu krāsu gribat.»

«Viens pats es nevaru. Jāsauc palīgā sieva,» un izgāja to pasaukt.

Viņa atnāca un ar lietišķiem spriedumiem izvēlējās vienu no gaišajām drēbēm.

«Re, nu nevajadzēs domāt par uzvalku jubilejas izstādei. Varēs dot drēbniekam, lai pašuj.»

Jā, uzvalks ir liela problēma Padomju Savienībā. Paši lieli partijas vīri saņem, tautai nezinot, drēbes ar ierakstu: «Made in England. Pure Wool.» Tautai stāsta, ka nav svarīgi, kādās drēbēs cilvēks staigā, galvenais — iznīcināt kapitalistiskās šķiras paliekas.

Ar šo mākslinieku nu viss bija kārtībā. Izvēlēto darbu viņš apsolīja uzgleznot pēc izstādes. Drusku grūtāk veicās ar otru. Ar to biju runājis un rādījis vēstuli. Viņš neko neapsolīja, teicās padomāt. Tad kādā dienā ieradās ar mantām un noliku viņam tās priekšā, teikdams:

«Te ir mantas, kas atsūtītas.»

«Bet es nedomāju, ka tas tik ātri būs. Es negribu neko ņemt. Man nav, ko dot pretī.»

«Man nevajag tūlī, kad būs, iedosīt.»

«Nē, es tomēr neņemšu,» viņš kategoriski atteicās. Es paliku nezināšanā stāvam.

«Jocīgi!» beidzot teicu. «Ko tagad lai daru? Vai lai sūtu atpakaļ?» Izvilku vēstuli un rādīju: «Lūk, te ir teikts: šādas mantas nodot jums.» Beigās viņš tomēr piekāpās, un pēc kāda laika dabūju arī attiecīgo darbu.

Visraibāk tomēr gāja ar trešo mākslinieku. Nekad nevarēju viņu sastapt mājās. Reiz sastapu un nofotografēju dažas viņa pēdejas skices. Tās aizsūtīju un saņēmu atbildi, kura skice būtu gatavojama kā lielaks darbs. Tagad vajadzēja atkal sastapt pašu mākslinieku, pasūtīnāt darbu un aizvest attiecīgo drebju gabalu. Bet kāds paziņa brīdināja, ka mākslinieks esot dūšīgs dzerājs un, ja es samaksāšot sākumā, neko nedabūšot. Tā arī gandrīz bija. Ilgu laiku nekās netika darīts. Pēdīgi es viņu ne-traucēju, tomēr paliku pārliecībā, ka gan jau dabūšu.

Kādā sestdienas vakarā nejauši ieradus viņa dzīvokli.

«Ir jau gatavs,» ieraudzījis mani, viņš priecīgi sauca.

«Skaisti!» atbildēju preti. Viņš pats izskatījās divains un veda mani istabā rādīt. Arī sieva bija priecīga, ka viņš šo darbu pastrādājis. Tas bija tikai šorīt pabeigts. Kad darbu aplūkojam, sieva kādā brīdī klusām teica: «Viņš šorīt izdzēra pusstopu degvīna un stundas laikā uzgleznoja šo darbu. Kā jums patīk?»

«Nekas. Labs. Diezgan interesants,» atbildēju. Ko tur vairāk varēja teikt. Labi, ka tas pagatavots. Kāds pats cilvēks, tās viņa darbs. Cik interesants piedzēries cilvēks, tik pat interesants izskatījās audekls ar krāsām, kuras dzeruma skurbuli bija uzliktas.

«Viņš grib pusstopu, nedodiet naudu,» teica klusām sieva.

«Man nav, ko dot,» atbildēju.

Pēc divām nedēļām gāju pēc darba. Tas bija nožuvis. Mākslinieka nebija mājās, turpinot dzeršanu. Nūpat reibuma delīrija sagriezis jauno uzvalku. Sieva izstāstīja visu bēdu stāstu. Lidz ko sāk strādāt, tā vajag pusstopa. Ķermenī jau bija izveidojies reflekss. Kā paņēmu rokās paleti ar krāsām un sajūt krāsu un audekla smaržu, tā organisms prasa alkoholu. Viņš bija ārstējis Jelgavas slimnīcā. Kādu pusgadu pēc tam bijis labi, bet tad atkal sākusies vecā kaite. Zāles arī vairs nekādas nepieņēmot. Sieva lūdza, lai aizrakstu uz ārzemēm un pajautāju, vai nav kādi līdzekļi pret dzeršanu. Agrāk lietojis eubasīnu, bet tagad vairs ne. Kad piedzeroties, kļūstot neciešami rupjš. Arī viņu reiz sasitis. Sievas vēlēšanos izpildīju un saņēmu atbildi, ka no dzeršanas nevar nevienu atradināt, ja pats negrib.

Dzeršana rakstnieku un mākslinieku aprindās Padomju Savienībā ir plaši izplatīta. Visi dižgari, kā Majakovskis, Fadejevs, ir ar dzeršanu izbeiguši savas dzīves gaitas, izdarot pašnāvību. Padomju cilvēks nedzer, lai būtu jautrs sabiedrībā, bet lai piedzertos un aizmirstu bēdas. Tiem, kas tā sāk dzert, vairs nav mēra.

Televīzijas operators C. dzēra, un viņam izteica vairākus brīdinājumus. Vadība pēdējā reizē viņam aizrādīja: «Ja jums gribas dzert, tad piedzerieties mājās un nerādiešies ļaudis.» Padomju Savienībā dzer bravūras dēļ. Spilgts piemērs bija Hruščovs, kad tas Apvienoto Nāciju Asamblejā Ņujorkā ar kurpi dauzīja galdu. Tas bija viņa dzēruma delīrijs. Uz prof. Kirhenšteina Ligo svētkiem kādas reizes sākuma gados ieradās arī Hruščovs un tur dzēra degvīnu tikai no lielām glāzēm.

Kādā darba vietā bija izveidojusies tradīcija, ka katru reizi pēc algas saņemšanas notika maza atzimešana, izdzerot kādu pudeli degvīna. Piedalījās saimniecības direktors, galvenais grāmatvedis un daži darbinieki. Katrs meta ap 20 rubļu.

Atzimešana notikusi galvenā grāmatveža un saimniecības direktora kabinetā darba laikā un ilgusi zināmu laiku arī pēc darba laika beigām. Sajās reizes stāstīti anekdoti. Liels anekdotu stāstītājs bijis saimniecības direktors, bet nekad viņš nav stāstījis politiskus mūsdienu anekdotus. Reiz dzērāju grupai pievienojies jauns dalībnieks. Viņš tāpat metis savu naudu, dzēris un klausījies anekdotus. Tā tas turpinājies trīs vai četras izmaksas. Kādā izmaksas dienā nav gribējuši dzert, bet jaunākais teicis, ka viņš izmaksāšot pudeli konjaka, un aizgājis uz veikalu to nopirkt. Sākuši dzert un bijuši jau iesiluši.

«Es jums izstāstīšu anekdotu,» teicis jaunais un sācis stāstīt par Hruščovu. Anekdots nav bijis pietiekoši asprātīgs, un neviens nav smējies. Kāds pat noteicis, ka tas ir dumjš anekdots.

Drīz pēc šā gadījuma saimniecības direktors saņēmis paziņojumu ierasties čekā Stabu ielā, un viņam teikts, ka viņa kabinetā tiekot stāstīti politiski anekdoti. Viņš aizbildinājies, ka politiski anekdoti netiekot stāstīti, bet viņam minēts anekdots par Hruščovu.

«Bet to jau stāstīja Pomerānovs,» viņš aizstāvējies.

Velak darbā noprātuši, ka Pomerānovs piedalījies dzeršanā ar čekas uzdevumu un konjaku maksājis ar čekas naudu. Viņam bijis uzdevums izprovocēt, lai arī kāds cits stāstītu politisku anekdotu.

PIETEICOS EKSKURSIJĀ UZ ĶĪNU

Pēc kāda laika man vajadzēja atkal satikt Aleksī Aizgāju uz dzīvokli.

«Būsiet pazīstami,» teica Aleksis, norādot uz kādu vīru, kas atradās viņa dzīvoklī. Pateicu savu vārdu un uzvārdu, bet viņš:

«Pauls Petrovičs,» un tam sekoja kaut kāds uzvārds, ko es nesadzirdēju. Jautāju viņam:

«Piedodiet, kāds bija jūsu uzvārds?»

«Vienkārši sakiet: Pauls Petrovičs vai arī Petrs Paulovičs, ja neatceraties. Mani darbā pazīst kā vienā, tā otrā kārtībā.» Vairāk nejautāju. Tagad zināju, ka arī vārds un uzvārds jātur slepenībā.

Jaunais Valsts drošības komitejas darbinieks, ar kuru mani iepazīstināja, bija liela auguma, melniem matiem, tumšām acīm, lielu, apaļu, mikstu seju. Tikai atpakaļ atsukātie mati sejai pieveda iegarenu izskatu. Vareja redzēt, ka viņam dzīvē netrūka sviesta, gaļas un desu. Aleksis teica, ka man tagad vajadzēs sadarboties ar šo vīru, un aizgāja.

«Ļoti patikami,» teicu, un mūsu kopēja saruna risinājās ap Zviedrijas cilvēkiem.

«Par Andreju Egliti mēs nerunāsim un arī ar viņu nesarakstīsimies,» jaunais paziņa noteica.

«Ļoti labi. Tur nekā interesanta nav,» es viņam piekritu.

«Jums vajadzēs uzrakstīt mazu pārskatu par Vorkali. Kā jūs ar viņu sākat un cik tālu šī lieta ir.» Viņš prasīja, ar ko sarakstos vēl. Vorkalis bija vienīgais. Tad viņš runāja vispārīgi par emigrantiem, ka tie dzīvojot no amerikāņu atbalsta. Arī šie saiņi, ko viņi sūta uz šejieni, nākot no kādas organizācijas. Tām esot savi mērķi un uzdevumi. Kas ir šīs organizācijas, to viņš neteica, jo nesaprata, ka saiņus sūta cilvēki, lai palīdzētu saviem tautas brāļiem, saviem piederīgiem, jo zina, ka tie atrodas nenormāli izdzimušu cilvēku radītas ideoloģijas verdzībā. Slimība var turpināties ilgi, tā var pārņemt visu pasauli. Bet atbrī-

vošanās sākums būs Padomju Savienībā. Atbrīvošana nenorītēs revolūcijas veidā, bet evolūcijas kārtībā.

«Šajā dzīvoklī mēs vairs nesatiksīties,» viņš teica, un norunājām, ka tiksimies pēc 2 nedēļām jaunā dzīvoklī, Lāčplēša ielā 47, dzīv. 15. Viņš uzdeva arī savu telefona numuru 99408, uz kuru zvanīt, lai varētu sazināties.

Pēc divām nedēļām gāju uz jauno dzīvokli. Pirms iešanas piezvanīju, vai viņš varēs šini laikā ierasties. Viņš atcerējāsūsu norunu un teicās būt. Dzīvoklis atradās sētas mājas trešajā stāvā. Uzkāpu augšā un, apskatīties, ka kāpnēs neviena cilvēka nav, rāvu 15. dzīvokļa durvis vaļā. Aiz pirmajām durvīm bija vēl otras, kad tās atgrūdu, ieraudzīju pretī stāvam Paulu Petroviču. Sasveicinājāmies, un viņš norādīja, lai sēžos. Istabīņa bija maza un šaura. Logs atradās tieši pretim durvīm. Pie vienas sienas bija divāns. Tam pretī skapis, bet tuvāk durvīm rakstāmgalds, uz kura rakstāmpiederumi un netīrs Hruščova fotoattēls. Tas bija drusku komiski, ka šis fotoattēls bija uz rakstāmgalda kā meitenei savs mīļākais.

Man vajadzēja uzrakstīt pārskatu par sarakstīšanos ar Vorkali. To biju jau šorīt izdarījis un aprakstu parakstījis ar savu pieņemto segvārdu.

«Tā nevajadzēja,» viņš teica. Vajadzēja tikai uzrakstīt saturu, neparakstot un arī nerakstot virsū uzvārdu. To varēja izdarīt šeit dzīvoklī. Var gadīties, ka izvelk tramvajā vai pats pazaudē. Tad ir jau sliktāk. Viņš izlasīja uzrakstīto un uzdeva turpināt sarakstīšanos, jo varbūt, ka mums aprīļa mēnesī vajadzēs braukt uz Zviedriju. Viņš izteica tādu domu. Izlikos, ka to nedzirdu. Runāju par citām lietām. Šādus priekšlikumus kādreiz bija izteikuši arī citi. Tam neticēju un vienmēr uz šādiem priekšlikumiem teicu, ka negribu uz Rietumu pasauli braukt, jo ar Rietumiem esmu iepazinies agrāk. Labprāt es brauktu uz Ķīnu vai Indiju. Par braucieniem uz Rietumu pasauli neticēju, jo domāju, ka šie piedāvājumi nāca, lai uzzinātu manas domas par Rietumu pasauli un vēlēšanos tur nokļūt.

Darba vietās arodbiedrību vietējās komitejas izliek paziņojumus par tūrisma braucieniem uz demokrātiskām un kapitālistiskām valstīm. Rīgas televīzijas studijā tā gada aprīli parādījās paziņojums, ka var pieteikties braucieniem uz Čehoslovākiju, Rumāniju, Poliju, Somiju, Itāliju un Ķīnu. Jau sen biju domājis par Ķīnu, un šai gadījumā man tas likās iespējami. Man bija uzkrājies atvaļinājums pusotra mēneša, un pa šo laiku es varēju aizbraukt un apskatīt Ķīnu.

Biežie minējumi, ko bija izteikuši Vaivods, Aleksandrovš un pēdīgi Pauls Petrovičs par braucieni uz Zviedriju, darija mani nemierīgu. Nekad uz viņu priekšlikumiem es nedrīkstēju atsaukties. Tad to varētu iztulkot, ka gribu bēgt, bet ja es gribu braukt uz Ķīnu, tad tur nebija jūtams nekāds bēgšanas mēģinājums.

Ķīna mani interesēja, sen biju ilgojies redzēt šo seno kultūras zemi. Vienmēr gāju uz Ķīnas mākslinieku viesizradēm, kad tie viesojās Rīgā ar savām izradēm vai priekšnesumiem. Reiz skatīju ķīniešu pantomimas teātra izrādi. Tas bija veikls mākslas gabals, kurā tikai ar kustībām un mimiku mūzikas pavadībā aktieri tēloja, atstādami skatītājiem izjustu pārdzīvojumu.

Ķīniešu lietišķās mākslas izstādēs varēja redzēt viņu praktisko un atjautīgo izdomu daudzu skaistu un interesantu priekšmetu pagatavošanā. Viņi izdeva krievu valodā žurnālu «Družba» (Draudzība). Tas bija neliela formāta ar krāsainu vāku un iekšpusē divām krāsainām lapām, uz kurām bija krāsaini fotoattēli un zīmējumi. Interesants bija žurnāla vāks, katrreiz tas bija citā saskanīgu krāsu izpildījumā. Žurnālā nebija uzbāzīgas krievu komunisma propagandas. Ķīna bija mans sapnis, un tagad varēju mūsu vietējās komitejas pārstāvei Elgai par to jautāt.

Man bija jāuzmeklē rajona instruktore Buse. To izdodas atrast diezgan ātri. Stādos priekšā un izsaku savu vēlēšanos. Sieviete, ar kuru iepazīstos, ir neliela auguma, un viņas pasniegtās rokas spiedienu ir ciets un stingrs. Tai brīdī iedomājos, kas gan viņa pirms šī amata varējusi būt — govju slaucēja, to liecinātu viņas cietās rokas. Varbūt bijusi strādniece kādā rūpnīcā un ar savu sabiedrisko darbu ir nonākusi partijās namā. Sarunājoties mēģinu jokot, lai radītu viņā labu noskaņojumu. Viņa pieteic mani partijai sekretāram un nodod manus vajadzīgos papīrus.

Pēc britiņa aicina mani iekšā. Uz durvīm izlasu: Ļeņina rajona partijas sekretārs J. A. Tifentāls. Aiz rakstāmgalda sēd cilvēks, gaļu 30. Nejutu labvēlīgu iespaidu. Mēs pat nesašveicināmies. Pārskatījis manu biogrāfiju, zina, kas es esmu. Tā nav viņa uzskatiem patīkama. Tad jautā:

«Jūsu apgādībā ir bērni, kā jūs varēsiet braukt uz Ķīnu?»

«Es nedomāju tur palikt,» atbildu, un kad esmu to izteicis, jūtu, ka nevajadzēja tik asi atbildēt. Man taču jāiegūst viņa labvēlība. Tālāk viņš jautā, kur esmu bijis kara laikā. Saku, ka tas ir redzams, un došu dažus paskaidrojumus.

«Jums vajadzēs atnākt uz partijas biroja sēdi,» viņš nosaka, un mūsu saruna beigusies. Izejot no viņa kabineta, nejutu labu iespaidu.

Pēc dažām dienām man jāierodas šajās pašās telpās uz partijas biroja sēdi pl. 15. Sēde sākusies agrāk, kad ierados, ir pārtraukums. Uz ārzemju ekskursiju atļaujām mēs priekštelpās gaidām 4 cilvēki. Divi vēlas braukt uz Poliju, un divi uz Ķīnu. Otra braucēja uz Ķīnu ir kāda ārste, krieviete. Pirmā ieliet viņa un, pēc brītiņa iznākusi, apmierināta saka, ka ir atļauts. Tad jāiet man. Partijas biroja sēde notiek lielā telpā, kuras vidū garš galds, aplāts sarkanu drēbi. Pie vienas sienas uz postamenta balta ģipša Ļeņina krūšutēls, iedrapēts sarkanās lupatās. Pie pretējās sienas bildes no pašreizējiem Kremļa valdniekiem. Tas viss pazemības un bailu iedvešanai.

Kad ieeju iekšā, uz mani noraugās daudzi cilvēki, kuri sēd pie galda un otrā rindā uz krēsliem pie sienas. Galda galā sēd rajona pirmais sekretārs Apsītis. Viņš liek man apsēsties garā galda otrā galā. Daudzas acis uz mani noraugās. Tie ir cilvēki no darba vietu tā saucamajām partijas pirmorganizācijām. Tur ir pavecāki vīri, kuriem jau zināms partijas stāžs, un arī jauni, kuri uzņemti partijā, jo ir labi strādnieki. Ir arī jaunas meitenes.

Partijas sekretārs nolasa manu iesniegumu un tad jautā: «Kāpēc jūs gribat braukt uz Ķīnu?»

Atbildu, ka gribu iepazīties ar seno ķīniešu kultūru un mākslu un bez tam redzēt, kā viņi savā zemē tagad ceļ komunismu. Brauciena laikā gribu visu redzēto uzņemt kinofilmā, lai to vēlāk varētu rādīt Rīgas televīzijas skatītājiem.

Manu paskaidrojumu noklausījis, partijas pirmais sekretārs saka:

«Kāpēc jums jābrauc uz Ķīnu, uzņemiet mūsu pašu cilvēkus, kā viņi ceļ komunismu. Vispār jūsu darba vieta Televīzijas studija ļoti maz rāda mūsu pašu komunistisko darba brigāžu sniegumus. Jūs nevarat braukt. Filmējiet tepat Latvijā».

Kad viņš to pateicis, pirmajā brīdī domāju, ka tie tikai joki. Izgājis arī no telpas, neesmu skaidrībā, vai varu braukt, vai ne, tikai vēlāk pēc brītiņa, kad kāda no instruktorēm prasa, vai es ņemšu savus dokumentus tūlī, tad saprotu, ka tiešām esmu izgāzts. Kāda man daļa, ja Rīgas TV maz rāda par komunistiskām brigādēm. Es taču neesmu programmas satura noteicējs televīzijas pārraidēm.

Pirms šīs manas izgāšanas kādā satikšanās reizē ar PP viņam teicu, ka esmu iesniedzis dokumentus braucienam uz Ķīnu. Arī viņš toreiz bija pārsteigts. Vispirms viņš noprasīja, kad paredzēts brauciens uz Ķīnu. Teicu, ka oktobra mēnesī.

«Tad nekas, kārtojiet dokumentus, bet jā vajadzēs, mēs šo braucienu pagriezīsim uz citu pusi.» Tā atkal bija kāda nojauta, kura liecināja, ka tomēr PP gatavo mani kādam braucienam, lai gan tam nekad neticēju un visu uzskatīju tikai par manis pārbaudīšanu, bet dziļā slepenībā priecājos, domādams: «Varbūt mani sapņi piepildīsies, es nokļūšu brīvībā. Redzēšu brīvo pasauli un brīvu cilvēku dzīvi.»

Kad dabūju zināt, ka mans brauciens uz Ķīnu sabrucis, to pateicu arī viņam. Viņš prasīja, kas var būt par iemeslu. Atstāstīju partijas biroja sēdes gaitu un kā man paziņoja rezolūciju. Tas nebija patīkami, ja nelaida uz Ķīnu, tad lai tiktu uz Zviedriju, būs vēl lielākas grūtības. Bet tas mani neuztrauca. Ja liktens man būs lēmis, tad pāri visiem šķēršļiem savu sasniegšu.

Nav pietiekoši daudz kinofilmu par komunistiskām darba brigādēm. Varu tās uzņemt. Bet pats sajutu arī otru pusi šajā nelaišanā. Darbā man bija dažas neveiksmes ar attīstāmo mašīnu. Attīstot iznāca brāķis. So neveiksmju dēļ es varu netikt nekur, un bez tam var mani arī atlaist no darba, saskatot neveiksmēs sabotāžu. Par šīm neveiksmēm biju stāstījis arī PP. Viņš bija skaidrojis manas nelaišanas iemeslus darba vietā un partijas komitejā. Pēc tam man viņš paskaidroja, ka iemesls esot kaut kur citur, tam neesot sakara ar manām neveiksmēm darbā.

Kādā dienā griezpos pie darba vietas partijas pirmorganizācijas sekretāra Albina un jautāju, kāpēc neesmu laists, jo no šejienes taču bija atsauksme, ka mani var laist. Viņš stāvēja man pretī ar nolaistām acīm kā suns nolaistu asti, kas izdarījis kādu netīru darbu. Albins atbildēja, ka viņš nezina. Vēlāk kāds darbinieks man stāstīja, ka Albins bijis tas, kas atbildējis uz telefonisko jautājumu no rajona partijas komitejas, lai mani tomēr nelaiž. Šis darbinieks bijis Albina istabā, kad notikusi saruna.

Mani labie nodomi bija sabrukuši. Brauciens uz Ķīnu izputēja ne tāpēc, ka tas maksāja 3500 rubļus, bet tāpēc, ka cilvēki aiz skaudības negribēja, ka braukšu uz Ķīnu un redzēšu pasauli.

NOSŪTU GLEZNAS UZ ZVIEDRIJU

Uzsākot sarakstišanos ar Antonu Vorkali, viņš pašā sākumā bija lūdzis, lai noskaidroju, vai no Latvijas var izsūtīt mākslas darbus — gleznas uz ārzemēm. Izrādījās, ka var.

Mākslinieku darbi jānes uz speciālu komisiju, tur gleznas vērtē un izsniedz atļauju. Latvijā šī komisija atrodas Valsts latviešu un krievu mākslas muzejā. Komisijā ietilpa muzeja direktors Eglītis, mākslas kritiķis Ivanovs un vēl citi. Pirmā reizē aiznesu četrus mākslinieku darbus. Man vajadzēja uzrakstīt lūgumu, tajā norādīt kādus mākslinieku darbus, cik lielus un uz kuriem vēlos sūtīt. Pēc 3 nedēļām man vajadzēja iet saņemt atļauju. Sūtīt drīkst tikai tādus darbus, kuriem nav muzeja vērtības. Vērtīgākus un mazvērtīgākus darbus nedrīkst nosūtīt. Mani nodotie 4 darbi bija novērtēti par 1150 rubļiem. Saņēmu speciāli uzrakstītu atļauju, kurā bija minēti darbu autori un atzīme, ka drīkst nosūtīt uz Zviedriju. Uz nosūtāmiem darbiem otrā pusē bija uzspiests zīmogs. Tā bija 6. komisija Padomju Savienībā.

Paņēmu savas mantiņas un priecīgs gāju mājās, jo atļauja nu bija iegūta. Pagatavoju no finiera speciālu kastī, kurā varēja ievietot saritinātas gleznas, un nesu uz pastu. Pastā pateica, ka jāsamaksā muiža, kas ir 100 procenti no mākslas darbu vērtības. Tātad, lai varētu nosūtīt, man jāsamaksā 1150 rubļu. Šī rotaļa vairs nebija patīkama. Jāmaksā māksliniekam un jāmaksā muiža tādā pašā vērtībā. Parasti normālās valstīs muiža jāmaksā par ievadamām precēm, bet Padomju Savienībā arī par izvedamām. Tas ar nolūku, lai nesūta neko uz ārzemēm un arī nesaņem no turienes. Nekādu apmaiņu, nekādu tirdzniecību, nekādu attīstību un progresu. Iznīcināt katrā cilvēkā kapitālisma tieksmes. Tāds ir Padomju Savienības mērķis visās dzīves nozarēs. Neviens nedrīkst ļābi apgērbties, neviens nedrīkst būt pietiekoši paēdis.

«Mēs nedrīkstam aiziet garām Amerikai,» teica čigāns, kad Hruščovs pēc saviem ārzemju braucieniem mudināja padomju cilvēkus aizsteigties amerikāņiem garām.

«Viņi ieraudzis mūsu plikās pakaļas,» teica čigāns.

Ko darīt? Ja grib gleznas sūtīt, ir jāmaksā muiža. Bet 1150 rubļi ir liela nauda, es domāju. Tas ir vairāk nekā mana mēnešalga. Labi, ka bija iekrājies nedaudz naudas, ne tāpēc, ka daudz pelnīju, vai dzīves apstākļi bija tik rožaini, ka nevajadzēja neko pirkt. Nē, vienmēr centos naudu nolikt darba krāj-kases grāmatiņā. Kabaļā nauda neturējās. Lai nerastos tāds stāvoklis, ka nav par ko nopirkt maizi, kā tas jau agrāk bija, kad naudu darba vietā nesaņēma noteiktā diena, naudu turēju krājkasē. Katru nedēļu izņēma paredzēto summu un dzīvoja tās robežās. Ja kādreiz pietrūka tramvaja naudas, uz darbu gāju kājām, pieceļoties no rīta agrāk. Uz krājkasī pārskaitīju arī visus honorārus, kas ienāca no laikrakstiem un žurnāliem, bet to jau nebija daudz. Gāju uz Darba krājkasī, kura atradās Daugavmalā, izņēmu 1200 rubļus un pēc tam devos uz muižu. Tā atradās pie Viesturdārza vienā uz Daugavmalu izejošā ieliņā.

Muitas telpā otrā stāvā pie lodziņa pasniedzu darbiniecei atļauju. Viņa prasīja, vai es gribu maksāt. Šis jautājums skanēja ar izbrīnas noskaņu. Kad atbildēju ar jā, viņa ņēma rēķinu grāmatiņā un rakstīja kvīti par 1150 rubļiem. Tāds maksājums acimredzot nebija viņai parasts, jo šādu sūtījumu un iemaksu ir tik maz, ka katrs lielāks maksājums ir brīnums un rada aizdomas.

Kad biju samaksājis, ar steigu devos uz pastu, lai vēl šodien varētu visu nosūtīt. Pastā pasniedzu darbiniecei samaksāto rēķinu. Viņa ilgi to grozīja pirkstos un skatījās ierakstītajā summā. Tad zvanīja uz muižu un pārbaudīja, vai viss ir pareizi, vai tikai nav kāda krāpšana. Ilgi viņa grozīja arī iesaiņojumu, it kā meklēdama kādu iemeslu. Un beidzot tomēr atrada.

«Tā nevarēs,» viņa teica, «jums šī kastīte jāiesūj baltā drēbē.»

«Pietiek!» es gribēju kliegt pilnā kaklā, bet apvaldījos, ārēji izrādīdams laipnu seju. Tā jārikojas, lai neko nesūta un nesaņem no ārzemēm.

«Šodien darba diena beidzas, jums jānāk rit.»

Ejot mājās, es sāku nīst cilvēkus, kuriem šādi padomju mesli vajadzīgi. Padomju Savienībā valda vislielākais tukšums, kas

jāslēpj lielā slepenībā. Mans naidis un dusmas apstākļus ne-
mainīja. Sāku smieties par padomju vadoņu idiotismu.

Rīts ir labāks nekā vakars. Tā varēja teikt nākošajā dienā,
kad biju atbrīvojis no naudas, četriem mākslas darbiem un
izpildījās Antona Vorkaļa vēlēšanos.

Ejot mājās, jutu, ka esmu pastrādājis kādu lielu darbu un
iepazinies ar birokrātijas augstāko pakāpi, kāda pastāv Pa-
domju Savienībā.

16 MM KINOKAMERA

Beidzot kaut kas bija padarīts pēc visas garās sarakstišanās. Reizē ar to nosūtīju vēstuli, kurā rakstīju, ka gleznu sūtīšana tomēr ir dārga, vai tas Zviedrijas paziņam ir izdevīgi. Bez tam saņemt visādas mantas man arī nav patikami. Uz šādiem mantu saņēmējiem attiecīgas valsts iestādes skatās kā uz ārvalstu izlūkdienesta aģentiem. To man bija teicis arī PP, un varbūt mēs šo spēliti neturpinātu, ja tur nebūtu jūtams kaut kas interesants viņiem. Nebiju nekāds veikalnieks, nedz spekulants, un šāda tirgošanās man nepatika. Atsūtītos dažādos medikamentus, penicilīnu nebija kur likt. Drēbes derēja, jo mājās mēs visi bijām puspliki un kaut ko nopirkt par algu nebija iespējams. Drēbes bija vērtīgas un darija prieku. PP bija teicis, ka mani neinteresē šāda tirgošanās un ka atsūtītās mantas man nav vajadzīgas. Stāstīju, ka pie mums Padomju Savienībā var dabūt drēbes, kādas tikai vajadzīgas. Viņš bija apmierināts un priecīgs par manu pareizo valstisko domāšanu. Atteikt uzsāktu rīcību viņš negribēja, un es arī kategoriski pret to nostājos.

«Ja drēbes nav vēlamas, prasi kaut ko citu,» viņš pamācīja, un man radās arī atrisinājums. Darbā man bija vajadzīga 16 mm kinokamera. Ar to varētu gatavot kinoreportāžas televīzijas pārraidēm.

Lielajā pasaules valstī Padomju Savienībā ar 200 miljoniem iedzīvotāju neražoja nevienu 16 mm kinofilmu uzņemšanas kameru, bet vajadzība pēc tādas bija lielāka nekā pēc dažām citām lietām, jo nebija, ar ko uzņemt tik nepieciešamos propagandas materiālus televīzijas pārraidēm. Kijevas smalkmehāniskā fabrika bija izlaidusi kādu šāda veida kameru, kas bija kapitālistu firmas «Bell Hovell» 16 mm kinokameras kopija. Tā izskatījās glīta, bet to nevarēja lietot. Kamera darbojās ar 15 metru kasetēm. Kad ielika kamerā filmu kaseti, kādu brīdi tā gāja un dažus metrus pavilka, bet tad apstājās. Ieliekot citu kaseti, rezultāts bija līdzīgs, un tikai retos gadījumos izdevās

izlietot visus 15 metrus. Šī kamera bija nosaukta ražošanas vietas vārdā «Kijev». Lai varētu filmēt, vajadzēja kādu Rietumos ražotu kameru.

Vēstulē Antonam Vorkalim jautāju, vai viņš var atsūtīt kādu lietotu šāda veida kameru. Jaunu neprasiņu, jo zināju, ka tās ir dārgas.

Apmēram pēc divām nedēļām pienāca vēstule, tajā Vorkalis rakstīja, ka kinokameru viņam būšot grūti aizsūtīt. Fotoaparātu viņš varētu dabūt uz nomaksu, bet kinokameras esot dārgas, un neviena pazīstama veikalnieka viņam neesot.

Drīz šai vēstulei sekoja nākošā. Ar to viņš pateicās par gleznām, kuras saņēmis un reizē ar šo nosūtot dažādu kinoaparātu prospektus ar norādījumu, lai es apskatu, kas man būtu piemērots. Kad pienāca prospekti, man tie bija tikpat kā pašas kinokameras, un visi, kam interesēja šīs lietas, skatīja prospektus ar lielu kāri. Tagad vareja zināt, kādas kinokameras pasaulē ražo, jo līdz šim likās, ka pasaulē ir tikai viena kinokamera «Kijev» un ka tā ir Padomju Savienības augsti attīstītās tehnikas brīnumdarbs. Kad bijām apskatījuši prospektus, redzējām, ka līdzīgu kameru kā «Kijev» ražo arī «Bell Hovell» firma. Gala atzinumā iznāca, ka «Kijev» ir slikta kopija, kas praktiski nav lietojama, jo vienmēr filma kasetē iesprūda. Padomju Savienība kino un foto nozarēs visus savus ražojumus kopēja no kapitālistisko valstu rūpniecības markām.

Uz atsūtītajiem prospektiem ilgi netiku atbildējis. Vorkalis atkal prasīja, lai apstaigāju citus māksliniekus un uzzinu, vai no viņiem var iegūt kādus darbus. Daži no viņiem apsolīja, bet citi nekādos darījumos ar mani negribēja ielaisties, jo baidījās nonākt čekas terorā. Man arī šī lieta nepatika. Es to nevarētu darīt, ja to nezinātu Valsts drošības komiteja un ja tā pati nebūtu man to uzdevusi. Padomju Savienībā vienmēr ir skaidrs, ka katru izseko un katram izsekotajam jāstāsta, ja redz kaut ko ārzemnieciski noslēpumainu. Ja pēc Staļina nāves kādu brīdi likās normālāki apstākļi, tad tagad šī slepenā nedrošība uzglūn uz visiem stūriem. Jūs novēro un ziņo Valsts drošības komitejai par jūsu gaitām. Arī es nevarētu tirgoties, lai cik klusi to nedarītu, ja par to nezinātu Valsts drošības komiteja.

Kad gleznotājus biju apstaigājis un ievācis informāciju, vēstulē ziņoju par iegūtiem iespaidiem. Uzrakstīju arī savu vēlēšanos par kinokamerām. Izvēlējos «Paillard Bolex» ar 2 objektīviem. Trešo objektīvu atstāju vēlākai iegādei. Kamera maksāja pēc kataloga cenas ar 2 objektīviem vairāk par 1500

zviedru kronām. Tā nebija maza summa tajā laikā, bet man šī sarakstišanās likās tikai joks.

Kad savu vēstuli biju nosūtījis, pēc dažām dienām saņēmu viņa izsūtīto vēstuli. Nevarēdams sagaidīt manas domās par vēlamo kameru, viņš pats bija apstaigājis speciālistus un ievācis informāciju, kāda kamera man būtu piemērotākā. Viņam bija ieteikta tieši tā pati kamera ar tiem pašiem objektīviem, kādu es biju izvēlējis. Mūsu vēstules ceļā bija apmainījušās.

Atsūtītā vēstule mani mazliet iepriecināja. Viņš raksta, ka tomēr varētu man izsūtīt šo kameru, ja es dabūtu no Maskavas atļauju kameras iesūtīšanai. Tā jāsūta pa pastu, firma Stokholmā, kas pārsūta dažādas mantas, kameru var pārsūtīt tikai ar speciālu atļauju.

Sāku par to interesēties. No darba vietas varēja dabūt ziņu, ka man šāda kamera vajadzīga. Ar to vajadzēja braukt uz Maskavu un kaut kur staigāt, meklējot atļauju. Viens darba kolēģa tā bija darījis pa pastu, bet no Maskavas atļauja nebija pienākusi.

Par šo gadījumu informēju PP un jautāju, ko lai daru. Viņš ieteica pāinteresēties, bet sevišķi nepulēties. Var arī paziņot Vorkalim, ka šādu atļauju nevar dabūt. Man tas nebija interesanti. Es tomēr uz savu roku vēl aizstaigāju uz Rīgas muitas iestādi un mēģināju iegūt kādu praktisku atrisinājumu, bet bez rezultātiem. Tā arī vajadzēja rakstīt, ka man tas nav iespējams un lai viņš nepūlas. Visa šī sarakstišanās bija ļoti interesanta, un brīžiem pat likās, ka mans sapnis piepildīsies — es iegūšu kinokameru, ar ko varēšu strādāt un uzņemt kinoreportāžas, kādas bija nepieciešamas TV redakcijām, no kurām man jau bija pasūtīnājumi.

STARPTAUTISKS SAINIS

«Jūs meklēja sekretāre,» teica mana kaimiņiene Elga no skaņu operatoru istabas. «Uzejiet pie viņas».

«Kas tad nu varētu būt?» mani pamodās jautājums. Ar steigu devos uz sekretāres istabu, kura atradās otrā stāvā.

«Kas man būs? Vai būs smaržu pudele? Tad jūs kaut ko dabūsit,» jokojās sekretāre. «Jums ir pasta paziņojums, saņem starptautisku saini,» viņa pasniedza man paziņojumu, uz kura bija sarkans zīmoga uzspiedums: Starptautisks sainis. Paņēmis zīmīti, izlasīju un nenožīmīgi noteicu: «Ē, tur nekā sevišķa nav, tas mazs sainis ar sikumiem.» Mierināju sevi, lai nebūtu jāuztraucas par zināmo saturu.

Laboratorijā nekādu apstrādājamo materiālu šorīt nebija, būs tikai pēcpusdienā. Devos tūlī uz pastu. Pie Āgenskalna tirgus sēdos trolejbusā un braucu pa Melnsila, Kalnciema ielām uz centru. Pie Tērbatas ielas stūra izkāpu un gāju pāri ielai uz pastu. No ārzemēm pienākošo saiņu izsniegšana atradās turpat, kur nosūtīšana uz ārzemēm.

«Starptautisks sainis,» domāju un jutu, ka esmu izņēmuma cilvēks, jo šis man jau trešais sainis, ko saņemu no Zviedrijas. Man bija piedzīvojumi saiņu saņemšanā un nosūtīšanā. Mani vareja jau uzskatīt par cilvēku, kuram zināmi sakari ar ārzemēm. Un ja es neatrastos čekas sarakstos, tad par šiem saiņiem noteikti tiktu ieskaitīts. Pastā man visi darbinieki pēc sejas bija pazistami. Pasniedzu savu paziņojumu, darbiniece papņēma to un aizgāja. Pēc brīža atnesa nelielu, bet smagu saini. Paņēmis to, ar steigu devos ārā un braucu tūlī uz māju.

Mājās neviens nebija. Atslēdzu durvis un iegāju istabā, kurā bija ielikta grīda. Pārējās divās istabās grīdas vēl nebija. Vienā istabā bija sabērti akmeņogļu izdedži, bet otrā salikti ķieģeļi uz dzeltenām smiltīm skujotā rakstā. Tas viss bija salikts, lai būtu kaut kāda kārtība, kamēr iekārtos labāk.

Atnesto saini noliku istabā, kur dēju grīda. Pirms dažiem mēnešiem, kad bijām šajā istabā ielikuši grīdu, pienāca sainis,

un to atvērām uz šīs grīdas, noteikdami: «Atvērsim saini uz jaunās grīdas, tad vienmēr nāks saini, un būs ko atvērt uz šīs grīdas.» Pirmais novēlējums pa jokam bija pārvērties istenībā.

Atverot saini, redzēju, ka tā saturs bija ielikts koka kastīņā. Pēc tam kastīņa ietīta saņojuma papīrā. Atvēris kastīņu, cēlu no tās ārā mantu pēc mantas. Tur bija gabals zilgas uzvalka drēbes, divi neilona virskrekli, neilona zeķes un starp šīm mantām skaista, glīti, rūpīgi nostrādāta papes kastīņa ar uzrakstu «Paillard Bolex». Kastīņas apdare tik tīra un rūpīgi nostrādāta, ka nevarēja saprast, kā gan cilvēki tur visu to panāk. Bet viss tas, ko Padomju Savienībā ražo, ir nevižigs, netīrs un nekārtīgs.

Kad atvēru kastīņas vāku, tajā ieraudzīju sen pazīstamo kinokameru «Bolex». Ne ar ko tā neatšķīrās no tās, kuru kādreiz biju pircis 1937. gadā un kura bija izvazāta un iznēsāta visus kara un miera laika apstākļus. 1954. gadā biju to pārdevis naudas trūkuma dēļ un domādams, ka nekad nevajadzēs ar to strādāt. Bet iznāca, ka vajadzēja. Pārņākot strādāt uz Rīgas Televīzijas studiju, kamera bija nepieciešama, lai pats papildus varētu gatavot kinoreportāžas aktualitātēm un citiem raidījumiem. Par izdarīto kļūdu kā mierinājumu sev atkārtāju:

«Nav ko nožēlot, ja vajadzēs, būs atkal». Tagad, kad kinokamera gulēja manū acu priekšā, bija piepildījies mierinājums.

Jaunā kinokamera ne ar ko neatšķīrās no agrākās, tikai tajā bija optika ar augstāku gaismas spēju un dzidrināta. Man trūka vārdu, domu un fantāzijas, lai pie notikušā varētu kaut ko piemetināt. Bet visinteresantākais šajā lietā bija tas, ka saņemot 1960. gadā apsveikumu no TV studijas informatīvo raidījumu redakcijas, bija šāds pantiņš:

Bolex'u un prožektorus,
Jaunā gadā vēlam jums.
Veikt tad spēsit varoņdarbus,
Straumēm sižeti nāks mums!

Sveicam, IRR Informatīvo raidījumu redakcija.

Nu arī šis vēlējums bija piepildījies. Toreiz, kad saņēmū šo vēlējumu, ne man, ne kādam citam nebija jausmas, ka «Bolex» kameru es varētu iegūt. Man vajadzēja domāt labas domas par cilvēkiem, kuri bija vēlējuši to, kas tagad jau piepildījies. Tagad varēšu viņiem filmēt, ko tikai vajadzēs. Bet pie visa tā bija tomēr viens «bet»: es nedrīkstēju nevienam teikt, ka man

ir pienākusi kinokamera. Darbā es nedrīkstēju nevienam stāstīt, ka esmu kādas mantas saņēmis no ārzemēm. Bet vienam biju pateicis, un daži citi jau zināja, ka esmu kādas mantas saņēmis.

Tas, kuram biju teicis, ka man izsūtīta kamera, arī bija saņēmis kaut ko līdzīgu un bija man stāstījis, kādā veidā tas iegūts. Sis cilvēks man bieži jautāja:

«Nu, vai tev būs?»

«Nezinu.»

«Man liekas, ka tev atsūtīs.»

«Vai vēl nav?»

«Nē, nav.»

Tādi jautājumi vienmēr nāca. Varbūt tas cilvēkam bija ieradums teikt, mierināt un uzmundrināt otru labiem vārdiem.

Rakstidams un stāstidams šos piedzīvojumus un izlasīdams novēlējuma pantīņu, atgriezās ar domām Rīgā. Viņi labu bija vēlejuši, bet par šo vēlējumu varēju maz viņiem iedot. Nekādus varoņdarbus netiku veicis, tikai pāris mēnešus pēc kameras saņemšanas varēju kaut ko uzfilmēt. Varētu arī tagad viņiem piesūtīt kinosīžetus no visas pasaules un daudzām dzīves nozarēm. Te varētu daudz uzņemt, to, ko padomju cilvēki nav redzējuši un ar lielu interesi varētu skatīt. Bet Rīgas Televīzijas studija nedrīkst neko saņemt no ārzemēm. Tā var saņemt tikai no Maskavas un to, kas notiek Padomju Savienībā. To, kas notiek Maskavā un Padomju Savienībā, dažreiz nedrīkst arī pati padomju tauta redzēt. Rīgas Televīzijas studijai jāradā tikai tas, kas notiek pašu mājās, kā ateisma darbība, kā komunistiskās darba brigādes veic savus «lielo» sasniegumus un kolhoznieki izved uz lauka mēslu kaudzes.

TĒRUKUMI UN NEVEIKSMES

Uz Rīgas Televīzijas studiju pārgāju strādāt 1959. gada februārī par kinolaboratorijas vadītāju. Laboratorija bija pastāvējusi dažus gadus. Tajā vajadzēja apstrādāt 16 mm kinofilmu apgrīšanas procesā. Šim darbam lietoja amerikāņu «Huston» tipa 16 mm apgrīzamo mašīnu. To studija bija ieguvusi par smieklīgi lētu naudu 2000 rubļiem no kādas armijas daļas kā nederīgu un izņemtu no lietošanas. Patiesībā šī mašīna bija gluži jauna, maz lietota un varbūt pat nelietota.

Sāda tipa mašīnas kara laikā bija saņemtas no ASV kā kara materiālu palīdzība, par kuru Padomju Savienība netika maksājusi un nedomā maksāt.

Kara laikā krievi ņēma no amerikāņiem, ko tikai varēja: pārtiku un visdažādākas mašīnas, ierīces un kara materiālus. Tagad vairs par to nerunā, bet krievi slēdz jaunus līgumus un ņem no Amerikas, ko tikai var, jo cer, ka par to nebūs jāmaksā. Komunisms ir uzcelts ar kapitālistu kapitālu un reizē ar to arī sāgrābtas jaunas zemes un tautas, kuras var pakļaut savai pasaules verdzībai.

Kinofilmu attīstāmā mašīna bija nākusi no Amerikas, kopā ar daudzām citām aviācijai domātām, 16 mm kinofilmu attīstīšanai. Bet, tā kā padomju armijas karošanas paņēmieni primitīvāki, tad mašīna nemaz nebija lietota un nogulējusi kādā noliktavā. Sāda tipa vairākas mašīnas bija arī Maskavas Centrālās televīzijas studijas laboratorijā un vairākās citās vietās. Laimīgā kārtā arī Rīgas TV studija tādu bija ieguvusi.

Ar šo mašīnu uzņemtu kinomateriālu varēja attīstīt apmēram stundas laikā un iegūt gatavu pozitīvu rādīšanai uz ekrāna. Tas bija ļoti svarīgi dažādu dienas notikumu ātrai pārraidīšanai. Iepriekšējais darbinieks, kas strādāja šajā laboratorijā, bija ar mazu pieredzi un zināšanām filmu apstrādāšanā un netika galā ar daudziem sarežģījumiem, kas radās filmu apstrādāšanā.

Atnākot strādāt uz laboratoriju, man vajadzēja daudz ko pārkārtot pie mašīnas gaitas, lai žāvēšanas, skalošanas un pats

attīstīšanas process darbotos nevainojami. Mašīna bija konstruēta Amerikā un Eiropā ražoto filmu apstrādāšanai, bet Padomju Savienībā ražotās filmas prasīja citu apstrādāšanas tehnoloģisko procesu. Lēnām ar visiem sarežģījumiem tiku galā, un varēja normāli strādāt. Bet radās jauni sarežģījumi. Vienmēr trūka kādu materiālu vai piederumu. Pirms gada bija uzsākts telpas remonts, bet tas nebija nobeigts, jo trūka līdzekļu un materiālu. Laboratorijā ieklāja linoleja grīdu. Gada laikā tā izdrupa. Vajadzēja klāt tādu materiālu, kas būtu izturīgs pret sārmiem un mitrumu, bet Padomju Savienībā tādu materiālu neražo. Mašīnai vajadzēja jaunu filmas ievilkamo sloksni, tā bija satrūkusi un sašūta ar stieplēm. Tā bija drusku biezāka par parasto filmu, bet tādas te neražoja un no ārzemēm neieveda. Citas laboratorijas izlīdzējās ar vecām filmām, arī mēs tā darijām, bet dažreiz iznāca klizmas.

Filmu kopā sastiprināšanai lieto kniebles, bet mums tādu nebija, izlīdzējamies ar sliktiem papīra šuvējiem. Kad reiz Maskavā gribēju šādas kniebles nopirkt kino piederumu ražošanas darbnīcā, tad tur atbildēja, ka tādas viņi pagatavojot uz pasūtījumu un to viņi varot pieņemt tikai, iepļānojot nākošajā piecādē.

Kniebles varēja pasūtīt piecādes plāna kārtībā Maskavā kino ministrijas kinomehāniskās darbnīcās. Televīzijas studijas neatradās Kino ministrijas apgādē, un mēs nevarējām šādas lietas pasūtīt. Tāpēc mums vajadzēja lāpīties ar visādiem papīru ātršuvējiem. So un citu materiālu trūkumu dēļ radās neveiksmes un brāķi, kas sekoja cits citam nejauši un negaidīti. Būdamis kino laboratorijas vadītājs, biju atbildīgs par visām šīm lietām, bet nevarēju izkļūt no šiem tehnisko materiālu trūkumiem. Mani sāka uzskatīt par sabotētāju. Dažiem bija zināms, ka man ir sakari ar ārzemēm un es no turienes saņemu dažādas mantas. Kādā reizē speciāla komisija pārbaudīja manu darbu un atzina tomēr, ka saimniecības daļai jāgādā attiecīgie materiāli un jāizdara remonts, lai kinolaboratorija varētu normāli strādāt.

Šādas saimnieciskas neveiksmes radās ne tikai TV studijā, bet arī citur visā Padomju Savienībā. Visur ir haoss, nekārtības, un cilvēki šo haosu velk kā smagu nastu. Neviens neredz šai smagai nastai galu, neviens nesaskata rītdienā labākus apstākļus.

Man vajadzēja savu darbu visiem iespējamiem līdzekļiem uzturēt tādu, lai nebūtu aizdomas, ka esmu kaitētājs. Tas tomēr

man neizdevās. Man noraidīja braucienu uz Ķīnu. Tā nebija laba zīme. Citiem, kuri tika sākumā cauri, izšķirīgais bija Valsts drošības komiteja, bet es jau pašā sākumā biju izkritis.

Par savām neveiksmēm stāstīju PP. Viņš noskaidroja Partijas komitejā un izzināja, kāpēc mani nelaida braukt uz Ķīnu. Viņš man nestāstīja patiesību, bet izskaidroja to pašu, ko viņam bija atstāstījis par dzirdēto partijas sēdē. Viņš nedrīkstēja man citu stāstīt, tikai to, ko es zināju, un neko vairāk. Arī mani vēlāk mācīja, ka pašam nevajag neko stāstīt, bet lai stāsta sarunu partneris.

MUMS BŪS JĀBRAUC

«Jūlija beigās vai augusta sākumā mums būs jābrauc,» man kādā reizē paziņoja. Es klusēju, man nebija ko teikt, un es nezināju, kādu seju rādīt — vai lai ironiski smaidu, priecājos vai skumstu. Man vajadzēja slēpt vēlēšanos redzēt Rietumus, būt neapmierinātam, ja tur jābrauc. Visu mūsu sarunu laiku biju uztraucies un nevarēju sakarīgi domāt. Kad atgriezos darbā, nespēju neko citu domāt, kā tikai par dzirdēto.

«Jūlija beigās vai augusta sākumā...» Es neticēju un šo neticību arī stāstīju sev, lai nepazaudētu interesi uz pašlaik darāmo darbu. Visu darīju ar vēl lielāku uzmanību un atbildības sajūtu nekā līdz šim.

«Nē, nekad es netikšu,» stāstīju sev, un drīz uzpeldēja kāds cits teikums: «Vajadzēs iesniegt jaunus dokumentus,» arī tā bija teikts. Jutu, ka manā pārlicībā kaut kas svārstās par būt vai nebūt, par braukšanu un netikšanu. Ar šādām svārstīgām domām staigāju ilgi, līdz kāda cita nepieciešama, ikdienišķa prasība tā aizdzina un vajadzēja sākt domāt par to, ko ēdisim brokastīs vai pusdienās. Tagad tas aizēnoja visu pārējo. Ēšanas jautājums Padomju Savienībā ir pats galvenais. Tam jāziedo 99 procenti no visas domāšanas.

Tagad man priekšā jau konkrēts uzdevums. Man jāiesniedz dokumenti, bet lai es to varētu darīt, PP vajadzēja iet uz Ļeņina rajona partijas komiteju un runāt ar sekretāru Apsīti. Labi tas vairs nebija, jo tur vajadzēja stāstīt, kas es esmu, ko daru. Slepēnība ieguva vienu mīnusu. Man tas sevišķi nepatika. Pauls Petrovičs visu jau bija nokārtojis man par labu.

Uzrakstīju jaunu anketu, autobiogrāfiju, lūgumu, bet darba vietas atsauksmi izmantoju to pašu, kas bija izdota pirmajā reizē. Man vajadzēja atkal ierasties Ļeņina rajona partijas komitejas telpās Slokas ielā. Šī ēka man bija jau pazīstama, tā atradās ar ieeju no blakus šķērsielas. Lai tur varētu piekļūt, bija uzbūvēts betonēts lokveidīgs piebraucamais autoceļš. Tur man vajadzēja ierasties 10 no rīta. Soreiz atkal būs jāstopas ar pirmo sekretāru Apsīti.

DAŽAS PIEZĪMES NO DIENASGRĀMATAS

1. 8. 60. Vakar strādāju TV studijā. Attīstīju Jūras kara flotes svētku filmu. Uzņēmuši bija kino grupas operatori. Sodien aizgāju uz darbu noskaidrot, vai ir kāds materiāls, kas jāattīsta, vai varu būt brīvs. Sastapu Ritu. Viņa teica, ka neko neuzņem. Gāju tūlīt atpakaļ uz mājām un braucu pie krustmeitas Skaidrites, lai sakārtotu aizvestās bites. No paša rīta ieliku vannas istabā fližu grīdu. Visu vēl nepaspēju. Dīvos gāju uz autobusu. Kalnciemā ielā sastapu Dainu ejam uz māju. Viņa iebrukusi no laukiem likt Medicīnas institūtā eksāmenus. Sodien bija pirmais latviešu valodā. Temati bijuši trīs: Andrejs Upītis kā klasisks literatūras paraugs, Blaumaņa darbu psiholoģiskie tēli un darba varonība padomju literatūrā. Daina rakstījusi par otru temātu, jo to viņa lasījusi pašā sākumā. Nepaspējusi pārrakstīt tīrrakstā. Par eksāmena tematiem runāja arī citas meitenes pie Bauskas autobusa pietātnes. Pietātnē biju pl. 15, bet biļetes dabūju tikai pl. 16.30. Vajadzēja gaidīt vairāk nekā stundu. Sēdēdams ēdu baltmaizi, baroju baložus un zvirbuļus. Zvirbuļi ļoti veikli nolasa baložiem pamesto.

Aizbraucu pēc stundas. Autobusā snaudu un gandrīz pabraucu garām pietātnēi, kurā vajadzēja izkāpt. Skaidrīte bija uz laukā un vāca sienu ar zirga grābekli. Mamma aizbrauca uz ganībām slaukt govīs. Aizgāju pie Skaidrites un pateicu, lai nāk palīdzēt. Viņa atnāca samērā vēlu, bet bija vēl laiks, jo bija silts un nebija sutīgs. Biju atvedis magazīnas rāmišus.

Sākām rīkoties. Skaidrīte deva dūmus. Pusi pārcilāju. Bites kļuva niknas un sāka dzelt. Jutu, ka Skaidrītei bija sviedru smaka — laikam tāpēc. Viņa bija darbojusies ap zirgiem. Teicu, lai iet projām, un darbojos viens, bet tomēr bites bija niknas un stipri dzēla. Rokās iedzēla pa 10 bitēm katrā. Tā nekad man nebija uzbrukušas. Paspēju uzlikt tikai magazīnu un pavirši nōsegt. Vēl ilgi skraidīja bitēs un uzbruka, kad parādījās tuvumā.

Paēdu vakariņas, svaigus, sausus kartupeļus ar sēnēm, biezpienu un saldu pienu. Desmitos vakarā ar autobusu braucu uz Rīgu. Skaidrīte pavādīja mani līdz autobusam un izstāstīja, ka viņa gribot iet uz Tinūžiem par sanitāri Tuberkulozes sanatorijā. Maksājot 450 rubļus mēneši, esot daudz brīva laika. Visu to viņa stāstīja ar lielu interesi, bija liela runātāja. Mājās biju ap pusdivpadsmitiem. Braucot redzēju ar nezālēm aizaugušus laukus un nepļautās pļavas, krūmus un māju drupas. Maija bi-

jusi jūrmalā peldēties. Jānis atnāca no kino. Gājām savlaicīgi gulēt.

2. 8. 60. Uzcēlos sešos un gulēju vēl 45 minūtes. Esmu labi atpūties. Gāju uz darbu. Zvanīju PP. Viņš slims, un mēs nevaram satikties. Prasīju kādam kolēgam, kas arī ir biškopis, kāpēc manas bites bija tik niknas. Tāpēc, ka esmu viņām gājis klāt vakarā, jo šajā laikā visas darba bites stropā. Vajadzēja iet pusdienas laikā, kad darba bites ārpusē ziedos. Arī sliktā laikā viņas ir niknas, tāpēc ka darba bites ir mājās. Vēl viens iemesls, ja stropa kārēs maz medus. Ja ir medus, tad ejot klāt darba bites sasūc medu un nav laika domāt par karošanu, aizstāvēšanos vai uzbrukšanu.

3. 8. 60. Darbā ierados 9.30. Izrādās, ka jābūt 9.00. Ar pirmo augustu stingra darba disciplīna. Elga sēdēja pie loga un pierakstīja, cik kurš ierodas. Trajanovs uzbruka, kāpēc vēl esmu nācis. Teicu, ka materiāli jāattīsta pēcpusdienā.

Darbā izprojekteju Boleksa kameras ieviešanu somā. Somas dibenā jāizveido tāds klucis, kurā iegulstas kameras virsējā forma, bet rokturis atrodas vienmēr virspusē pa ķērienam filmēšanai.

Bijām ar Maiju cietumā pie Anša. Gribējām sastapt, bet nokavējām noteikto apmeklējumu laiku. Braucu uz pilsētu. Viņa vēlāk bija dabūjusi atļauju sastapties, jo sākusi raudāt. Iedevusi Ansim dažus ābolus un vienu maizīti par 85 kapeikām, to viņš tūliņ garšīgi apēdis.

Sākumā Ansis bijis viens, tad kopā ar kādu citu zēnu, tikai ne ar Leitānu, ar kuru bijis apsūdzēts un tiesāts. Leitāns nav apmierinājies ar tautas tiesas lēmumu, bet pārsūdzējis uz augstāko tiesu. Ansim nogriezti mati un izauguši garī bakeni. Izskatoties jocīgs. Cietumā bijis jau sodīts par to, ka sācis blēņoties ar limes otu, kad viņiem likts līmēt papīra kulītes. 5. augustā viņu sūtīšot uz Cēsīm, tur atrodas kolonija mazgadīgiem notiesātiem. Viņš atrakstījis vēstuli, bet tā nav vēl saņemta. Maija bija gluži priecīga, ka Ansi dabūjusi redzēt. Ansis cietumā varot lasīt grāmatas. Viņš prasījis, vai dārzā esot arī ērkšķogas, jo cietumā nekādu vitamīnu neesot.

Ansi notiesāja par to, ka kāds piedzēries bija viņam un otram zēnam uzbrucis. Ansis ar otru zēnu gājuši pa Kalnciema ielu. Kādā autobusa pietātnē pie apzīmējuma stangas griļodamies turējies kāds piedzēries cilvēks. Garām ejot, viņi pasmējušies, teikdami, lai liekas labāk rāpus, tā vieglāk kā sunim. Par šo teicienu piedzērušais saniknojies un, dūres vicinādams, devies

zēniem virsū. Tai brīdī, kad tuvojies Ansim, zēns pietupies, un svešais gāzies viņam virsū, bet Ansis no apakšas devis sitienu pa zodu tā, ka piedzērušais nogāzies. Tuvumā gadījušies miliči, visi aizvesti uz iecirkni un sastādīts protokols. Piedzērušajam tecējušas asinis, viņš bijis notraipījies ar tām.

Lieta nonāca tautas tiesā, Ansi un otru zēnu tiesāja par huliģanismu, jo piedzērušais bija cietis. Ansi notiesāja ar diviem gadiem, kaut viņam nebija vēl 16 gadu. Ansis šo gadījumu pirms tam bravurīgi atstājta:

«Es skatos, viņš nāk man taisni virsū, un kad ir klāt un taisās sist, es pietupstos un taisu boksa sitienu pangs, un viņš guļ gar zemi. Jānis mani mācīja, kā vajag sist».

Jānis bija gājis uz boksa treniņiem un rādījis arī Ansim boksa paņēmienu. Ansim šis zināšanas maksāja 2 gadus dzīvi mazgadīgo kolonijā.

Viss būtu bijis citādi, bet cietušais bija kāds krievs, kurš staigā pa krogiem, dzerdams čekas uzdevumā, lai atklātu tos, kuriem ir nauda, kas nopelnīta nelegāli ar zagšanu vai citām blēdībām. Krogoš ar naudu var iegriezties arī tie, kurus ārzemju izlūku dienests algo spiegošanas nolūkos. Čekai šiem uzdevumiem ir speciāli līdzekļi, un tos saņem algoti dzērāji. Katra naudas vai mantas saņemšana no ārzemēm ir aizdomīga, un tāpēc Padomju Savienība cīnās pret visa veida sakariem ar ārzemju cilvēkiem, un nevar notikt nekāda kultūras vai cita veida savstarpēja saskāre, jo tā atklāj Padomju Savienības slepenos, klusībā uz āru neizpaustos nodomus.

4. 8. 60. Skatīju filmas. Šķiroju negatīvus. Materiālu tīstīšanai iedeva tikai 17.00. Tīstīju līdz 19.00. Maija bija aiznesusi Ansim ābolus un ogas. Naudu nav iedevusi, jo drīz viņš braukšot projām. Tad varēšot viņam aizsūtīt. Saņēmu Anša vēstuli. Viņš raksta:

«Sveiks, tēti. 5. augustā braucu uz Cēsu koloniju. Vai Tu, tēti, nevari 4. augustā atnākt uz satikšanos. Kad atnāksi, pastāstišu visu sikāk. Atnes pienesumu un kādi 100 rubļi naudu. Ansis. 1960. gadā 2. augustā.»

Vēstule rakstīta uz dzeltena papīra, bez aplokšnes. Lapa salocīta trijstūrveidīgi, izveidojot arī aplokšni.

Par braucieni uz Zviedriju nekas vēl nav zināms. Tagad liekas, ka ir jau aizbraukuši un man nav nemaz ziņojuši. Bet pašreiz ir tāds gara stāvoklis, ka nemaz negribēs braukt. Interesanti tas būtu, bet sapņu pasaule izsapņota un palikusi tikai reālā izpildīšana, bet tomēr šī realitāte arī jāpiepilda. Esmu

daudzus prospektus pārlasījis par Zviedriju un atradis daudz interesantu lietu.

7. 8. 60. Svētdiena. Dzīvoju pa Mikām. Neko nevarēju strādāt. Vajadzēja aizbraukt pie Anša uz Cēsīm vai uz Madarām pie mammas, bet nevaru paiet.

SASTAPŠANĀS AUTOMAŠINĀ

Savā mūžā neesmu nekad bijis slims un neesmu domājis par kādu slimību. Kad citi cilvēki runāja par savām slimībām, tad likās, ka šādas runas ir modes lieta un cilvēki nav nemaz tik slimi, kā viņi izliekas. Bet nu es pats biju slims un tik slims, ka nevarēju nostāvēt kājās, nevarēju strādāt, ne apsēties, nedz arī gulēt. Sāpes bija mugurā.

Ārsts izmeklēja mani, liekot gulēt uz dīvāna un pacelt vienu, pēc tam abas kājas. Nevarēju to izdarīt. Iedeva iešļircinājumu, izrakstīja zāles un kalnu sauli. Apstaroja 3 minūtes, kļuva labāk. Zvanīju uz darba vietu Ojāram un teicu, ka esmu slims. Laboratorijā nevajadzēja neko tīstīt, uz darbu varēju neiet. Iznācis no poliklīnikas, piezvanīju PP, jo tā bija norunāts. Viņš apsolīja atbraukt pie manis. Norunājām, ka gaidīšu Slokas un Kalnciema ielas stūrī.

«Es dabūšu mašīnu un būšu pēc 15 vai 20 minūtēm,» viņš noteica.

Stāvēju uz ielas stūra pie saldējuma kioska. Mugura sāpēja, nevarēju daudz kustēties. 15 minūtēs pabruca vairākas mašīnas uz vienu un otru pusi. Drīz pēc norunātā laika ievēroju kādu mašīnu braucam pa Slokas ielu no pilsētas puses. Tā iegriezās Kalnciema ielā. Pazinu šo tumši zaļās krāsas mašīnu ar numuru 0590. Tā bija neuzkritoša bez speciālām pazīmēm. Šī bija jau trešā reize, kad PP pie manis ieradās šajā mašīnā un mēs kaut kur izbraucām. Tāda pat kārtība notika arī šoreiz.

Mašīna piestāja pie Kalnciema ielas ietves malas, durvis atvērās, es iekāpu, un mēs braucām pa Kalnciema ielu uz priekšu. Tad iegriezāmies Alises ielā un braucām gar ūdenstorni. Tur Alises ielas turpinājumā ir asfalts līdz Āgenskalna ielai. Labajā pusē ir uzbūvēta liela pirts, un tuvumā paceļas vēl nenobeigtas dzīvojamās ēkas. Mašīna nogriezās no ielas un kādā klusā malā apstājās.

«Tagad ej un apskati būves,» krievu valodā PP teica uz šoferi. «Pēc 30 minūtēm nāc atpakaļ.» Mašīnā palikām ar PP divi vien.

Runājām par Vorkaļa vēstuli, kuru viņš nupat bija atsūtījis. Vēstulē Vorkalis rakstīja, ka ir atvaļinājumā un ja es kā turists ierastos Zviedrijā, varētu viņu sadabūt, zvanot uz vienu vai otru telefonu, kurus viņš bija uzdevis. Viņam nebija rakstījis, ka es braukšu, jo pats par to nekā nezināju. Vēstulē bija tikai ieteikums apmeklēt Stokholmu un uzdoti telefoni. Viņam nebija nekādas jausmas par to, ka padomju cilvēks nevar izdarīt neko tādu, ko viņš grib, bet viņam vienmēr jādara tas, ko kāda augstāka vara atļauj vai pavēl. Vēstule bija interesanta, kaut maz tur bija pateikts, bet tā virzīja kādu darbību uz noteiktu mērķi.

«Mūsu gājiens pareizs,» teica PP. «Tagad vajadzīgs par visu to uzrakstīt ziņojumu. Uzrakstiet arī vēstuli Vorkalim, ka esat sācis interesēties par iespēju braukt uz Zviedriju.»

Viņš paņēma vēstuli, lai atzīmētu.

«Jums pašreiz šo vēstuli nevajag?» viņš jautāja. «Nē, nevajag,» atbildēju.

Iepriekšējā vēstulē uz Zviedriju biju rakstījis, ka esmu saņēmis viņa sūtīto saini ar kinokameru un esmu jau mēģinājis filmēt dažus sižetus.

Par pašu braucienu ar PP nerunājām. Viņš arī par to nepieminēja. Es nekā neprasīju, lai gan tas mani ļoti interesēja. Bet PP interesēja vēl kāds cits jautājums. Tas bija, kā viņš teica, spekulants Alberts, kas tirgojās ar visādām foto lietām. Man prasīja, vai varu viņu apmeklēt un nodibināt tuvākas attiecības. Albertu mazliet pazinu. Viņš kādreiz strādāja kādā darbnīcā Elizabetes ielā. Reiz bija pie manis atnācis pirkt dažādus objektīvus. Viņš centās lēti pirkt un pēc tam dārgi pārdot.

Man vajadzēja noskaidrot, kādi sakari šim cilvēkam ar ārzemēm. Visā šajā attiecību nodibināšanā vajadzēja tēlot teātri. Patikami tas nebija, un varbūt tas bija muļķīgi, jo katru šādu izsekošanu jūt. To es zināju no tām reizēm, kad mani kāds sāka izsekot. Tajās reizēs es skaidri jutu, ka mani izspiego. Pār šiem muļķīgiem čekas gājieniem es viņiem reiz teicu, ka šādos gadījumos jābūt ļoti uzmanīgam un nevar prasīt, lai šodien aizeju un rit pasaku visu jau gatavu. Mūsu saruna bija beigusies, laiks aizritējis. Soferis atnāca no jaunbūves apskates. Mēs varējām braukt. Šis bija trešais gadījums, kad mūsu

sarunas notika automašīnā kādā klusākā ielas malā. Tas bija ļoti piemēroti, jo arī pieslēgtais magnetofons varēja darboties bez blakus trokšņiem. Protams, tas bija tā noslēpts, ka to ziņāja tikai PP. Arī šis bija īpašs čekas paņēmieni.

CETRI PUNKTI

Kad atnāca šoferis, mēs bijām izrunājušies. Gribēju ar autobusu braukt mājās, bet PP teicās mani aizvest, lai es paņemtu svārkus un atkal atgrieztos poliklinikā uz kalnu sauli. Teicu, ka nevajag, bet viņš to gribēja labprāt izdarīt. Aizbraucām, paņēmu svārkus un atgriezos poliklinikā. Pēc apsaulošanās braucu ar autobusu uz darbnīcu, kur bija pasūtīnāta soma Boleksam. Vakara devos uz darbu un attīstīju kādu materiālu. Nodzīvoju līdz 22.00. Pēc apsaulošanās jutos drusku labāk, bet svētdien nevarēju vēl neko darīt.

Pēc vairākām dienām esmu kļuvis veselāks, sāpes sāk iz-
zūst. Savāda sajūta bija, kad nevarēju palocīties. Tikai tagad sāku saprast, ko nozīmē būt slimam. Nekas neveicas, visi nodomi stāv uz vietas. Doms saistās tikai pie slimības. Sāku saprast, kāpēc cilvēki, kas ir slimī, runā tikai par savu slimību. Arī es dariju to pašu.

Laiks iet, jūlija beigās vai augusta sākumā bija paredzēts brauciens, bet nav nekas vēl zināms. Ramanim bija paredzēts brauciens no Komponistu savienības uz Franciju. Viņš zvanijis uz Tūrisma pārvaldi, tur pateikts, ka braucieni uz kapitālistiskām valstīm no Latvijas nav atļauti. Tas bija pārsteigums. Sapņi sabrūk. Zvaniņu PP, norunājām rīt satikšanos. Starptautiskais stāvoklis saspīlēts. Hruščovs brauks uz Ameriku.

11.8.60. Uzcēlos agri, gatavoju brokastis. Pēc 9.00 biju darbā. Pirms 10.00 braucu ar autobusu, lai satiktos ar PP. Kad aizgāju tur, viņš nebija atnācis, bet durvis bija vaļā. Iegāju istabā un apsēdos. Pēc britiņa ieradās arī viņš, apsēdās pie galda un, izņēmis no portfeļa nosmulētu Hruščova pastkarti, nolika to uz rakstāmgalda priekšā. Tā viņš bija darijis agrāk, bet es to nezināju, ka nēsājis bildi un nolīcis pēc ierašanās uz galda. Tagad sāku saprast, ka tas bija vajadzīgs, lai mūsu sarunām piešķirtu valstisku noskaņu.

Biju uzrakstījis pārskatu par Vorkali un tam pievienoju pēdējo rakstīto vēstuli, kurā bija teikts: «Sveicināti! Man ienāca prātā sākotnējais: pie mums šad tad ierodas no dzimtenes tautieši ekskursijā. Domājams, ka arī šovasar brauks vairākas

ekskursijas. Vai arī jums nebūtu interese un iespēja apmeklēt mūsu zemi pa atvaļinājuma laiku?

Es pats iešu 2—3 nedēļu atvaļinājumā pēc 25. jūlija, bet ja jums iznāktu apmeklēt mūsu zemi, tad varat man zvanīt agri no rītiem vai vēlāk vakaros (sliktā laikā arī pa dienu) uz telefonu 678985 vai arī labā laikā uz telefonu 171758 (uz šo telefonu zvanot, prasiet pēc Viktoria — var gadīties, ka atbild zviedriete, kas neprot latviski). Tanī mājā, kur es dzīvoju, ir augļu noliktava «Skandināvia Frukt» (pagrabiņā). Tur jūs varat atstāt zīmi par apmeklējumu. Es gan vēlētos jūs labprāt pats satikt. Uz eventuālu redzēšanos. A. Vorkalis.»

Manu pārskatu izlasījis, PP teica, ka tur vēl vajag pievienot rezolūciju, un viņš diktēja:

1. Vēlama būtu personīga satikšanās ar Vorkali.

2. Ievērojot viņa devīgumu un visādu materiālu vērtību sūtīšanu, aiz viņa darbojas kādi citi spēki, kuriem ir kādi nenoskaidroti iemesli.

3. Ir vajadzīgs ar tūrisma grupu apmeklēt Zviedriju.

4. Ja tas nebūtu iespējams, vajadzētu kādam citam manā vietā apmeklēt viņu.

Pēdējais punkts ietvēra priekšlikumu, ka man pašam nebūtu jābrauc, bet lai cits to izdara. Tas bija pats galvenais, ko PP gribēja no manis iegūt. Pēc šī punkta pierakstīšanas viņš bija ļoti priecīgs, kā uzvarētājs, bet es jutu, ka uz šī punkta pamata man nekad nebūs vairs iespēja aizbraukt uz ārzemēm.

Viņš izlasīja arī vēstuli, kuru biju uzrakstījis un gribēju nosūtīt Vorkalim. Nosūtīju Antonam Vorkalim šādu vēstuli:

«Sveicināti! Esmu dabūjis atļauju divu gleznu nosūtīšanai. Viena ir O. Skulmes «Ainava» un otra Rozenberga «Gaujas liči». Tās nosūtīšu šinis dienās.

Interesējās par gleznu reprodukciju mapēm. No agrāk izdotām pašreiz dabūjamas šādas: Valdemārs Tone, Teodors Zaļkalns un 25 mākslinieku mape ar nosaukumu «Sējēja daile». No šīsdienas izdotajām ir dabūjamas monogrāfijas ar gleznu reprodukcijām krāsās par māksliniekiem Tilbergu, Skulmi, Miesnieku. Bez tam pašreiz iznākušas šādas liela formāta grāmatas ar krāsainām un melnbaltām ilustrācijām: Padomju latviešu tēlotāja māksla, Pl grafika, Pl lietišķā māksla. Ja jūs šīs interesētu, varu aizsūtīt.

Pēdējā vēstulē jūs rakstāt par atvaļinājuma pavadīšanu ārpus dzimtenes. Par to esmu domājis un sācis interesēties par iespējām.

Iepriekšējā vēstulē jūs rakstījāt, ka gribat nosūtīt māksliniekam Kalvānam un Eglem dažas dāvanas un jautājāt, vai sūtīt viņiem vai uz manu adresi. Nevienam citam nesūtiet, nekādās dārišanās neielaidieties. Par to es noskaidrošu. Vasarā viņus grūti satikt. Ar dzimtenes sveicienu. JM. Rīgā, 11. augustā 1960. g.»

UZ KAUKĀZU

Sodien daudzu notikumu diena, tā esmu atzīmējis savā dienasgrāmatā 12. 8. 1960. Rīgas Televīzijas studijas kino zālē skatīju filmu, pēc tam sastapu Uzkliņģi un jautāju par piedāvāto braucienu uz Karpatiem. Viņa sazvanījās ar Kultūras darbinieku arodbiedrības sekretariātu, un izrādījās, ka tomēr vēl ir šāda tūrisma ceļa zīme. Gribēju zināt ceļojuma maršrutu un braucu uz sekretariātu Lāčplēša ielā 23/25, trešajā stāvā, 3. istabā. Iegājis istabā, jautāju sekretārei: «Vai varu dabūt redzēt ceļojuma maršrutu uz Karpatiem?»

«Bet tā nav uz Karpatiem.» kasiere, atnesusi ceļa zīmi, teica. «Kas jums teica, ka uz Karpatiem?»

Izlasījis maršrutu un dzīves apstākļus, kādi paredzēti ceļojumā, sāku domāt. Tas bija 29. tūrisma maršruts — pa Krasnodaras rajonu Kaukāzā, Hodženskas un Ašes pilsētās. Pēc tam gājiens pa kalniem. Dzīvošana teltīs un pēdējā dienā iepazīšanās ar Sočiem. Maršruts interesants. Kalnu daba un daudzas citas interesantas lietas.

Līdzīgu maršrutu biju jau veicis pirms dažiem gadiem, ejot no Rica ezera uz Krasnajpoljanu, un šis mani sevišķi vairs nevilināja.

Sekretāre neļāva domāt. Viņa teica: «Paņemiet otrā istabā baltu papīru un rakstiet: lūgums Arodbiedrību padomes priekšsēdētājam. Lūdzu izsniegt man ceļa zīmi 29. tūrisma maršrutam. Pilnvaru un naudu 180 rubļu atnesīšu pēc atgriešanās no ceļojuma». Viņa pierakstīja manu pasi un darba apliecību, un man vajadzēja iet. Gribēja ierakstīt arī manu vārdu, bet teicu, ka to izdarišu uz vietas.

Viss tas bija neparedzēts, nepārdomāts, steigā saķerts. Ko darīt? Braukt? Bet tad atcerējos. Maija kādreiz teica: «Tēti, ja tu netiksi uz Zviedriju, tad pieliec man drusku, lai es varu kaut

kur aizbraukt». Uz Zviedriju netieku, šo ceļa zīmi arī nevaru izmantot, jo atvaļinājuma man vēl nav un taisni tas ir Maijai kā radīts.

Aizgāju uz Mākslas akadēmiju, lai viņu tur sastaptu, bet tajā brīdī viņas tur nebija. Atstāju zīmīti, kurā rakstīju, ka viņa var braukt uz Kaukāzu. Pats braucu uz TV, lai dabūtu zīmogu uz ceļa zīmes no vietējās komitejas.

Kad biju galā, Maija piezvanīja. «Noskaidro, cikos iet vilciens un cik maksā ceļš līdz Hodženskaī.» Pēc kāda laiciņa Maija bija klāt TV studijā un braucot bija sarakstījusi, kas jāņem līdzi. Pastāstīju, ka tādu maršrutu biju izbraucis 1955. gadā. Viņa bija noskaidrojusi, ka var braukt caur Maskavu uz Sočiem vēl šovakar, un to viņa arī gribēja, jo ar to viņa tikai pirmsdien būs galā un viena diena būs nokavēta. No Rīgas tiešais Soču vilciens aizgāja šodien pusdienas laikā, un nākošais ies tikai parīt. Lidmašīna maksā 400 rubļu līdz Soču lidlaukam Adlerai, tas man nav iespējams, tātad atliek braukt tikai caur Maskavu pl. 23.30.

Braucām uz staciju, nopirkām biļeti, viņa brauca uz māju sakārtoties, bet es uz veikalu nopirkt produktus ceļam. Ceļa zīme bija ar uzturu. Pirku žāvētu desu par 30 rubļiem kilogramā, sviestu, baltmaizi, reņģites un halvu. Savā pašu dārzā salasījām ogas un ābolus. Pēc desmitiem bijām stacijā. Ievadīju viņu vilcienā, un viņa bija bezgala priecīga. «Es neesmu neko ēdusi, bet man neko negribas. Drušku sāp galva,» viņa teica. Tā tas ir, ja mēs aizņemti intensīva, interesantā garīgā darbā, ēstgribas nav. Maija aizbrauca. Biju aizrāvēs ar līdzdomāšanu par braucienu, un līdz ar to bija izmainījies vakardienas iespaids par satikšanos ar PP.

Kad sabrūk sapņi, nav nekā vairs interesanta ne šeit, nedz arī tur, kur sapņi bija. To es vakar piedzīvoju, kad dabūju zināt, ka nebrauks uz Zviedriju. Patiesībā es nebiju pēdējā laikā par to domājis, bet tomēr, uzrakstot 4 punktus, satiekoties ar PP, to pārdzīvoju tā, ka nekas vairs neinteresēja. Atnācis darbā, kino zālē skatīju kādu interesantu filmu. Bet tā mani neinteresēja, es biju pat dusmīgs par šīs filmas saturu.

«Es netikšu vairs nekad un nekur. Sausmīgi,» tā mocīju sevi ar skumjām domām. Bet šodien tās ir jau mainījušās.

«Man nebūs nekur jābrauc. Varēšu celt māju un nobeigt to normālai dzīvošanai.» Sāku pārdomāt visu, kas jādara.

NEPATIKAMI JAUTĀJUMI

Vai par strādāšanu Valsts drošības komitejas labā maksāja? Nē, tas bija «goda» pienākums, un no tā nevarēja atteikties. Man šis «goda» pienākums auga arvien lielāks un prasīja vairāk laika. Sākumā vajadzēja ierasties uz satikšanos ik pēc 2 vai 3 nedēļām reizi un stāstīt par norādīto izsekoto cilvēku, bet vēlāk vajadzēja biežāk sastapties. Pēdējās dienās PP zvanīja katru dienu, un vienmēr viņam bija kāds jauns jautājums vai uzdevums.

«Vai atceraties, kas tas bija, kas aprīļa mēnesī 1945. gadā no «Standarte Kurt Eggers» vienības Liepājā aizbrauca uz Vāciju ar kuģi un atgriezās atpakaļ?» tāds bija viņa jautājums kādu dienu.

«Nē, es nezinu,» pēc britiņa klusēšanas atbildēju. Nevārēju iedomāties to, kas pirms 15 gadiem bija noticis, un bez tam viņam atbildi vajadzēja tūlīt.

«Un otrs jautājums,» viņš teica. «Ko runā jūsu darba vietā par amerikāņu lidotāja Pauersa prāvu Maskavā?» Pēc britiņa vilcināšanās teicu: «Vakar un šodien man daudz darba, neesmu iegājis grupas telpās, kur parasti kinooperatori uzturas, gaidīdami uzdevumu. Man nebija brīva laika, lai piedalītos sarunās.» Uz abiem jautājumiem nebiju atbildējis. Pirmais nebija svarīgs, bet otrs man nepatika. Šādi jautājumi man nebija vēl uzstādīti. Bet vai tad tur bija kas ļauns? Vienkārši — ko runāja, un tas ir viss. Un tomēr ne viss. Tam visam sekoja vēl daudz jautājumu. Kas runāja? Nosauciet vārdu. Uzrakstiet to. Un tā no vienkāršas sarunas ikdienas gadījumā rodas ziņojums par nevainīgu cilvēku, ko viņš tādā un tādā datumā teicis par Pauersa prāvu. Ja tas ir latvietis, tad viņam PP jau piekarina «fašista» vārdu, un nākošajā reizē PP jau būtu kādus manas darba vietas cilvēkus apzīmējis ar krustiņu.

Šis man bija pirmais šāda veida gadījums, bet es sapratu nolūku un atbildēju, ka neesmu dzirdējis par Pauersa prāvu. Tā es varēju atbildēt pirmajā gadījumā, bet ja būtu uzdots paklausīties, tad tā nevarētu atbildēt. Kādu reizi šādā uzdevumā var izlocīties, bet ja tādi atkārtojas, tad kaut kas jāsaka. Šie PP jautājumi bija ne tikai nepatikami, bet pat riebi. Ko darīt? Neteikt, klusēt, izlikties par muļķi? Nekādas izejas. Un tomēr jādzīvo. Nedzīvot? Tas būtu glēvums un mazdūšība.

Nākošajā dienā PP zvana un jautā atkal: «Vai atceraties, kā sauca kuģi, kas gāja no Liepājas aprīļa mēnesī uz Vāciju

un nāca atpakaļ?» Brīdi klusēju, it kā domādams, tad teicu: «Nē, neatceros.» Kā lai es atceros, kas noticis tik sen. Bez tam nekad neesmu zinājis, kā sauca kugus Liepājas ostā.

«Un par Pauersa prāvu,» viņš jautāja neatlaidīgi tālāk.

«Ko lai es saku? jautāju pats sev un domāju, ko lai momentā atbildu. Šī atbilde nedrīkstēja būt negatīva, ka es neko nezinu.

«Jā, es dzirdēju,» drošā balsī teicu. «Runāja par šo lietu, bet kad iegāju, tad sarunas bija beigušās, un daži gāja projām, lai brauktu filmēt. Tajā brīdī neviens neko noteiktu nepateica.» Tā es tiku ar šo atbildi galā.

Nākošajā dienā sekoja jauni jautājumi un visiem tiem bija nodevīgs raksturs. Man viss tas riebās. Es cietu un turpināju domāt, kā rīkoties, lai nebūtu tas jāpārdzīvo. Pateikt, ka nezinu, ka nebija laika, es nedrīkstēju. Man jābūt laipnam un pieklājīgam. Man jāatbild uz visiem jautājumiem, lai PP paliek iespaidis, ka esmu paklausīgs bērniņš un labi izpildu visus uzdotos uzdevumus. Tas neturpināsies ilgi. Drīz izšķirsies mans liktenis, es braukšu uz Rietumiem un vairs neatgriezīšos šajā netīrumu bedrē Padomju Savienībā. Tā bija mana deklarācija, ko teicu pats sev. Tālāk par to nedrīkstēja domāt, ka braukšu un neatgriezīšos. Nē, es nepalikšu, es atgriezīšos, es būšu pēc 20 dienām atpakaļ un turpināšu iesāktu filmu par studentu zinātnisko biedrību, par mākslinieku Krišjāni Kugru, kā šis īpatnējais tautas mākslinieks, autodidakts strādā. Biju jau uzņēmis vienu daļu.

Jaunatnes redakcijai pavasarī aizsāku isfilmu par Medicīnas institūta Studentu zinātniskās biedrības darbu, bet tālākā uzņemšana izjuka, jo studenti aizbrauca vasaras praksē. Atlikām uzņemšanu uz rudenī. Šai sakarā nevienam nebija ne mazākās jausmas, ka es braukšu un neatgriezīšos. Visiem stāstīju par saviem nākamajiem darbiem. Tagad man bija pašam sava laba kinokamera.

Ar TV ziņu redakciju man bija sava noruna: ja viņiem būs kāds pieteikums filmēšanai, bet kinogrupa to atteiks, tad es to uzņemšos un kopā ar kādu redaktoru sižetu nobeigsim. Redaktors rakstīs tekstu, es filmēšu. Ja laboratorijas darba dēļ es nevaru iet uzņemt, tad došu kameru kādam redaktoram, lai filmē paši. Ar šo priekšlikumu viņi bija ļoti apmierināti, jo līdz šim daudzreiz kinogrupa atteica redakcijām uzņemšanu laika vai materiālu trūkuma dēļ.

JAUTĀJUMU KRUSTUGUNIS

Kādas dienas vidū iegāju kino grupas telpās, kas bija 10 m² liela. Tajā uzturējās 12 cilvēki. Grupas vadītāja Rita Lapiņa, jauna enerģiska meitene, bija dabūjusi sirmus matus, cīnīdamās, lai iegūtu grupai lielākas telpas. Bet citu telpu šajā ēkā nebija, un nebija arī zināms, kad tādas radīsies. Kad iegāju, pie galda sēdēja Rita un kāds no operatoriem. Man darbs laboratorijai vēl nebija atvests. Apsēdos, lai paklausītos ko runā un pats piedalītos sarunā. Tikko biju apsēdies, Rita jautāja: «Kā tas nāk, jūs uz Ķīnu nelaiž, bet uz Zviedriju jūs tiekat? Ja tas nav noslēpums, pasakiets».

«Nē, tas nav nekāds noslēpums,» mierīgā balsī atbildēju. «Patiesībā es nezinu. Tur brauc vesela grupa kino aktieru un žurnālistu, un viņi man kārto šo braucienu, bet kā tur patiesībā ir, es pats skaidri nezinu. Es viņiem taisīšu filmu.»

«Man tomēr šī lieta nav skaidra,» viņa domīgi noteica.

Klusēju, neko necentos skaidrot. Gan jau kādreiz šī lieta būs skaidra — nodomāju sevi. Rita turpināja savu runāšanu:

«Uz Ķīnu varēja jūs taču drošāk laist. No Ķīnas jūs nevarat nekur aizbēgt, bet tur jūs nelaiž. Uz Zviedriju jūs tiekat. Tas viss tomēr ir savādi.» Iepriekšējā reizē, kad atnācu no sēdes, kur biju izgāzts, viņa man atstāstīja, kāpēc mani nav laiduši uz Ķīnu.

«Tikai tas lai paliek starp mums,» viņa teica. Rita bija laba meitene. Viņa pati bija izbraukājusi Ķīnu un pagājušā vasarā arī Indiju. Neviens TV studijā nekur uz ārzemēm tik daudz nebija ticis. Viņa to prata. Viņa pildīja arī čekas uzdevumus un sastāvēja komunistu partijā. Čekas vajadzībām viņa prata no katra izvilkēt vajadzīgās ziņas. Arī man viņa meta provokatoriskus jautājumus, bet es to jutu un pratu atbildēt, lai viņa netiktu apvainota. Man nekāda naida pret viņu nebija, jo viņa bija kārtības cienītāja. Viņa bija no jaunās paaudzes, kas gribēja dzīvot normālos apstākļos, ievērojot cilvēku tiesības un tās cienot. Čeka bija valdības iestādījums, un neviens šo stingro kārtību nevarēja grozīt. Katrs, vai tas bija Hruščovs, Kosigins vai Brežņevs, bija atbildīgs par necilvēciskiem apstākļiem vergu darbu noņemtnēs. Tikai viņi šo stāvokli varēja grozīt, bet viņi to nedarija, jo aiz viņiem stāvēja nākošā pakāpe tādu pašu varas tīkotāju.

Kinolaboratorija skaitījās pie Kino grupas, un Rita bija mana priekšniece. Bet mēs nekādi nevarējām laboratorijā ievest

kārtību, lai darbs tur ritētu bez traucējumiem un brāķa. Kaut viņa bija ļoti enerģiska un izdarīga, tomēr nedabūja lielākas telpas un arī kinolaboratorijai vajadzīgos materiālus.

Pēcpusdienā vajadzēja man piezvanīt PP. To darīju no telefona, kas atradās TV studijas vestibilā. Tur vienmēr garām staigāja cilvēki, un runāt vajadzēja starp puķēm, lai garām staigājošie nesaprastu. Kad biju piezvanījis, viņš prasīja, no kurienes zvanu. Tas viņu neapmierināja, un viņš lika, lai eju uz telefona automātu pie Agenskalna tirgus, Mārupes un Nometņu ielas stūrī.

«Atkal būs kaut kas jauns,» nodomāju un mēģināju minēt iespējamības. Pie telefona būdas bija rinda. Gaidīju. Kad piezvanīju, viņš teica: «Darba vieta atsaukusi jūsu brauciena atļauju uz Zviedriju. Vai tas tiesa?»

«Nezinu,» viņam atbildēju, sāku pilnā kaklā smieties un teicu:

«Pareizi darīts. Tā vajadzēja. Ja viņi to nedarītu, būtu stulbeni. Bet tagad ir skaidrs, ka viņi ir politiski modri. Un visu redz, kas aiz tā slēpjas.» Viņš laikam nebija gaidījis no manis šādu atbildi. Ar šo teicienu izsītu viņu no kāda plāna, ar kuru viņš gribēja sākt. Bet tālāk viņš turpināja vēl smalkāk:

«Un kam jūs pārdosit māju?» viņš knāba man tieši.

Man pārskrēja auksti drebuļi. Manus nodomus ir atklājuši. Viss pagalam — tās bija zibeņātras domas, kas iešāvās galvā, bet tūlīt radās prettrieciena atbilde. Tā skanēja pilna humora un smiekliem pavadīta:

«Māju? Nē, to es nepardošu nevienam. Kāpēc lai pārdodu? Man taču tajā būs jādzīvo.»

«Jūs gribot palikt Zviedrijā,» tāds varēja būt viņa nākošais jautājums. Bet viņš to neprasiya. Viņš nebija ar sevišķi asu domāšanu. Un ja viņš tā būtu jautājis, tajā brīdī būtu atbildējis ar noteiktu «ja», un tas viņu vēl vairāk samulsinātu.

Jautājums par mājas pārdošanu bija Paula Petroviča izdomāti meli manis ķeršanai. Man pat ne reizi nebija ienācis prātā pārdot māju.

PP pats bija bijis manās mājās un redzējis mani strādājam pie mājas būves, kā es ar ķieģeli un māla piku rokās mūrēju virtuvē plīti. Viņam bija skaidrs, ka es strādāju un domāju par dzīvi. Ceļu māju, lai nākotnē būtu labāki dzīves apstākļi.

Lai kāds Padomju Savienībā varētu celt māju, ir jābūt tādā valsts darbā, kur var kaut ko zagt, taisīt naudu, bet man tāda darba nebija. Naudu varēju tikko nopelnīt pārtikai. Neiznāca

pat apgērbam, kur nu lai rastos mājas būvei. Bet mēs būvējām saviem spēkiem, visu darījām paši, turoties pie atziņas — ja katru dienu iedzenam tikai vienu naglu, tad gadā ir iedzītas 365 naglas, un tad varēja būt kaut kas redzams. Jaunā māja bija zem jumta, un dzīvojam jau tajā, bet no vecās mājas bija palicis tikai dūmenis, un tas kalpoja arī jaunajai.

Sī darbošanās nevarēja radīt iedomu, ka es braukšu uz Zviedriju un neatgriezīšos. Es būtu uztraucies un samulsis šajā brīdī, ja būtu kādam par to agrāk stāstījis vai tikai ieminējies. Nevienam nebiju teicis, nedz minējis, ka braukšu uz Zviedriju. Ja kādreiz šāda doma izauga, tad to dziļi paslēpu, lai nieviens nejustu un pat pats par to nedomātu. Bet bija arī reizes, kad šīs slepenās domas nāca kā mierinājums, saskaroties ar Padomju Savienības dzīves neįēdzībām. Tad domājot par neatgriešanos, katru grūtību un trukumu varēja panest kā pārejošu gadījumu.

Runāju tālāk pa telefonu un, skaidrodams radušos situāciju, teicu:

«Katrš var saprast, ka šī lieta nav tira. Tur kaut kas aiz visa slēpjas. Esmu saņēmis kinokameru no Zviedrijas un braucu uz Zviedriju ekskursijā. Tas viss rada aizdomas. Tā ir manis paša vaina, ka esmu to dažiem darījis zināmu, stāstīdams un rādīdams saņemtās mantas.»

Tā bija it kā atzišanās noziegumā, lai mikstinātu sodu, ko parasti praktizē visos tiesas procesos Padomju Savienībā, kur vienmēr tiesājamie uzņemas vainu uz sevi. Arī es uzņēmos vainu, jo šini gadījumā man bija gluži vienalga, bet citiem tas tā nebija.

Tā likās, ka Paulam Petrovičam mana nelaišana un brauciena atsaukšana nebija patikama. Viņam vajadzēja nakt uz TV studiju un runāt ar direktoru Jalinski.

Kādā dienā redzēju PP ierodamies TV studijā un ieejam direktora kabinetā. Pēc dažām stundām direktors iesauca mani pie sevis. Viņa sejas izteiksme bija citādaka nekā parasti. Manas neveiksmes ar laboratorijas darbu viņu bija noskaņojušas pret mani, bet šoreiz viņa izteiksme un saruna bija draudzīgāka. Viņš runāja par braukšanu.

«Es nežinu neko,» viņam atbildēju.

«Bet es zinu,» viņš teica. Man ši lieta nepatik, bet uzvedieties godīgi, un lai mūsų darba vietai nebūtu kauns.» Beigas viņš novēlēja labu ceļa vēju.

NAUDA

Kādā reizē PP man piedāvāja naudu.

«Man nevajag naudas,» atteicu viņam. «Naudas man netrūkst un ja kādreiz trūks, to dabūšu.» Nekad neizrādīju, ka man netrūkst naudas. Vienmēr teicu, ka nevajag, kad man to piedāvāja un stāstīju, ka varu nopelnīt, cik gribu. Ļoti vienkārši, drusku jāpodomā un jāpastrādā. Jāuztaisa kāda reportāža TV ziņām vai citai redakcijai un nauda rokā. Bet patiesībā tā nebija, naudas nekad nepietika. Daudzreiz brokastis trūka maizes vai tauku, ar ko sacept kartupeļus, vai arī kapeiku tramvajam, ar ko atbraukt no pilsētas uz māju.

Mūsu gultas veļa — palagi — bija salāpīti no gabalgabaliem. Mēs kaunējamies tos izkārt setā izžūšanai pēc veļas mazgāšanas. Zāvējam istabaugšā, lai kaimiņi neredz. Bet kapeč nebija naudas, es to taču nenodzeru un nenosmēķēju? Būvējam māju, bet arī tā neprasīja naudu, tikai laiku. Mēs pārbūvējam veco māju. Visas vecās naglas tika izvilktas, iztaisnotas un no jauna iedzītas. Viss no vecās mājas bija par jaunu pārveidots.

Mūsu māja izskatījās interesanta no ārpusē. Tā nebija vēl gatava, bet tās ārējā apdarē iezīmējās patīkamas līnijas. Tā bija divstāvu. Apakšējais stāvs no skaidu betona, otrs stāvs no koka statņiem, kuri ielas pusē jau bija apšūti ar šauriem dēlīšiem vertikālā virzienā. Lēzens jumts ar lielu pārlaidumu. Lieli plati un augsti logi ar 6 limeniskām rūtīm. Katrs, kas gāja mājai garām, pacēla acis un paskatījās uz to. Mēs priecājamies paši par labo ārējo formu, un priecājās arī citi. Mājas patīkamo skatu pavairoja blakus augošie bērzi un ielas malā eglīte, kuras galotne sniedzās drusku pāri jumta malai.

Mājas iekšpusē vēl nebija kārtības. Tas prasīja daudz laika. Pamazām tomēr nekārtībā sāka zust, jo ikdienas vienmēr kādu darbu padarīja. Uzmūrēja plīti, ielika grīdu, pārdalīja sienas un daudzus citus sīkus un lielus darbus.

Mans atalgojums darbā tagad bija samērā augsts — 900 rubļi mēnesī. Šādu atalgojumu saņēma darba vietu saimnieciskie direktori. Bez tam es varēju vēl tikpat daudz piepelnīt ar honorāriem. Šī papildu ienākuma vienmēr nebija. Ar visu to mums tomēr nepietika naudas. Bet ko varēja teikt tie, kuru ienākumi bija tikai 500 rubļi mēnesī vai zem tā? Bet tie neko arī neteica, tikai klusēja un staigāja noskumuši. Ja kāds iepīkstējās, tad to ierakstīja čekas sarakstos. Arī mums nepietika naudas, bet es neizrādīju neapmierinātību. Daudzreiz izturējos,

it kā man nekā netrūktu, jo cerēju, ka šāda veida dzīve ilgi neturpināsies, varbūt izklūšu brīvībā un varēšu arī citiem palīdzēt to iegūt.

Šāda apziņa uzturēja labu gara stāvokli un deva enerģiju daudz strādāt. Pēdējā laikā darbojos uz visām pusēm, lai laiks ātrāk ritētu un brīvības diena pienāktu nemanot. Tā kādā brīdī saskaitīju tik daudz pienākumu, ka pašam vajadzēja domāt: cik ilgi tā varēs? Skaitījos darbā, papildus darināju kinoreportāžas, vadīju fotokursus Kultūras namā, pats pa vakariem apmeklēju zimēšanas kursus Mākslas akadēmijā. Pārņākot mājās, izmantoju katru brīdi pie mājas būves, kaut pienaglojot tikai dažus dēlīšus vai aizmūrējot kādu sienas caurumu. Un bez visa tā «labprātīgie» pienākumi čekai. Tie arī bija jāpilda un prasīja savu laiku. Manas dienas nāca un aizskrēja, jutu tikai, ka paiet nedēļa pēc nedēļas.

Kādā dienā PP piezvanīja uz darba vietu un teica: «Rīt aiznesiet uz Arodbiedrību republikāniskās centrālās padomes Tūrisma biroju 12 savas fotogrāfijas 4×5 cm lielas».

«Vai jums ir?» viņš vēl noprasija.

«Domāju gan,» atbildēju, kaut zināju, ka tādu nav. Vairāk viņš neko neteica, bet tas daudz ko nozīmēja.

«Laikam tomēr būs jābrauc,» pie sevis nodomāju. 12 fotogrāfijas — tas bija daudz, tās vajadzīgas ārzemju pases iegūšanai. Tās sūtīja uz Maskavu un tur izrakstīja pasi, ar kuru varēja ceļot uz kapiālistiskajām valstīm.

Tagad tā vairs nebija tikai runāšana, bet jau praktiska darīšana. Sapņi un iedomas sāk piepildīties. Vēl var būt daudz un dažādi šķēršļi priekšā, bet šīs 12 fotogrāfijas bija noteiktam mērķim. Kad biju tās pagatavojis, domāju: kāpēc 12, ja uz pases vajag tikai vienu? Pārējās aiziet visādiem arhīviem. Ja cilvēks aizbēg, tad viņa fotogrāfiju sūta uz visām pasaules malām, lai izbēgušo vergu varētu saķert, pārmācīt, mazgāt smadzenes, turēt tumšā un aukstā skapī, raut matas un pēdīgi, ja kādam sadīstam iepatīkās, izvārdzinātajam cilvēkam izraut mēli un izdurt acis. Tā ir Padomju Savienība, kuras augstākais vadītājs ir Leonīds Iljičs Brežņevs ar Staļina laika izpelnitām goda zīmēm un ordeņiem. Ordeņi un goda zīmes ir par ienaidnieku iznīcināšanu. Kas ir šie ienaidnieki? Iekarotās svešās tautas, paša tautas brāļi un māsas, kurus no Rietumiem pēc Vācijas sakāves nosūtīja nomocišanai. Viens no Staļina bendēm bija arī Leonīds Iljičs. To rāda viņa daudzie ordeņi.

17.8.60. Algas diena, visi stāv rindā un gaida naudu, tā jā-
izmaksā pa darba laiku. Saņēmu par pusmēnesi 380 rubļus.
Nosūtīju Ansim uz Cēsu koloniju 100 rubļus.

Sodien izlasīju komisijas ziņojumu par manu laboratoriju.
To sastādījuši kino operators Zvirbulis un televīzijas operators
Fedarenko ar tādu noteikumu, ja vēl kāds brāķis, tad man no
šeļienes būs jāiet.

Kino grupa nobažījusies, ka nu man ir Bolev's un tagad es
taisīšot haltūras un par savu darbu nedomāšot. Rīta meklējot
kādu meiteni no kino studijas, kuru varētu apmācīt, jo meitene
nedomāšot par filmēšanu un būšot uzticīgāka tieši laboratorijai.
Tā man pastāstīja to, kas no malas bija noklausīts.

Zvanīju PP. Par mani ienākušas sūdzības partijas komitejā.
Atsauc manu raksturojumu, ko izsniedza Partijas komiteja.
PP to noskaidrojis. Vainīgs esot atsūtītā Bolex kamera un reizē
arī brauciens uz to pusi.

18.8.60. Katru dienu zvanu PP, un man viņam jāzvana un
kaut kas jāsaka. Viendien viņš jautāja, kā sauc tos cilvēkus,
kas aizbrauca uz Vāciju no Liepājas un pēc tam atgriezās at-
pakaļ.

Nākošais jautājums bija atkal, ko runā par Pauersu, Teicu,
ka neesmu neko dzirdējis, jo mums ir bijusi cita runāšana.
Bija runa par žīdu šāvēju tiesāšanu Ilūkstē. Kino operatoru
grupa uzņēmusi tiesas procesu. Tas viņu interesēja, viņš teica,
lai par to viņam paziņo. Viņi gribot dabūt kopiju no šīs filmas.

AR JAUNO KINOKAMERU DARBĀ

Mākslinieks Krišjānis Kugra dzīvo Jelgavā, Viskaļu ielā 25,
nelielā moderni celtā mājiņā. Sastopam viņu mājās apstrādā-
jam kādu koka kluci. Kad esam iepazīnušies un izstāstījuši
ierašanās iemeslu, viņš aicina istabā. Tur kādā skapī krājas
vairāki kokgriezumi izstādei, kura notiks uz oktobra svētkiem.

Kokgriešana ir māksla, bet kokgriešanu nevar sākt, ja ir
rokas tikai koks un kalts. Kokgriezējs runāja par Mākslas aka-
dēmiju, ka tā var apmācīt rīkoties ar kaltiem, otām vai citiem
rikiem, var iemācīt tehniku, bet lai no šiem apmācītiem amat-
niekiem rastos mākslinieki, tur vajag katram atrast sevi, atrast
savu rosinātāju.

Dažreiz cilvēkiem rodas rosinātāji, un viņi bez tehniskām
zināšanām sāk darboties ar labām sekmēm, bet kad viņi sāk

iemācīties tehniku, tad pazaudē savus rosinātājus. Tāds piemērs ir māksliniece Dzeguze, kuras grieztās figūras atcerēšies Jaunāko Ziņu lasītāji. Sākumā viņa veidojusi ļoti interesanti, bet kad beigusi Mākslas akadēmiju, šis darbošanās gars pazudis, un tagad viņa ir tikai pasniedzēja lietišķās mākslas vidusskolā.

Mēs norunājām braukt pie mākslinieka nākošo svētdien un uzņemt, kā top «Kēncis». Šim nolūkam viņš apsoliya sagatavot kēnci dažādās pakāpēs, lai varētu parādīt, kā tas top. Griešana viņu atjaunojot, viņš teica, un tiešām viņam ir jauneklīgs izskats.

«No malkas šķīlas», tāds bija scenārijs par mākslinieku Kugru.

Skaisti, balti bērzi rudens vējos. Balti stumbri tuvplānā. Malkas grēdas. Ap tām darbojas cilvēki, pārcilā malku, krauj grēdās. Liek malku krāsni.

Daudzas cilvēku rokas ikdienas pārcilā malku, to cērtot, sagatavojot likšanai krāsni un kurinot. Maz ir cilvēku, kas vienkāršā malkas šķīlā ierauga kaut ko vairāk, kā tikai malku, kura dod siltumu ikdienas vajadzībām. Arī šīs rokas pārcilā malkas pagali, tikai ne siltuma radīšanai, bet sava iekšējā nemiēra, sava radīšanas gara apmierināšanai, savu garīgo ieceru piepildīšanai.

Lēnas rokas kustības satver cirvi, cērt, skaidas atlec. Lēnas rokas satver zāģi. Birst skaidas. Satver nazi, griež.

Vai rokas vienas to spēj veikt? Nē, arī acis. Acis noteic formu, samērus. Bet ne tikai rokas un acis veikušas šo darbu. Viss cilvēks ar savām iekšējām sajūtām, pārdzīvojumiem ir veicis šo darbu, piepildījis savu garīgo ieceri. Tā radies mākslas darbs.

21.8.60. Esmu suņu izstādē. Te redzeju dažādus suņus. Austrumeiropas aitu suns, visvairāk izplatītā dienesta suņa suga. Vienmēr pastāvīgs un uzticams cilvēka pavadonis. Viņš ir darba spējīgs un drošs, gudrs un izturīgs. Plaši pielietots dažādos dienesta veidos.

Dogs viens no lielākiem un izcilākiem un pēc izcelšanās vecākais suns, viņu izlieto galvenām kārtām iekšējās sardzes vajadzībām. Te ir arī bokseri ar saspīestu purnu un pūdeli. Interesants franču pūdelis ir māksliniekam Hermanovskim. Šo pūdeli reizi gadā, pavasarī nocērpj un iegūst melnu sprogainu vilnu, no kuras ada zeķes un džemperus.

Suņus Padomju Savienībā daudz izlieto dažādiem sardžu dienestiem, jo cilvēks nav tik uzmanīgs sargs kā suns. Ir speciālas suņu skolas, kur tos apmāca sameklēt izbēgušos vergus no nometnēm un saplēst tos gabalos.

Apmācītie suņi bez žēlastības uzbrūk cilvēkam, pārkož rikli vai sarausta gabalos. Katra izbēgušā liktens beidzas ar drausmīgu nāvi. Noņemšanās ar suņiem ir ar savu interesi, bet nodzīvodams visu dienu pa suņu izstādi, jutu pārmetumu pats sev par nelietderīgi pavadīto dienu. Redakcija teica, ka vajag vismaz 2 minūtes.

Piezvanīju ap 10 PP. Pateicu, ka esmu bijis pēc krāsainiem fotomateriāliem, viņš saprata.

«Labi, bet man pašreiz nav laika. Piezvaniet rīt ap 10 no rīta.»

Atkal viņam nav laika, viņš aizņemts ar kādu lietu kārtošānu. Tā tas ir jau vairākas dienas. Viņš liek man piezvanīt katru dienu un uzdod dažādus jautājumus, uz kuriem man jāatbild.

Piezvanīju PP, teicu, ka vakar nevarēju viņu sazvanīt, laikam par vēlu. Tikšanās ilgi nebija bijusi. Teicu, ka varu būt pēc pusstundas 11. Saruna sākās par mana brauciena atsaukšanu. Teicu, ka tas ir normāli. Tā tam vajadzēja būt. Tas jau ir aizdomīgi, un to katrs stulbenis justu, ka taisos braukt uz Zviedriju un tajā pašā laikā no turienes pienāk filmu kamera. Par to jau momentā jāpiespiež poga kā ugunsgrēka gadījumā un jāziņo attiecīgai iestādei, lai ir gatava. Bez tam pats arī esmu vainīgs, ka ar dažiem ir bijusi saruna par šīm lietām, kuras rada uztraukumu.

MANS UZDEVUMS ZVIEDRIJĀ

«Rīt pulksten 15 atnāciet uz Rēveles ielu, kur es jums iepriekšējā reizē stāstīju. Vai zināsit atnākt?» teica PP, kad biju viņam piezvanījis.

«Jā, noteikti,» atbildēju un domāju: «Kas gan Rīgā to neatrast.»

Pienāca nākošā diena. Pulkstenis rādīja pustrīs. Sēdos troļļibusā pie Āgenskalna tirgus un braucu uz pilsētas centru pa Brīvības ielu, kuru tagad sauca par Ļeņina ielu, jo cilvēkiem vairs nav brīvības.

Rēveles iela sākās pie Ļeņina ielas, un 8. numurs nebija tālu. Kad sasniedzu to, redzēju, ka tā jauna nesen uzcelta dzīvojamā ēka ar daudziem dzīvokļiem. Devos pa parādes durvīm iekšā. Uz augšu veda gaišas, platas trepes. 45. dzīvoklis atradās 4. stāvā. Pa trepēm skrēju augšā un ar steigu piezvanīju. Biju jau nokavējies 10 minūtes. Tā nemēdzu darīt. Kāds klusi atvēra durvis. Tas bija PP, un es ieslīdēju, neviena nemanīts, jaunajā dzīvokli. Ar lielu spēku pievilku durvis, tas radija troksni.

«Var redzēt, ka ir daudz spēka,» noteica PP.

«Nē, es aizkavējos, biju iedomājies, ka mājas numurs ir kaut kur citur,» taisnojos, sekodams pa tumšu koridoru uz priekšu. Iegājām pa kādām durvīm jaunā dzīvokļa istabā. Tajā atradās galds, dažī kresli un divāns. Pret logu stāvēja neliela auguma vīrs.

«Iepazīstieties, tas mans priekšnieks,» teica PP, un mēs, sniegdami viens otram rokas, teicām savus vārdus. Viņa uzvārds skanēja: «Ilziņš». Pēc šāda vārda zināju kādu fotogrāfu Rīgā Latvijas neatkarības laikā. Varbūt tā bija nākošā paaudze, bet uzvārds varēja būt pieņemts. Parasti čekas cilvēkiem nevienam nav īstā uzvārda.

Šis vīrs bija ar asu, enerģisku skatu. Viņa pasniegtās rokas spiedienu arī to liecināja. Viņš apsēdās ar muguru pret logu, lai viņa seja nebūtu gaismas apspīdēta. Tā parasti šie vīri mēdza darīt. Man vajadzēja sēdēt sāniski gaismai. Bet PP apsēdās savam priekšniekam pretī.

PP izņēma kādus aktu vākus no portfeļa, uzlika uz galda un atvēra. Tajā bija ar rakstāmmašīnu aprakstītas vairākas lapuses. Tas bija izstrādātais plāns par manu uzdevumu braucienam uz Zviedriju. Tagad tikai sāku sajust, ka brauciens uz Zviedriju var piepildīties. Bet arī par to no prieka neizkusu.

Man vajadzēja izlasīt uzrakstīto tekstu, kas bija krievu valodā un sākās bez pirmās lapaspuses ar 2. Uz tās bija apraksts par Vorkali, kur un kad viņš dzimis, kur mācījies, kur strādājis un visas citas iespējami uzzināmās ziņas. Tālāk aprakstīts par mūsu sarakstīšanos, par dažādu mantu sūtīšanu un saņemšanu, un pašas beigās uzdevums.

Noskaidrot, kādu ārēju spēku ietekmē Vorkalis darbojas. No kurienes viņš saņem līdzekļus. Vai viņam bez manis ir sakari arī ar citiem Latvijā dzīvojošiem. Vai viņam ir sakari ar latviešu sabiedriskām organizācijām Zviedrijā un kādu amatu viņš tur ieņem. Tāds apmēram bija mans uzdevums. Tas bija uzrakstīts uz divām lapaspusēm.

Bet kā to izpildīt? Man vajadzēja izteikt savas domas. Vorkalis bija man nepazīstams cilvēks. Par viņu neko vairāk nezināju, kā tikai no rakstītām vēstulēm. Dažas dienas atrodoties Zviedrijā, man vajadzēja noskaidrot visu par viņu. Vai tas bija iespējams? Varbūt jā un arī nē. Ja viņš ir amerikāņu vai kādas citas ārvalsts izlūku dienestā, viņš neteiks man. To varu tikai no viņa sarunām nojaust, vai viņam ir sakari ar tam. Teikšu, ka uz Zviedriju nebraucu neko vervēt, nedz izspiegot. Braucu iepazīties ar šo zemi, ļaudīm un to dzīves veidu. Braucu, lai kaut ko mācītos. Esmu Rīgas Televīzijas studijas pārstāvis un gribu kaut ko uzņemt filmā TV pārraidēm. Tas viņiem novērsis domu, ka braucu veikt kādus speciālus uzdevumus. Vorkalim neko nejautāšu un nemēģināšu iestāstīt. Neko man no viņa nav vajadzīgs uzzināt. Vienīgi varu viņam jautāt, ko esmu parādā par atsūtīto kinokameru.

Apmēram pareizi biju uzminējis jaunā priekšnieka domas par Vorkaļa apciemošanas uzdevumu. Viņš vēl paskaidroja. Pašam mazāk stāstīt, bet sarunās vairāk vilkt ārā no Vorkaļa. Vienmēr vajag prasīt: «Kā jūs domājat?», tā lai cilvēks vairāk izteiktos. Tad sekoja jautājums:

«Ko jūs darīsiet, ja Vorkalis jums piedāvās uzņemties pildīt kādu slepenu uzdevumu? Varbūt kādu ziņu vakšanu un sūtīšanu».

Tas bija kutelīgs jautājums. Savās domās es būtu piekritis. Nē, tā nedrīkstēja. Šāda jautājuma izšķiršanai vajadzēja teikt, ka padomās par priekšlikumu un vēlāk pateiks. Pārņākot viesnīcā, es varētu aprunāties ar PP par piedāvāto priekšlikumu un tad pateikt, vai to var pieņemt vai ne. Bez tam, ja viņš dotu man kaut ko aizvest uz Latviju, tūlīt neņem, bet paņemt vēlāk, pēdējā dienā.

Bez Vorkaļa bija arī otrs uzdevums. Gadījumā, ja ar šo es neko nepadara, tad lai vismaz ar savu braucienu būtu izdarījis kādu citu darbu. Vajadzēja apciemot grāmatu izdevēju Šleieru un saistīt viņu kaut kādai darbībai par labu Padomju Latvijai. Man jāstāsta, ka darbojos arī Radiofonā. Ar Šleieru jāsarunā, lai viņš sūta kādu informāciju par latviešu dzīvi Zviedrijā. Šo informāciju pārraidītu Rīgas radiofons, par to Š. saņemtu labu honorāru. Honorārs būtu augstāks nekā parasti, lai rastos interese sūtīt vēl. Pati informācija varētu būt pavisam nesvarīga. Tālāk viņam varētu piesūtīt kādu Latvijā izdotu grāmatu, kuru viņš varētu izdot Zviedrijā. Par šīs grāmatas izdošanu varētu pat vēl piemaksāt. Kad viņš ar šādiem sīkumiem būtu saistīts,

kā PP teica, viņš būtu jau atdevis savu mazo pirkstiņu. (Kam? Protams — velnam, ļauniem cilvēkiem, bet PP nepateica, ka viņi ir ļauni cilvēki).

Tālāk varētu ierosināt, lai viņš izdod kādu progresīvu avīzi. Šis avīzes izdošanai dotu arī naudu. Sākumā tā varētu rakstīt arī pret Padomju Savienību. Tā varētu lamāt krievus un komunistus. Tauta redzētu un sāktu lasīt to, un tā rastos zināms lasītāju daudzums. Vēlāk šī lapele varētu kļūt lojalāka un sākt draudzēties ar Padomju Savienību, bet šis darbs būtu jādara tad, ja ar Vorkali nekas nesanāktu. Tāpat par to nedrīkstētu zināt neviens. Tas jāveic klusībā un slepeni, lai arī Vorkalis to nedabūtu zināt. Ar to mana saruna par maniem uzdevumiem bija galā. Mana uzdevuma lapas vajadzēja parakstīt ar manu segvārdu. Ja šo abu uzdevumu pildīšanā nav nekādu rezultātu, tad vajag noskaidrot, kur un kādās spiestuvēs iespiež Zviedrija iznākošos latviešu laikrakstus. Vai šajās spiestuvēs nav iespējams noorganizēt sabotāžas aktus un traucēt laikrakstu kārtīgu iznākšanu.

Priekšnieks man prasīja, no kura laika pazīstu Andreju Eglīti. Teicu, ka no Kurzemes ielenkuma laikiem. Kāds ir Eglītis pēc pārliecības, nacionālists vai fašists? Atbildēju, ka nacionālists. Pēc britiņa viņš teica:

«Ja nacionālists, tad nekas, bet ja fašists, tad būtu sliktāk. Fašistu var tikai nāve pārveidot».

Tālāk viņš deva arī citus norādījumus. Kādi dabas apstākļi var būt pašreiz Zviedrijā? Var būt auksts un drēgns. Derīgi paņemt līdzī kādu dzeramo, ar ko iesildīties. Var sastapties arī ar pārējiem latviešiem, nebēgt no tiem. Mums nav ko baidīties no viņiem, mēs varam būt lepni uz sevi. Emigrantu sāpīgās vietas ir dzimtene, Rīga, ar to viņus var samulsināt. Mums ir zināmi sasniegumi visās dzīves nozarēs. Var arī sastapties ar Eglīti un no tā kaut ko uzzināt un noskaidrot, kas ir Vorkalis. Galīgā noruna bija tāda, ka vispirms jāstopas ar Šleieru un pēc tam ar Vorkali. Ejot ar grupu skatīties, lai pārējie cilvēki nejustu, ka ir zināmas privilēģijas.

Ar to viss bija izrunāts. Mēs cēlāmies no krēsliem. Priekšnieks spieda man roku un vēlēja labu izdošanos. Par šādu vēlējumu biju pateicīgs.

Kad atrados uz ielas, domāju par iepriekšējām sarunām slepenā dzīvoklī. Atrodoties kāda cilvēka tuvumā, mēs varam nonākt viņa ietekmē. Bet līdz ko attālināmies, iespaidi izzūd, un mūsos izveidojas mūsu pašu iekšējais atzinums par gūtiem ie-

spaidiem. Tad mēs analizējam iegūtos iespaidus, tos atzīstam vai noraidām tos.

Teiciens «Fašistus var pārveidot tikai nāve» atstāja uz mani zināmu iespaidu. Un vīrs ar enerģisko skatu, stingro rokas spiedienu un loģisko domāšanu zaudēja vērtību manās acīs un apziņā. Es nebiju ne fašists, ne komunisti, nevarēju pieņemt viņa atziņu. Mēs neviens šai pasaulē neesam atnesti, lai citus tiesātu, sodītu un iznīcinātu. Mums nav nevienam tiesības iznīcināt cilvēkus ar citādiem uzskatiem. Pasaulē jāvalda demokrātijai un ne tirānijai, kāda valda Padomju Savienībā. Padomju Savienības apstākļi ātrāk neizmainīsies, iekams nebūs izauguši jauni cilvēki ar normālu domāšanu, bet vecie ar jaunām tieksmēm nozuduši.

NORĀDĪJUMI PAR BRAUCIENU

Soreiz man piezvanīja PP un pateica, ka rīt 29.9. pl. 16 jābūt Arodbiedrību centrālās padomes namā Sarkanarmijas ielā uz instruēšanas sapulci. Tas bija atkal viens solis tuvāk atziņai, ka laikam tomēr es kaut kur tikšu. To neuzņemu ar sajūsmu, lai nebūtu jāviļas, jo daudz šķēršļu ir bijis līdz šim, vajadzēja aplūsināt kādu iekšēju nemieru.

Noteiktā laikā aizgāju uz uzdoto vietu. Šo namu Latvijas valsts laikā uzcēla sociāldemokrāti, un tas kalpoja organizācijai dažādām sanāksmēm un kultūras nodarbībām. Tā vēl šodien viena no modernākām celtnēm Rīgā, atrodas ielā, ko agrāk sauca par Bruņinieku ielu, uz Tērbatas ielas stūra. Kad Kārlis Ulmanis 1934. gadā izdarīja apvērsumu, šo namu 15. maija naktī ieņēma Aizsargu organizācija, un tas kļuva par Aizsargu namu. Iela ieguva līdzīgu nosaukumu. Pēc padomju okupācijas namu pārņēma sarkanarmija, un tas kļuva par sarkanarmijas namu.

Kad hitleriskās Vācijas armija padzina sarkano varu, iela atguva savu agrāko Bruņinieku ielas nosaukumu un namā ievācās Darba pārvalde. Mainījās atkal varas, un tagad es gāju turp, lai no okupācijas varas saņemtu norādījumus piedalīties braucienā uz Zviedriju.

Arzemu ekskursiju pārvalde atradās 4. stāvā 409. istabā. Šo nodaļu pārzināja biedrene Vankina. Viņa pašlaik bija atvaļinājumā. Vietu izpildīja kāds cits darbinieks vārdā Ščelagovs. Mēs sapulcējāmies viņa kabinetā 413. istabā. Kad ierados, citi

bija jau atnākuši. No tiem pazinu 3, pārējie man bija sveši. Sa-sveicinājos un iepazīnos. Bijām 7 braucēji. Darbinieks nosauca visu vārdus un darija arī citiem zināmu, no kādas iestādes katrs nāk. Mūsu grupā bija viena dāma, pārējie vīrieši. Sieviete bija Lilija Bergmane no Stradiņa vārdā nosauktās Valsts klīniskās slimnīcas. Vīrieši: Harijs Avens, kinoaktieris no Dailes teātra, Pēters Frolovs, ārsts no Dzelzceju slimnīcas Rīgā, Jānis Mazulāns no Rīgas Televīzijas studijas, Jānis Murauskis, ārsts no tās pašas slimnīcas, kur Bergmane, Pēters Puhovs (PP), valsts darbinieks, Arvīds Rupeiks, žurnālists no Rīgas.

4. oktobri jābūt Ļeņingradā, kur būs ieradusies arī pārējie braucēji no citiem Padomju Savienības apgabaliem. Tad kopīgi vakarā ar kuģi dosies ceļā.

«Jūs esat ataicināti, lai jums pastāstītu, kā uzvesties, lai nedarītu kaunu visai Padomju Savienībai. Mums ar mūsu tūristiem ir bijis daudz nepatīkšanu, un tāpēc labāk 10 reizes runāt, lai šos trūkumus un kļūdas novērstu.

Kā uzvesties? Jūs zināt, ka nākat no lielas sociālistiskas valsts. No jūsu uzvešanās spriedis ne tikai par jums, bet par visu Padomju Savienību. Uz jums skatīsies un novēros katru jūsu rokas kustību, katru jūsu soli. Es nedomāju, ka jūs neprastu uzvesties pie galda. Jūs visi esat piedzīvojuši cilvēki, bet tomēr vienu otru reizi vajadzētu padomāt. Neaizmirstiet, ka jūs pārstāvat četru burtu SSSR.

Ir bijuši arī tādi gadījumi ar tūristiem, kad jautāts: «Vai jūs no Padomju Savienības?» un atbildēts: «Nē, es no Rīgas». Iznāk, ka tūristi no Rīgas kaunās teikt, ka viņi ir no Padomju Savienības. Jums jābūt uzmanīgiem, Zviedrija nosēta ar emigrantiem. Viņi mēģinās jūs provocēt. Viņi aicinās jūs aiziet līdzī uz dzīvokli, bet to nedariet, neejiet uz aicinājumu. Turieties grupā. Jūs varat sēdēt un runāt viesnīcā. Ja arī būtu kāda vajadzība aiziet, prasiet atļauju. Pasakiet, kur aizejat un uz cik ilgu laiku.

Vācijā bija gadījums, kāds nokavējās, neieradās laikā, kuģis šā kavējuma dēļ nevarēja atiet, un brauciens izjuka. Tāpat arī grupai jāierodas noteiktā laikā, ja ir paredzēts brauciens. Nevar būt, ka visiem jāgaida uz vienu. Par Padomju Savienības sasniegumiem nav ko kaunēties, ar tiem jūs varat būt lepnī. Viņi vairāk baidās no mums, kā mēs no viņiem.

Bez tam var būt gadījumi, kad mūsu runa var tapt iztul-kota un pasniegta citādā nozīmē. Ir bijis gadījums, kad kāds laikraksta reportieris uzņem tūristu grupu un liek priecīgi smai-

dit, bet pēc tam to avīzē pasniedz samontētā veidā pie kāda bērū procesa.

Padomju Savienības naudu var ņemt līdzī. Ja vairāk par 200 rubļiem, tad lieko vajag nodot krājkasē Ļeņingradā. Tāpat nedrīkst līdzī ņemt partijas kartī, karaklausības apliecību vai kādus citus dokumentus un apliecības. Līdzī var būt tikai personīgā pase. Pret to varēs Ļeņingradā saņemt SSSR ārzemju pasi. Citi dokumenti jāatstāj mājās.

Ko ņemt līdzī? Ēmodānu, laba izskāta. Divus kostīmus. Vienu ielai, otru vakaram. Agrāk vajadzēja melnu uzvalku, bet tagad nav vairs tāda prasība. Virskreklus ņemt gaišus, neņem kaut kādus spilgti rūtainus vai svitrainus. Divus pārus apavu. Sievietēm mierīgas krāsas apģērbu.

Smēķētājiem ieteicams ņemt līdzī papirosus, jo papirosi Zviedrijā ļoti dārgī, un tos neviens nevar atļauties smēķēt. Var ņemt līdzī vodku un padomju konjakus. «Par litru konjaka var dabūt kostīmu,» kāds no dalībniekiem ieteicās. Nedomāju, ka tur varēs spekulēt, bet dzērienus var ņemt kā dāvanu. Dāvanai var paņemt līdzī Rīgas balzāmu. Bez tam var ņemt līdzī dažādas piemiņas lietīņas. Rīgas skatu kartes, žetonus un citu. Grupai vajag paņemt gludekli, jo ārzemēs par šādiem pakalpojumiem jāmaksā. Bez tam katram jāņem savī bārdas piederumi, bet tas visiem jau saprotams. Oktobra sākumā Zviedrijā būs jau pavēss, tāpēc vajadzēs ņemt arī rudens mētelī. Nauda ir vajadzīga 2500 rubļī, to vajadzēs Ļeņingradā Intūrista birojā samaksāt.

Svētdien, 3. oktobrī pl. 9 vakarā izbrauks no Rīgas stacijas uz Ļeņingradu. Ļeņingradā iebrauks pirmdienas rītā. Visu dienu būsīm Ļeņingradā. Vakarā ar kuģī «Latvija» pulksten 23 dosīmies ceļā. Otrā dienā, 5. oktobrī pēcpusdienā sasniegsīm Helsīnkus. Tur palīksīm līdzī otras dienas pusdienām. Pēcpusdienā atstāsīm Helsīnkus un otrā rītā ieradīsīmies Stokholmā. Kad es dzirdēju šīs pilsētas nosaukumu, biju uztraucīes un pie sevis domāju: «Vai arī es tur ieradīšos? Taču laikam.»

Biju kādu brīdī aizdomājīes un tad dzirdēju saucam tālāko kārtību. Pirmā dienā būsīm Stokholmā. Otrā dienā apskatīsīm brīvdabas muzeju Skansenu, šo vārdu biju jau dzirdējis. Trešajā dienā kādas skolas vai augstskolas apskate. Jauno dzīvokļu rajonu un karaļa rezīdences apskate. Ceturtā dienā Kārļa Milles muzeja apskate. Piektajā dienā braucīens uz Upsalu. Bibliotēkas un universitātes apskate. Tālākās dienās seko braucīens uz Gēteborgu šķērsām caurī visai Zviedrijai ar vilcīenu.

Septītajā dienā izbraucam uz Malmi. Tālāk iepazīsimies ar Skōnes provinci. Desmitajā dienā esam atpakaļ Stokholmā, un tā ir brīvdiena katra personīgiem iepirkumiem. Vienpadsmitajā dienā prombraukšana.

«Prombraukšana» — šis vārds mani sagrāva visu to, ko biju dzirdējis par Zviedriju. Viss tas, ko es būšu redzējis, nekas un nekad man nepiederēs, nekad un nekur man nebūs brīv braukt uz ārzemēm.

Pēc visas šīs garās sarunas sekoja jautājumi un pārrunas. Runāja, kas pirks visiem kopā biļetes, piemiņas lietas dāvanām utt. Puhovs jau Zviedrijā bijis pirms 5 gadiem. Viņš varēja stāstīt, ka muzejos par kartiņām nauda esot jānoliēk uz galdiņa. Reklāmas var ņemt bez maksas, bet muzejos maksājot. Naudu nevajagot līdz pēdējam izdot, bet kādas ēras atstāt, jo par labierīcībām esot jāmaksā. Restorānos esot jāmaksā 10 procenti viesmīlim. Arī papirosus varot dāvināt un uzsmēķēt. PP domā, ka tādā veidā varētu tikt vaļā no dzeramnaudas. Zviedrijā mums izsniegsot apmēram 80 zviedru kronas iepirkumiem. Tā neesot liela nauda, un tāpēc nevajagot skatīties uz tādām lietām, ko nevar nopirkt. Minēja arī padomju sportistes nepatīkamo gadījumu, par kuru visas Rietumu avīzes rakstīja un smējās, bet mums par šo lietu izstāstīja kā Londonas veikalnīka provokāciju. Šī sportiste kādā lielā veikalā bija paņēmusi cepuri, nesamaksājot par to. Viņa nofilmēta un iznāca, ka viņa zagusi.

Somijā bijis gadījums, kur kāds tūrists gribējis pirkt drēbi, grozījis to un skatījies, bet pietrūcis naudas. Pārdevējs nolaidis aiz līdzjūtības. Šis gadījums nākošā dienā bijis sensācija vienā no lielākām avīzēm.

Pēdīgi ieteica palasīt literatūru par Zviedriju. Kad es to gribēju darīt, tad izrādījās, ka 15 gados Latvijā nav izdota neviena grāmata par šo zemi.

CEĻĀ

Svētdienas vakars, mēs ejam no mājām, lai brauktu uz staciju. Jānis un Maija mani pavada.

Dažas minūtes pēc 8 mēs esam galā. Jānis un Maija palīdz ienest mantas vagonā. Sasveicinās ar pārējiem, kurus vēl nebiju redzējis. Pēc tam izejam ārā. Man jāpasaka Maijai adrese, kur lai viņa aiziet un saņem honorāru 100 vai 200 rubļus par ievietotu rakstu bērnu žurnālā.

«Ko vēl pateiksi, tēti?» jautā Maija, bet nav vairs laika runāt, jo ir jau bez vienas minūtes 9, un vilcienam jāatiet.

«Nez, kur lai mēs aizejam šovakar?» jautā Maija. «Mēs negribam sēdēt mājās, kad tu aizbrauc. Mums būs skumji.» Vakar viņa bijusi uz Kaukāza ekskursijas braucēju atmiņu sastapšanos. Atvados no Jāņa un Maijas un kāpju vagonā.

Vilciens sāk kustēties. Liels pavadītāju pulks māj un vicina rokām. Maija un Jānis, savas plaukstas pacēlušī virs galvas, sauc: «Uz redzēšanos, tēti!» Kupejā esam četri, aktieris Avens, redaktors Rupeiks un PP.

Ļeņingradas muitā esam pēc 9, bet kuģis atiet tikai 12 naktī. Mūsu formalitātes nokārtojas ātri. Tad saņemam ārzemju pasi un kuģa braukšanas biļeti. Varam iet uz kuģa. Pie kuģa matrozis paņem mūsu čemodānus un aiznes uz biļetē uzrādīto kajīti.

Mūsu pasi pārbauda robežsargi, kuri stāv pie uzejas tiltiņa. Bez tūristiem ir arī ārzemnieki. Dzird angļu un vācu valodu. Pēc brokastīm pastaigājamies pa klāju. Fotografēju un filmēju. Gribu kaut ko gatavot TV ziņām, bez Zviedrijas materiāla arī par šo Baltijas jūras kuģniecības līniju, jo kuģis iet pa šādu maršrutu: Ļeņingrada, Helsinki, Stokholma, Kopenhāgena, Londona un Havra. Pa šo līniju gājis arī kuģis «Baltika», ar kuru Hruščovs brauca uz Ameriku.

Tieši pusdienas laikā tuvojamies Helsinkiem un, sēdēdams tuvu logam, skatos, kā paejam garām Somijas granita salīņām un ieejam ostā.

Esam Helsinku ostā pulksten 15. Gaidām sūtniecības darbinieku, kas paziņos, vai varam iet apskatīt pilsētu. Laiks stipri apmācies.

No Somijas galvaspilsētas Helsinkiem mūsu «Latvija» iziet velu pēcpusdienā. Aiz mums paliek pilsētas uguns, mēs iekļūstam tumsā. Uz kuģa ir gaišs un, skatoties no krasta, tas var izskatīties kā liela māja ar daudziem gaišiem logiem.

Paēduši vakariņas, kādu brīdi bezdarbībā mētajamies pa kuģa klāju, pārējām telpām un gaiteniem. Savlaicīgi gāju gulēt un iemīgu vieglos kuģa šūpojamos. Nakti biju pamodies un dzirdēju kuģa motora rukoņu. Šai troksnī ilgi nevarēju aizmigt. Visādas domas šaudījās pa galvu par mājām, laukiem un kā būs tur, kurp pašreiz dodos. Aizmīgu. Kad pamodos, bija jau rīts, bet gaismas vēl nebija.

«Mēs tuvojamies Zviedrijai», kāds noteica, kad saģērbusies bijām uzgājuši uz klāja, lai skatītu jūru un vai neredzēs jau Zviedrijas krastu.

Pagāja labs brīdis, kuģim ejot noteiktā gaitā nakts tumsā. Uz klaja bija vēss un drēgns, ilgi nevarēja uzturēties. Vajadzēja kāpt telpās.

Brokastis bija drusku agrāk nekā parasti, lai ieejot Stokholmas ostā, visi būtu sagatavojušies atstāt kuģi. Kad esam pabeidusi, ejam uz klaja. Driz arī ieraugām rudenīgā rīta miglā kādus salu pudurus. Kuģis slid starp šērām — tās ir mazas klinšu saliņas. Uz dažām redzam koku pudurus un arī mājiņas, bet citas ir kailas ar apaļām mugurām. Parādās kaijas un, apļidodamas kuģi, ķerkstot stāsta, ka tuvumā ir krasts, bet mēs to neredzam, jo ir migla.

Kad esam tuvu ostai, no tās izbrauc zvejnieki ar motorlaivām. Viņi dodas uz zveju. Dzirdot motoru rukoņu un redzot motorlaivas, domas aizved pie mūsu jūrmalas zvejniekiem. Pie mums nav brīvu zvejnieku, tie sastāv zvejnieku kolhozos un cīnās par plāna izpildi. Bet šeit? Zvejnieks brīvi brauc jūrā.

Cilvēku brīvības domās un darbos nav Padomju Savienībā. Mēs ieejam brīvas zemes ostā. Grab ķēdes, darbojas vinčas, un esam pie krasta. Atstājam kuģi. Ejam caur muitu, pasu kontroli. Jāaizpilda kāda ankete. Saņemam lapiņu, uz kuras norādījumi iebraucējiem.

«Tas neattiecas uz mums!» ar lielummānijas pārākumu nosaka PP par izsniegtajām kārtības lapiņām. Viss, kas šīs zemes cilvēkiem nozīmē kārtību, tas neattiecas uz lielo Padomju Savienību. Tā ignorē citu zemju kārtību, piekopjot sabotāžu un nekārtības.

Izgājuši cauri kontrolei, saņēmuši savas mantas, liekam tās autobusā, kāpjam arī paši un braucam uz viesnīcu. Ar zinātkāram acīm skatām pilsētu rīta agrumā.

Pulksten 15 esam padomju vēstniecībā. Tur biedrs Možajevs stāsta par Zviedriju, par politiku un vēlēšanām. Sociāldemokrātiem esot vairākums, un tas iespējams tikai ar komunistu atbalstu. Komunistu neesot daudz, tikai 5 deputāti, bet tomēr viņi varot panākt diezgan daudz, jo no viņu balsīm daudz kas atkarīgs (tā bija, kad ierados, bet tagad viss ir izmainījies pretējā virzienā). Pensiju izmaksā ļoti laba no 60—65 gadiem, un maksā visiem. Asignējumi valsts drošībai aug. Nodokļi valstī ļoti lieli, maksā pašreiz no iepirkumiem. Karalis ar politiku nenodarbojas. No krieviem jābaidās, jo tie karojuši pret zviedriem. Emigranti ved propagandu pret Padomju Savienību.

Ir vairākas universitātes, teātri. Mīl simfonisku mūziku. Kino rāda Amerikas filmas. Jaunatni neinteresē teātris, mūzika — tā viņu problēma. Jaunatne morāliski pagrimst. Veneriskās slimības izplatās. Pornogrāfiskās filmas aizrauj jaunatni. Zviedrijā augsts dzīves līmenis. Dārga medicīna, slimo kases maksa 75%. Iedzīvotāju ienākumi aiziet dzīvoklim un nodokļiem 50%. Esiet uzmanīgi ar emigrantiem. Viņi grib panākt sastāpšanos. Piedāvās literatūru. Viņi gribēs jūs izprovocēt. Starp emigrantiem ir tādi, kas agrāk atbraukuši, ar tiem var runāt. Tagad jau autobusu šoferi un viesnīcu kalpotāji prot krieviski, agrāk neprata. Centieties būt uzmanīgi visur, kur ejat. Neejiet mazos veikalos, ejiet lielos preču namos: PUB, EPA, Tempo. Nīna Ponomarova pirms dažiem gadiem nonāca politiskā skandālā Londonā. Neiet ielai pari pie sarkanās uguns. Nestaigāt pa pilsētu pēc 10 vakarā. Pēc 9 slēdz ārdurvis. Nestaigāt vienam, bet pa 2 vai 3 kopā. Esiet kārtīgi savā apģērbā un apavos. Pazuļējot grupu, zvanīt pa telefonu pārstāvim 110385 vai Intūristam 425020. Tās bija daudzās un dažādās pamācības zināšanai svešā zemē. No vēstniecības atgriežamies atpakaļ viesnīcā. Ir jau vēls, bet vakariņu vēl nav. Varam uz savu roku apstaigāt apkārtni un apskatīt veikalu skatlogus. Tie interesanti ar savu dekoratīvo iekārtojumu un izstādītām precēm. Tādu nav Padomju Savienībā.

Vakariņas Malmena viesnīcas restorānā. Sēdam pie gariem, klātiem galdiem, uz tiem deg svecēs, telpā puskrēsli. Spēle mūzika un mums par godu «Steņka Razins». . . Tā veca melodija, jaunā paaudze to vairs nezina, bet jaunās laikmetīgās dziesmas vēl nav atnākušas līdz Zviedrijai. Visi uz mums noskatās kā uz neredzētiem radījumiem. Mēs esam brīnumcilvēki no lielās Padomju Savienības, kur cilvēkiem brīvības nav. Seit redz pie galdiņiem cilvēku sēdam bez steigas un garlaicīgi savā starpā sarunājamies. Pie durvīm stāv blondiem matiem cigarešu pārdevēja, gaišā kleitiņā, ar cigarešu kasti uzkārtu kakla. Viņa gaida, kad kāds aicinās, lai nopirktu cigaretes vai sērkokļus. Mums nevajag, mums pašiem viss ir līdzī, mēs nākam no lielās dzimtenes, tā gribētos viņai pateikt.

«Ko domā šī meitene?» jautāju Rupeikam, kas arī ar savām acīm vēro šo īpatnējo pārdevēju.

«Ko viņa domā? Varbūt viņai ir kāds zēns, kuru viņa satiks šovakar pēc restorāna slēgšanas un tad salaidīs, cik var,» nosaka viņš smiedamies.

Uz galda ir arī Padomju Savienības un Zviedrijas karodziņi.

Sveces deg, ieliktas mazos stikla svečturos. Skatoties uz tām, ar savām domām esmu mājās. Tur sveces mums dega, uzliktas uz sērkokociņu kastīņas, lai būtu gaisma, varētu lasīt, rakstīt vai paēst. Tas bija pagājušajā gadā, kad jaunajā istabā vēl nebija ievilkta elektrība. Šeit sveces kalpo, lai tās degot tīrītu gaisu, to agrāk vēl nebiju zinājis.

Ēdam vakariņas. Uz galda trauki, ziedi, salvetes. Pirmais ēdiens ir pirē. Uz šķīvja uzlieta tume, kurā daži loka gabaliņi. Klāt maize ar sviestu un sieru. Pēc tam sekā bifšteks ar zaļiem zirnīšiem, burkāniem, puķu kāpostiem un pupiņām ar pākstīm. Vecāka dāma iznēsā un katram uzliek uz šķīvja savu porciju. Uzlikšanu viņa dara ar karoti un dakšiņu, tos turēdama vienā rokā.

7.10.60. Brokastis 8.30. Tās sastāv no olas, sviesta, maizes, siera un kefiram līdzīga dzēriena. Vēlāk noskaidrojās, ka kefiram līdzīgais dzēriens ir rūgušpiens, kas līdzīgs kefiram vai jogurtam, bet ne tik skābs. Pēc brokastīm nosūtu vēstules un dažas skatu kartes, kaut bija noteikts, ka nav vēlams sūtīt no ārzemēm vēstules vai skatu kartes. Arī Bergmane nosūta dažas skatu kartes. Pēc brokastīm aizeju nopirkt melno pildspalvas tinti, samaksāju 1,75 kronas. Vēstules sūtīšana maksāja 0,40 kronas. Pērkot tinti, ieeju veikalā, pārdevēja vecāka dāma, neprot ne vācu, ne krievu valodu. Viņa sūta mani uz otru veikalu pretēja ielas malā. Arī tur pārdevējs neprot, bet mēs tomēr saprotamies. Vēlāk staigājam pa pilsētu, braucam ar pazemi. Apskatām seno bruņinieku baznīcu. Tajā daudz ģerboņu, vāpeņu. Tie katrs citāds un izteic par katras varas valdīšanas laikmetu. Gridā kaltas akmens plātes.

Kāds krievu komunisti, atgriezies no Norvēģijas brauciena, bija tā sajūsmināts par tur redzēto, ka visiem stāstīja, ka tur jau komunisms ir uzcelts. Tāpat arī no mūsu grupas cilvēkiem kļusām dzirdami pārsteigti izsauceņi par Zviedrijas dzīves kārtību un sasniegumiem.

8.10.60. Daži cilvēki no grupas apmeklēja slimnīcu, arī es esmu starp tiem. Gribu kaut ko uzfilmēt. Slimnīca ir labākā Zviedrijā un arī pasaulē, tā teica mūsu pavadonis. Krievu ārsti satriekti par redzēto. Kļusām tikai dzirdēju: «Užasna. Strašna!» Labums, visaugstākā pakāpē, šausmīgi labi! Slimnīcā dabūjam dažus prospektus, tie zviedru valodā.

«Žēl, ka tie zviedru valodā,» noteica kāds no krievu ārstiem. Kāpēc žēl? Jāmācās arī svešvalodas, nevar tikai iekarotām tautām uzspiest mācīties krievu valodu. Arī pašiem ir jā mācās.

9.10.60. Apskatām brīvdabas muzeju Skansenā. Tas aizņem lielu platību un ir viens no pirmiem pasaulē, kad zviedri sāka veidot šādus muzejus, kuros kopā sveda vecās lauku celtnes no dažādiem valsts novadiem. Arī mūsu Rīgas tuvumā izveidotais Brīvdabas muzejs ir līdzvērtīgs ar Skansenu.

PA SENO VIKINGU ZEMI

10.10. Braucam uz Upsalu ar vilcienu. Līdz turienei 72 kilometri. Upsalas rajonā ir vairāk lauksaimniecības zemes ar lielām saimniecībām. Redzam apartus laukus un aršanu ar traktoriem. Daudz arī krūmu un nederīgas zemes, kur granīts iznāk virspusē. Laukos ganās vēl govīs. Zviedrijas ziemeļos ir brūno lopu šķirne, bet dienvidos melnraibās, tām lielāks piena izslaukums, bet mazāks tauku procenti. Kāda mūsu kolhozniece prasa, kāds caurmēra izslaukums. Pavadoņi uz to nezina atbildēt, te par to necinās un avīzēs neraksta kā pie mums. Uz lauka redz sāls gabalus, kas domāti lopiem. lai tie, tos laizot, varētu paši regulēt mitrumu savā ķermenī. Vietām redzami labības stabiņi uz lauka. Koki rudens dzeltenumā. Meža malā netālu no ceļa baznīca ar kāršu žogu. Kāršu žogs parasts un izplatīts Zviedrijā, to redzējam arī brīvdabas muzejā. Pēc stundas brauciens esam Upsalā.

Apmeklējam Upsalas bibliotēku. Zinātniekiem ir trīs lielas lasītavas. Upsala ir universitātes pilsēta. Bibliotēkas grāmatu plauktu garums ap 40 kilometri, un tajos vairāk nekā miljons sējumu. Rāda kā retumu Biblii no pergamenta, tā rakstīta gotu valodā ar sudraba tinti (ar sudraba nitrātu, kas gaisā oksidējas un dod ļoti melnu rakstu. Tādas bija daudzas rakstītās bībeles viduslaikos. Tur ir arī kāda vēstule no Andrē ekspedīcijas ziemeļos, atrasta 1924. gadā. Sastopam arī dažus latviešus, kas šeit strādā. Pamanu, ka mūsu grupā Avena nav. Vēlāk izrādās, ka apmeklējis savu radnieku kritiķi Jāni Rudzīti. Apmeklējam botāniķa Linneja muzeju, tad dodamies uz vecpilsētu. Tur redzam kalnu paugurus — kurgānus, kur apglabāti senie valdnieki.

11.10.60. Šodien brauciens ar vilcienu cauri Zviedrijai. Esam elektriskā vilciena vagonā, kas gaišs, tīrs, ar labu ventilāciju un bez sastatņiem virs sēdvietām, kā tas ir visur pie mums. Sēdu pie loga un redzu garām slīdam Zviedrijas rudenīgo dabu.

Tā ir citāda nekā redzēta Latvijā un lielajos pārbraucienos uz Maskavu, Melno jūru un no tās cauri Ukrainai. Baltas birstālas, zaļas egļu audzes, zili ezeri ar sarkanām mājiņām, vasaras mītnēm. Pilsētas un lauku ciemi ir tiri, ar rūpīgi koptiem laukiem. Rodas visādas pārdomas, varu tās pierakstīt, jo vilciena gaita ir tik vienmērīga, ka netraucē rakstīšanu.

Kādā stacijā atnākuši daži latviešu ārsti sastapties ar Murauski. Viņi stāv un sarunājas uz perona. Mūsu grupas «puķīte», stāvēdama vagona durvis, pagriezusi ausi, klausās, lai vēlāk uztverto varētu atstāstīt PP. Arī Murauskim savs pienākums citā plāksnē un citiem nolūkiem. Apvārdot ārstus un... «Nē, viņam nebija nekādu uzdevumu,» teica kāds viņa Stokholmas paziņa, kad ar to runāju pēc palikšanas Zviedrijā.

Pusdienas ēdam restorāna vagonā, kur gaiši un patīkami. Ēdiens garšīgs, rada labu sajūtu.

Braucot ar vilcienu, mēs redzējam Zviedriju. Skaista zeme, kurai karš nav vēlies pāri vairāk nekā 100 gadus. Esam ieradusies Gēteborgā, ostas pilsētā rietumu krastā. Tajā ap 400 000 iedzīvotāju, pēc skaita otra lielākā pilsēta. Apmetamies viesnīcā «Heden», tā ir barakveidīga un atrodas parkā. Tajā nav tādu ērtību kā Stokholmas «Malmen». Dažās istabās trūkstot dušas. Par to daži mūsu krievi kurn. Kurn arī mūsu «puķīte» Bergmane. Es viņai saku, ka nevajag tā sevi skumdināt un citus kūdit uz revolūciju, bet saredzēt arī tās ērtības, kādas ir un justies apmierinātam.

Vakarā satikšanās ar Paulu Petroviču, nevienam neredzot un nezinot. Esam kādā nomaļā vietā. Uzdevums nav izpildīts. Nekādu skaidrību neesmu ieguvis. Viss tas pats, kas sarakstoties ar vēstulēm. Tāpēc nākošās dienas Stokholmā vajag veikt enerģisku darbību ar Vorkali. Sastapt arī Andreju Eglīti un aiziet pie Sleiera. Pie Vorkaļa jānoskaidro, ko viņš domā par atgriešanos mājās. Lidz šim viņš nav parādījis nekādu aktivitāti, kā to mēs bijām paredzējuši, braucot uz Zviedriju.

Mēs domājam un arī čeka Rīgā ar ģenerālmajoru J. Vēveri priekšgalā bija pārliecināti, ka Antonu Vorkali interesēs Padomju Savienība. Tās kara bāzes, armijas pārvietošanās un to atrašanās vietas. Bet Antons Vorkalis par šīm lietām neizrādīja ne mazāko interesi. Viņa sarunas bija tikai par gleznu pirkšanu un mazinātu sūtīšanu tautiešiem uz dzimteni.

«Viņš ir miega mīcē,» ar naida un īgnuma pilnu izteiksmi izgrūda Pauls Petrovičs šos vārdus.

Otrs jautājums, kas jānoskaidro, ko Vorkalis dara sabiedrībā. Kas ir viņa tuvākie paziņas, ar ko viņš sadarbojas.

«Viņš ir kasieris kādā sabiedriskā organizācijā,» es sāku izteikt arī savas domas, lai PP domātu, ka arī es esmu norūpējies par mūsu nodomu nesaskanešanu ar dzīves īstenību.

«Jā, pareizi,» es teicu. Kasieris ir cilvēks, kuram ir ziņāšanas par to, no kā saņem līdzekļus, cik daudz, kam un par ko saņemtos līdzekļus izmaksā.

«Vajag viņu iekustināt,» teica tālāk Pauls Petrovičs ar tādu uzsvāru, it kā man vajadzētu ņemt vietu un sist Antonam Vorkalim pa galvu, un no dabūtā trieciena Vorkalis atmostos, sāktu interesēties par Padomju Savienības armijas bāzēm, armijas lielumu un to pārvietošanos. Pašreizējā stāvokļa iznākumā PP izfantazētā zelta zvaigzne, Ļeņina ordenis vai cits kāds apbalvojums par Rietumu spiega Vorkaļa atklāšanu sabruka un zelta zvaigzne norietēja. To smagi pārdzīvoja PP. «Vajag viņu iekustināt, tā lai viņš ilgotos atgriezties dzimtenē, jo tur taču tagad ir labi,» pēdīgi viņš vēl teica. «No viņa šīs lietas vajag kā pa dziedziņu vilkt ārā.»

Stastiju, ka Vorkalis man sola naudu un nopirkt dažādas mantas, ko paņemt līdzī: drēbes, pulksteni. Teicu, ka norunājām, ka es apdomāšu un to, ko es gribu, viņam ar vēstuli paziņošu no Gēteborgas vai Malmes.

«Ko man darīt?»

«Nosūtiet vēstuli un rakstiet, ka būsit pats Stokholmā, piezvanīsiet viņam un pateiksiet ko vajag,» tāda bij PP atbilde. Savelkot kopā, noskaidrot šādus jautājumus: Vai Vorkalis domā atgriezties mājās? Ko dara sabiedrībā? Kādi ir viņa pienākumi un uzdevumi? Kāpēc negrib atgriezties dzimtenē? Tagad tur ir tik labi.

Nākošais pienākums. Sestdien, līdzko iebrauksim Stokholmā, aiziet pie Andreja Eglīša un no viņa izdibināt par Vorkali kādas svarīgas ziņas. Pirms tam teicu, ka pie Eglīša neesmu bijis un neesmu arī viņu satīcis. Jautāja, vai Vorkalis nav piedāvājis aiziet pie Eglīša, teicu, ka piedāvājās, bet es aizbildinājos, ka ir vēl laiks.

Par Šleieru ir pietiekošas ziņas. Tagad tikai vēl jānoskaidro tipogrāfija, kas iespējz Šleiera grāmatas. Tāpat jānoskaidro, kas iespējz Latvju Vārdu. Šleieram piedāvāt grāmatas no dzimtenes, kuras viņš varētu izdot. Apsolīt, ka es tās varēšu aizsūtīt. Šleieram bijusi avīze, bet tā apstājusies. Teicu, ka Latvju Vārdu

viņš nelasa. Tāpēc pierunāt, lai izdod jaunu, progresīvāku, kas vairāk apgaismotu dzimtenes sasniegumus, rakstot avīzē patiešas ziņas, lai tauta tās zina. Ierosināt, ka dos naudu no repatriācijas komitejas. Savervēt cilvēkus, savest kopā ar repatriācijas pārstāvjiem.

SKONĒ

12.10.60. Esam pavadījuši nakti Ģēteborgā, viesnīcā «Heden». Tā atrodas pilsētas centrā, parkā un ir kā barakas, bet ar mājīgām istabiņām. Mums istaba kopā ar Murauski. No šejienes ātri un ērti var sasniegt pilsētas veikalus, muzejus, sporta laukumu un izpriecas parku Lizebergu. Paēduši brokastis, dodamies pilsētas apskatē. Pie izejas mūs gaida autobuss ar šoferi, kas ir simpātisks un laipns. Braucam uz ostu, kur daudz kuģu, noliktavu un celtni, kas izkrauj pienākošos kuģus. Var redzēt, ka šeit norit rosīga darbība. Tad skatām pilsētu no kalna, kuru sauc Rambergs, kas nozīmē Vārnu kalns. Pēc tam apmeklējam muzeju. Pēcpusdienā esam dzelzceļstacijā un braucam uz Malmi.

Malmē ierodamies 21.30, dodamies uz viesnīcu, saņemam istabas un sēdam viesnīcas restorānā, lai ēstu vakariņas. Nebija paredzēts, ka mēs te būsim vakariņās, tāpēc aizkavējamies. Sēdu pie galdiņa kopā ar Murauski, Bergmani, mūsu gidu un Odesas muzikālās komēdijas galveno režisoru. Viņa izskats ir cienīgs un simpātisks.

Vakarā daži cilvēki lasa avīzes. Tur aprakstīta igauņu stūrmaņa bēgšana no kuģa «Baltika», ar kuru Padomju Savienības premjers Hruščovs ieradās Amerikā. Tā bija liela sensācija Rietumu preseī. Par to interesi izrāda mūsu grupas krievi. Tas nepatīk grupas vadītājam Svetlanai.

Soreiz mūsu viesnīca liela moderna celtnē un saucas «Arkaden». Uz tās emblemas trīs stilizētas lidojošas zosis un starojoša saule. Mūsu istaba eleganta, tādā mēs vēl nebijām līdz šim dzīvojuši. Te duša, vanna, telefons un uz jumta dārzs ar sastādītiem kokiem.

13.10.60. Ar autobusu dodamies pilsētas apskatē. Malme bijusi kādreiz ievērojama silķu zvejniecības pilsēta. Tagad tā izaugusi par lielpilsētu ar daudziem sabiedriskiem iestādījumiem. Pēdējā laikā šeit uzcelti daudzi jauni, moderna izskata nami, kas labi iekļaujas apkārtņē un atstāj patīkamu iespaidu. Ap-

skatām peldētavu. Tā jūras krastā. Te viss apkopts un kārtīgs. Gar krastu stiepjas dambis, bet šaipus dambja ar niedrām un meldriem apaudzis zems līdzenums. Celiņi piebiruši kritušām lapām. Ūdeni un gaisā līdinās kaijas. Uz jūras tālumā redzami kuģi un Dānijas krasts ar baltām ēkām. Filmēju.

Runāju ar Rupeiku. Viņš saka, lai es nesaku, ka viņš ir Dzimtenes Balss redaktors, bet lai sakū, ka viņš strādā laikrakstā Literatūra un Māksla. Beigās norunājām sadarbību tādā veidā, ka es taisu filmu televīzijas pārraidēm un viņš rakstīs filmas tekstu. Viņš piekrit manam priekšlikumam. Avens, izdzirdis mūsu sarunu, nosaka: «Honorārs uz pusēm».

Pie stadiona apstājamies, apskatām to un arī namus tuvmā. Tālāk parks, kur agrāk bijuši pilsētas nocietinājumi. Netālu Tautas nams, kur pilsētas bibliotēka. Tautas namā darbojas dažādi pašdarbības iestādījumi, kas ir sociāldemokrātu zināšanā.

Pēcpusdienā apskatījām muzeju. Tas radies no daudzu labvēļu atbalsta. Visu labvēļu vārdi iekalti akmens plātnē pie kapņu uzejas. Tur lasāmi dažādu profesiju ļaudis, baņķieri, tirgotāji, amatnieki, zvejnieki.

Muzejā dažādas nodaļas kopā: māksla, vēsture, daba.

Vēlāk staigāju pa pilsētu. Dabūju prospektus par Malmi un Skoni.

14.10.60. Paēduši brokastis, dodamies apskatīt Malmes apkārtni. Ceļi un mājas kā Ziemeļvācijā. Mājas izskatās kā no zemes izaugušas — ar zemu pamatu. Salīdzinu ar mūsmājām Madarām, kuras paši cēlām uz jaunsaimniecības zemes. Māte gribēja ar augstu pamatu, jo tad māja esot cēlāka, un tā arī bija. Mūsu mājai bija aristokratisks, cēls izskats. Ceļš asfaltēts, gar malām kokiem apstādīts. Uz lauka ganās melnbaltās govīs. Redzama Baltijas jūra. Braucam cauri mazai pilsētai, kur vietām siku kaltu akmeņu bruģis kā mozaīka. Tālāk asfalts, vidū ceļam dzeltena svītra, kas nozīmē, ka šai rajonā nedrīkst oturu auto apdzīt. Laukos audzē cukurbietes, lopbarības augus, bietes un topenomburu. Laiks miglains, drusku liņā. Apskatām kādu saimniecību. Saimniecība ap 600 ha liela. Puķīte sarunājas ar Puhovu, kāda svarīga ziņa vai kārtējais ziņojums?

Kevlinge — miests, kuram braucam cauri. Uz kāda stūra nojaukta māja, tur ieriko Esso benzīna tanku. Lauki ar cukurbietēm, tās novāc ar rokām 2 cilvēki. Kādā citā vietā iekraušana mehanizēta. Ceļmalā stabiņi ar piena kannām. Nogriežamies pa grantētu lauku ceļu. Lauku mājas ar drašu pinuma un dē-

lišu sētu. Tālāk Trollholmas pils, celta 1530. gadā. Apkārt pilij diķi, lai tajos atspoguļojoties, būtu dzīvs iespaids.

Lundā iebraucam pl. 14.30, list. Lunda ir veca universitātes pilsēta. Universitāte dibināta 1668. gadā. Pie internacionālā studentu nama apstājamies. Filmēju. Lundā daudz individuālo dzīvojamo mājiņu, tajās dzīvo mācības spēki. Tālāk braucam uz Dalbi. Tur veca baznīca, celta 1030. gadā, visvecākā Zviedrijā.

Pastāv nerakstīts likums mūsu grupā, ka katram jāziņo, ja viņš zina, ka kāds darbojas pret pastāvošo kārtību. Bergmane pielikta mums, lai uzraudzītu mūs. Murauskim slihta noskaņa. Bergmane par to interesējas pie manis. Saku, ka nezinu, jo laikam pagājušo nakti kaut kur dzēris pie pazīstamiem. Norunājam ar Bergmani rīt Stokholmā iet pirkt kurpes pēc viņas kājas un citas mantas.

Atgriežamies atpakaļ Malmē, list, pulkstenis 16. Mūsu istabas ir atdotas, palikušas tikai 3, tajās pārnesam savas mantas. Ejam ar Bergmani iepirkties. Nopērku lietusmēteli un kurpes pēc viņas kājas, zamša, itāliešu, ar siltu oderi.

Vakariņās ēdam zupu. Galdiņa biedrs neēd, jo esot zivju vira, bet viņam saku, ka ir vistas. Viņš sāk ēst. Tad buljons ar sagrieztu putnu gaļu. Ēstgriba nav liela, jo «La Strade» saēdāmie vairāk nekā citur. . .

ATDALĪŠANĀS NO GRUPAS

Vilciens iebrauca Stokholmas stacijā. Pulkstenis rādīja pl. 8. Mūs sagaidīja ceļojumu biroja pārstāvis. Izkāpuši no vagona, gājām pa kāpnēm lejā un pa tuneli cauri stacijai uz izeju. Atrādāmies pazīstamā vietā, galvenās stacijas laukumā. Tur stāvēja mūsu ekskursiju mašīna. Tajā salikām savas mantas, sakāpām paši un braucām uz viesnīcu «Malmen» pāri Slisenam. Viesnīcu jau labi atcerējos; te mēs bijām 4 dienas pavadījuši, iepazīstoties ar Stokholmu.

Brokastis bija paredzētas pl. 9. Pēc tam man vajadzēja aiziet pie Andreja Egliša un noskaidrot dažas ziņas par V. Tā bijām sarunājuši ar PP, kad pastaigājāmies Gēteborgā, nevienam neredzot un pārrunājot veiktos uzdevumus.

Piezvanīju A. E. un teicu, ka esmu iebraucis un iešu pie viņa. «Paņem taksi un brauc šurp,» viņš teica.

Izgāju no viesnīcas, un pēc brīža piebrauca kāds taksis. Sēdos iekšā, pateicu adresi un braucām. Šoferis nezināja ceļu;

viņš ieslēdza kādu aparātu, kas viņam diktēja braukšanas maršrutu. Tas bija īsvilņu raidītājs no ziņu biroja, tādus Padomju Savienībā vēl nebiju redzējis.

Piebraucot ieejas durvis man bija pazīstamas jau no pirmajām dienām, bet teicu PP, ka neesmu te bijis. Tāpēc man vajadzēja nākt šē tagad un skaidrot, kas ir V. Man nebija vairs ko skaidrot, viss jau bija skaidrs. Pirms braukšanas uz Gēteborgu ar Andreju Eglīti norunājām, ka es varēšu šeit palikt, līdz ko atgriezīšos no brauciena Zviedrijas dienvidos. Atnesu dažas mantas un teicu, ka nu mums jānorunā, kad viņš ņems mani savā ziņā. Vienojāmies, ka es aiziešu vēl uz viesnīcu, un vakarā, kad iešu pie V., tad vairs neatgriezīšos savā grupā.

Pēc sarunas abi devāmies uz pastu un pa ceļam varējām šo to pārrunāt. Iekāpām autobusā un braucām. Viņš deva zīmi nerunāt. Zviedri autobusus nerunā, bet sēd klusēdami. Līdzko iekāpj igauņi, tie ir skaļi. Aizbraucām līdz Slīsenam un tad gājām gabaliņu kājām. Andrejs Eglītis stāstīja par Stokholmu dažādas lietas, bet mani tās neinteresēja, jo vajadzēja domāt, kā es izkārtošos, lai varētu šeit palikt. Pārgājuši ielu krustojumu un gājuši gabaliņu gar krastmalu, izšķīramies.

Nākot atpakaļ, filmeju kaijas un meža pīles pie dambja. Es biju aizdomājies citā pasaulē, un tagad man vajadzēja ar filmēšanu atgriezties vecajā vidē pie tūristu grupas. Ejot uz hoteli, sastapu Bergmani, kura staigāja pa ielām iepērkoties un vienmēr runāja, ka viņai vēl ir nauda. Kopā aizgājām uz viesnīcu. Pusdienas bija paredzētas pl. 13, šoreiz jaunā vietā, tāpēc vecā kārtība izjuka.

Apsēdos pie galda, un man pretī palika brīva vieta. Tur apsēdās PP. Viņš bija jau paēdis, tāpat kā citi. Pie galda atradāmies divi vien.

«Nu, kā?» viņš jautāja.

«Biju,» es atbildēju. Vairāk neko neteicu. Starp mums palika klusums, bet tāds klusums, ka es varēju sajust viņa nodomus, ko tai brīdī viņš perināja. Tās bija smagas, ļaunas domas. Tās nāca man virsū un nospieda mani tā, ka nespēju vairs pat ēst.

Ar ēdamrikiem rikojos automātiski, ēdienam nejutu garšu, ēdu tikai, lai rādītu, ka man ir ēstgriba, bet tādas man nebija. Visu laiku jutu, ka PP domāja par manis pārmācīšanu. Gēteborgā, kad bijām divatā, viņš izteicās, ka man jānoskaidro tie uzdevumi, kādi man bija uzspiesti. Otrreiz mēs nebrauksim, — viņš teica. Sēdot pie galda, manas smadzenes uztvēra PP ļaunās domas.

Pēc ēšanas gāju augšā. Uznesu no garderobes savu čemodānu un kārtoju mantas. Arī PP uznāca augšā un teica, ka būšot visu laiku istabā, nekur neiešot. Apsēdās uz krēsla un novēroja visus, arī mani. Ar neatlaidīgu interesi viņš vēroja mani, ko un kā es darbojos. Man vajadzēja tagad iet pie V. Man uznāca bailes par to, ka viņš var likt atstāt kinokameru viesnīcā un iet bez tās, tāpēc gatavojos tā, lai varētu aiziet ar visu.

Visu laiku mani pavadīja uztraukums, un es nevarēju pat sakarīgi domāt. Paņēmis kinokameru un uzņemtās filmas, gāju pa kāpnēm lejā. Ārā uz ielas stāvēja mūsu ekskursijas mašīna un gaidīja grupu braukšanai uz Millesa muzeju, skulptūru dārzu. Pirmajā brīdī domāju nebraukt, bet tā kā mašīna palika vēl ilgi gaidot, es tomēr iekāpu un braucu līdzī. Braucām cauri pilsētai un pēc tam labi tālu ārpus pilsētas. Sagatavoju filmu kameru, lai varētu kaut ko uzņemt arī pa ceļam. Muzejā bija daudz interesantu lietu, bet nevarēju sevi saturēt tādā stāvoklī, lai varētu šīs interesantās lietas uzņemt. Vajadzēja domāt, kā varēšu nokļūt projām no šīs vietas. Ar grupu atbrauca arī Bergmane. Viņa centās būt ar mani kopā un jautāja, cik viņai gaismot, uzņemot muzeja. Kādu brīdi biju ar viņu kopā, tad teicu, ka man jāiet, un mēs atvadījāmies. Sakumā viņa gribēja, lai ņemu viņu līdzī, bet es teicu, ka man tur jāiet vienam. Viņa neizrādīja nekādu vēlēšanos nākt man līdzī.

Ātri devos no muzeja ārā un meklēju iespēju, kā drīzāk nokļūt pie V. Vispirms braucu ar ārpuspilsētas dzelzceļu. Tālāk devos ar tramvaju līdz vietai, no kuras jau zināju aiziet kājam līdz V. miteklim.

V. bija mājas un gaidīja mani, teikdams: «Es biju visu laiku slims. Man bija augsta temperatūra. Tagad ir drusku labāk.» Viņa mājā bija izdarīts remonts, grīda vaskota. Visas mebeles bija sanestās priekšīstabā.

«Vajadzēja piezvanīt Andrejam.» viņš teica un to izdarīja.

V. pastāstīja, ka nupat kāds viņam piezvanījis un teicis, ka esot iebraucis no Latvijas. Viņa vārds esot Kundziņš. Vai pazīstot Zaikeviču? V. atbildējis, ka tādus viņš zinot daudzus. Šis dzīvojot Tukuma rajonā. Runātājam bijis svešs akcents.

Pēc neilga laiciņa ieradās arī Andrejs. Viņš sazvaniņās ar kādu vīru, un mums vajadzēja gaidīt, kamēr tas atbrauks ar savu mašīnu un mani aizvedīs uz citu māju. Pēc 15 minūtēm vajadzēja būt klāt. Atvadījāmies no V. un izgājām uz ielas. Ārā bija tumšs. Pie ietves stāvēja vairākas mašīnas. Drīz piestāja arī mūsējā. Atvērās durvis, Andrejs iekāpa aizmugurē, bet es

blakus atbraucējam. Sasveicinājāmieš un iepazīnāmieš, Durvis aizvērās, un braucām pa Stokholmas ielām uz vietu, kur man vajadzēja palikt, kamēr kuģis ar tūristiem aizbrauc uz Somiju.

Piebraucām kādai majai. Atstājām mašīnu uz ielas un gājām iekšā. Kāpnes veda uz augšu, bet mēs iekāpām liftā un uzbraucām dažus stāvus. Mājas dzīvokļa saimnieks atvēra durvis un ielaida dzīvokli. Vispirms priekšnamā noģērbāmieš, tur bija drēbju pakaramie un pārējie priekšnama piederumi.

Nu es biju projām no grupas, bet par to neviens vēl nezināja un nevarēja zināt, jo tas nevienam nebija teikts. Gribēju piezvanīt Bergmanei, lai uzzinātu, kāds istabas numurs mums iedots. Bet pēc vairākkārtējas zvanišanas neviens neatsaucās.

Mājas saimnieks lika galdā pudeli, lai saskandinātu glāzes uz šo gadījumu. Sākās runas un jautājumi par apstākļiem Latvijā. Man vajadzēja stāstīt. Vēlāk pie mums ienāca pārējie mājas ļaudis. Vispirms ieradās meita. Mēs sasveicinājāmieš. Viņa bija liela auguma, tāda pati kā mana meita Maija, kura palika Latvijā un, atvadoties Rīgas stacijā, salikusi plaukstas kopa virs galvas, teica: «Uz redzēšanos, tēti!» Bet tētis neatgriezās.

Vēlāk ienāca dēls. Tas bija jaunākais, viņš Latviju nebija redzējis, bet zināja tikai no stāstiem.

Mēs labu laiku bijām uzturējušies šai telpā, kad ienāca mājas māte. Andreju meklēja mājā, viņam vajadzēja turp atgriezties. Nolēma viņu ar mašīnu aizvest. Es braucu līdzī. Brauca arī mājas māte. Braucām pa Stokholmas apgaismotajām ielām. Tas biju redzējis un diezgan skatījis, tās bija citādas nekā Rīgā.

Braucot domāju par to, kas nāks. Man jāuzraksta vēstule un jāpaziņo, lai grupā mani vairs negaida. Rīgā vairs neatgriezīšos. Atbraukuši mājās, mēģinājām vēl sazvanīties ar viesnīcu un dabūt Bergmani pie telefona, bet neizdevās. Pateicu tikai Svetlanai, grupas vadītājai, ka es šovakar nebūšu tik drīz. Neviens vēl nezināja, ka es neatgriezīšos hotelī.

Mēs gājām gulēt. Mani uzveda augšējā dzīvoklī. Šis otrs dzīvoklis bija ar vienu istabu domāts bērniem, kur mācīties. Apakšējais divistabu visai ģimenei bija par mazu. Uzkāpuši augšā, mēs ilgi vēl runājām par maniem piedzīvojumiem. Pēteris bija ļoti atsaucīgs uz manu stāstījumu. To, ko teicu, viņš pamatoja ar kādu atziņu. Viņš pat domāja, ka to, ko esmu stāstījis, varētu kāds rakstnieks uzrakstīt. Bija jau ļoti vēls, kad mani atstāja vienu un es varēju iet gulēt. Iekritis gultā, aizmiglu pirmajā bridī.

DIVAS VĒSTULES

Esmu uzmodies, uzcēlies un sēdu pie galda, lai rakstītu iepriekšējās dienas iespaidus un piedzīvojumus. Šodien ir svētdiena, 16. oktobris, 1960. gads.

Uz viesnīcu nedrīkstu atgriezties pēc savām mantām, jo esmu aizgājis no tūristu grupas, ar kuru kopā atbraucu uz Zviedriju. Šodien pēcpusdienā šī grupa ar somu kuģi atgriezīsies caur Turku un Helsinkiem uz Padomju Savienību. Es esmu no šīs grupas aizgājis un vairs neatgriezšos. Es neesmu aizbēdzis, bet vienkārši palicis šeit, lai būtu brīvībā, kādas nav Padomju Savienībā.

Sēdot un rakstot, es nejūtu, ka būtu izdarījis kādu pārkāpumu. Es varu dzīvot, kur es gribu, neviens nevar noteikt manu dzīves vietu, bet tur, kur es līdz šim dzīvoju, cilvēkiem nav cilvēcīgas brīvības. Tur katrs ir pakļauts kādai ļaunu cilvēku varai. Tur katra domām seko ļaunas ēnas un kontrolē tās, lai vēlāk pēc vajadzības paņemtu katru un piespiestu strādāt vergu darbu nometnēs. Šī ļaunā vara slēpj savus nodomus, tā slēpj savas izdarības visas pasaules priekšā. Tā melo, krāpj un visādiem līdzekļiem cenšas pakļaut savai verdzībai jaunas tautas un valstis.

Pa kreisi no galda atrodas dīvāns. Uz tā es pagājušo nakti gulēju. Tas apklāts ar svitrainu kamieļkrāsas segu. Lai būtu siltāk gulēt, tam mājasmāte uzsedza rūtainu, bārkstainu sagšu. Galds atrodas pie loga, kuram priekšā gaiši aizkari. Pa aizkaru starpu redzu pretējās ķieģeļu ēkas logus. Kur es atrodos, nemēģinu pašreiz iedomāties. Esmu uzcēlies, lai uzrakstītu dažas vēstules viesnīcā palikušajiem. Vispirms Paulam Petrovičam Puhovam:

— Jūs, Puhov, esat vārds bez cilvēka. Patiesībā aiz šā vārda stāv kāds cilvēks ar citu vārdu, kuram savu isto vārdu lietot ir bailes tāpēc, ka jūs pildāt netīru uzdevumu, kuram nav cilvēcīga attaisnojuma. Jūs esat Padomju Savienības čekists, cilvēku galvu mednieks. Jūs esat šai zemē ieradies aiz tūrista maskas, lai kopā ar citiem sev pakļautiem pastrādātu šeit netīrus zemcilvēku darbus. Es esmu atbraucis līdzī ar jums, lai rīkotos jūsu uzdevumā. Bez manis ir vēl citi cilvēki, kuriem jārikojas tāpat kā man. Kāds ir mans uzdevums, to jūs zināt. Šinī brīdī nostājos pret jūsu pavēļu pildīšanu un izbeidzu katrus sakarus un pakļaušanos jūsu ļaunajām iegribām.

Gandrīz 10 dienas esam ceļojuši pa Zviedriju, un šai laikā esmu iepazinies ne tikai ar Zviedrijas zemi un tās ļaudim, bet arī ar jums un pārējiem līdzbraucējiem. Braucot uz Zviedriju, man bija šādi uzdevumi: Izdibināt un noskaidrot, ar ko nodarbojas V. Stokholmā. Kādi ir viņa nodomi pret Padomju Savienību? No kurienes viņš saņem līdzekļus, lai varētu būt saņēms?

Iepazīstoties šeit uz vietas un noskaidrojot apstākļus, ir zināms, ka V. strādā rūpniecā un nopelna 1300 kronas mēnesī. Tā ir samērā augsta alga, par kuru var nopirkt diezgan daudz dažādu ikdienā nepieciešamu priekšmetu. Sarunā viņš neparādīja nekādu interesi par Padomju Savienību un vēlēšanos atgriezties Latvijā, no kurienes viņš ieradies vācu okupācijas laikā. Viņa interese un vēlēšanās bija tikai turpināt saņemt mākslinieku darbus. Viņa dzīvoklis iekārtots kā gleznu galerija, kurā ap 100 Latvijas mākslinieku darbu no tagadējiem un agrākiem laikiem.

Izpildot otru uzdevumu, apciemojot gramatu izdevēju, noskaidrojās, ka viņš negrib atgriezties Latvijā. Negrib saņemt nekādas grāmatas izdošanai no Padomju Savienības, nedz arī sākt kādas avīzes izdošanu. Viņa materiālie apstākļi labi, un viņu neinteresē netīru krievu kapeiku lasīšana un cilvēku krāšana.

Seit katrs cilvēks dara, ko viņš grib, bez pakļaušanās jaunu cilvēku nodomiem. Es zinu, ka jūs neapmierinās manš veiktais darbs un, atgriežoties Latvijā, es piedzīvošu no jums visbaigākās mocības, ar kādām jūs esiet izrikojušies, ienākot Latvijā, 1940. un pēckara gados. Padomju vara slepkavoja un mocīja cilvēkus, izdurot acis, izsītot zobus un dažādā citādā zvēriskā veidā. Līdz ar šo izbeidzu katru sadarbošanos un skaitu savu doto parakstu par anulētu, jo to esmu devis zem jūsu terora draudiem.

No rīta satiekoties ar mājas saimnieku, rādīju viņam uzrakstīto vēstuli. Viņš atzina to par locīšanos. Vakar viņam biju teicis kādu citu saturu, to viņš atzina par pareizāku. Rakstīju no jauna un tas skanēja:

Valsts Drošības komitejas priekšsēdētājam Vēverim.

Es neesmu cilvēku nodevējs, nedz arī slepkava, kas var izpildīt jaunu cilvēku nodomus un pavēles. Jūs esat kļūdījies, izvēloties mani šo savu noziedzīgo nodomu pildīšanai. Izbeidzu katru sadarbošanos ar Valsts Drošības komiteju un uzskatu savu doto parakstu par anulētu, jo to esmu devis jūsu draudu iespaidā.

Daru zināmu, ka katra jūsu izrīcība pret maniem bērniem un piederīgiem sagādās arī jums zināmas sekas.

Stokholmā, 16. okt. 1960. gadā.

Otru vēstuli uzrakstīju PP: Biedri Puhov! Nosūtu jums 300 rubļu Padomju Savienības valūtas, kuru lūdzu izlietot šādi: 130 rubļus atdot Lilijai Bergmanei, bet ar pārējo segt manu izdevumus, kas radušies ar Somijas vīzas iegūšanu un brauciena maršruta izmaiņānu. Līdz ar šo nosūtu 50 kronas Zviedrijas valūtas, kuru jūs man aizdevāt personīgām vajadzībām. Manas mantas, kas atrodas viesnīcas istabā, lūdzu nodot uzglabāšanā viesnīcas pārvaldei, lai tās vēlāk es varētu saņemt. J. M.

Šīs abas uzrakstītās vēstules Peteris, juniors, aiznesa uz «Malmen» viesnīcu. Viņš bija iegājis vestibilā, kur stāvējusi grupa tūristu, kas sarunājušies krievu valodā. Vēstuli nodevis portjē nodošanai Puhovam un gājis ārā. Kad izgājis, liciis, ka kāds viņam seko. Viņš pārgājis ielai, un arī sekotājs darijis to pašu. Tad Pēterītis sācis likloču gājienus un nozudis.

«Vai tās nebija tikai bailes, kas tevi pavadīja?» jautāju viņam.

«Jā, varbūt,» viņš atbildēja.

Uzrakstītā vēstule nebija vairs pazemošanās un klanīšanās, bet jau nostāja pret visām tām izdarībām un pavēlēm, kurām biju pakļauts. No šā brīža nebiju vairs viņu iegribu pildītājs, bet viņu slepeno darbu atklājējs un aprakstītājs. Esmu nostājies pret viņu varmācībām, un tāpēc viņi centīsies mani pievākt un iznīcināt. Viņi lietos visas metodes, lai mani sadabūtu rokās, lai uzzinātu, kur es atrodos, un tad pievāktu, bet pēc tam ar mani rīkosiēs tik nežēlīgi, cik vien iespējams. Tāpēc man jādzīvo tā, lai neviens nezīnātu, ko es daru un kur es esmu.

JŪS ESAT KĻŪDĪJUSIES, IZVĒLOTIES MANI...

Vēstules bija uzrakstītas un nosūtītas grupas vadībai, tā nu zināja, ka es palieku Zviedrijā, un grupa var ceļot atpakaļ uz padomju paradīzi un terorizēt tur palikušos miljonus. Vēstules bija kā svešķermenis iemests skudru pūznī. Visa grupa pārdzīvoja negadīto. Nevienam nebija atļauts atstāt viesnīcas istabas. Telefoni zvanija uz padomju vēstniecību, no kurienes nāca norādījumi. Visa čekas banda bija kājas.

Ap pl. 11 mani sirsnīgie un izpalīdzīgie ļaudis, pie kuriem biju pirmo nakti pārnakšņojis, aicināja savā mašīnā, lai iz-

brauktu no Stokholmas un nebūtu jādoma par notikušo. Braucām dienvidu virzienā, apbraucām lielu likumu, atgriezāmies no ziemeļu daļas. Apskatot Zviedrijas dabu skaistajā rudens tērpā, redzējām Zviedrijas laukus un sētas.

Lauki vietām nokopti, bet vietām salijusi labība, sakrauta īpatnējos zārdos. Šī labībā sabojājusies lietainajā laikā, bet no tā zviedru zemnieks necieš, jo viņa raža apdrošināta. Bojāto labību sadedzina uz lauka.

Pa ceļam apskatījām dažas pils, kas palikušas no agrākiem laikiem. Tagad tajās neviens nedzīvo, bet iekārtoti muzeji ar senām gleznām, ieročiem un praktiskās dzīves lietām. Mājas-māte, kura mūs pavada, ir skolotāja zviedru skolā, un viņa zina stāstīt, ka zviedru augstmaņu pils nav bijušas tik greznas kā Vācijā, jo zviedri nav varējuši tādas bagātības saraust. Skatot Zviedrijas bagātnieku pamestās pils, redzam, ka tās prasījušas lielu apkalpotāju skaitu, sevišķi ziemā, kad pils vajadzēja apkurināt.

Kādā ceļmalas saimniecībā pirkām ābolus. Šogad Zviedrijā bagāta ābolu raža.

Dienvidu augļi nav tik garšīgi un aromātiski kā ziemeļu, jo tie ievākti pusgatavi. Ziemeļu augļi ir svaigi un nākuši tikko no dārza. Nopērkam divus maisus ar āboliem un vienu kastī ar bumbieriem. Tas maksā 15 kronas. Ābolu pārdevēji sirsnīgi, laipni un devīgi, kā parasti lauku ļaudis. Svaru neregķina sikumos, bet apmēram.

Sis gadījums man atgādināja Latviju. Man likās, ka esam iegriezušies Sēlpils pagasā Ķiperos, kur saimniekoja mans tēvocis. Atcerējos viņu no tiem laikiem, kad pirmo reizi pie viņa ieradās. Viņu saimniecība nebija liela. Visu apsaimniekoja saviem spēkiem pats Juris Ķipers, sieva Liba un sievas māte. Sievas māti netiku redzējis, kad tur pirmo reizi ieradās, viņa bija mirusi. Divi vien ar sievu viņi bija lielie darba rūķi, un mēs šad tad ieradāmies palīdzēt, kad dabūjām nopļaut kādas pļavas uz pusēm savām vajadzībām. «Ķiperu onkulītis», kā mēs viņu saucām, bija ne tikai darba rūķis, bet milēja augļu kokus un tos viņš bija apstādījis gar visām lauku malām un dārziem. Sos kokus labi kopa, un tie nesa augļus katru gadu.

Pēdējo reizi pie Ķiperu onkulīša ieradās pēc kara, kad viņa mājā bija ierikota lopu ferma. No dzīvojamās mājas viņam bija

KO STĀSTA ATBRĪVOTAIS JĀNIS MAZULĀNS

Zviedrijā ieradies čekas uzdevumā. — Čeka kombinējusi aviēzes izdošanu Stokholmā un uzdevusi organizēt sabotāžu spiestuvēs, kur iespējams trimdas latviešu laikrakstus. — Braucēji uz okupēto Latviju apdraud savus tuviniekus Latvijā. — Dāvanu saīņu saņēmēji tiek reģistrēti un pat no darba atlaisti. — No Latvijas iebraukušiem «ekskursantiem» doti čekas uzdevumi.

Oktobra beigās, kad Stokholmā bija ieradusies okupētās Latvijas «ekskursantu» grupa, no tās atrāvās viens latvietis, Jānis Mazulāns un pieteicās zviedru policijā. Izrādījās, ka zviedru policijai šis liciens visai sevišķs gadījums, kādēļ viņš netika atbrīvots līdz pat 6. decembrim. Un tagad viņš pats 7. decembrī sarīkotajā preses konferencē atstāsta šo sevišķo gadījumu, kas ir tiešām sensacionāls, starp citu arī attiecībā uz trimdinieku nostāju pret okupēto Latviju.

Jānis Mazulāns stāsta: «Kad boļševiki otrreiz okupēja Latviju, tiku iesaistīts darbā Rīgas filmu nozarē, vēlāk televīzijā kā režisors un redaktors, kur uz mani čeka drīz vien bija vērsusi savu uzmanību. Kādu dienu pa telefonu tiku aicināts ierasties kādā privātā dzīvoklī, kur mani sagaidīja, kā tūdaļ izrādījās, čekas ierēdnis un lika man priekšā sekot vienam latvietim, kas bija Latvijā atgriezies no Holandes. Tas ir parastais ceļš, kā cilvēkiem jāklūst par čekas ziņotājiem-aģentiem: čekas acis ir vaļā pret visiem cilvēkiem, par ikkatru tiek rakstīta karte, kur atzīmēts, ko aģenti par viņu ziņojuši, no kā un cik bieži saņem paciņas no ārzemēm, ja vēstulēs kas nozīmīgāks, arī tas tiek kartē atzīmēts. Šāda sistēma prasa ārkārtēji daudz aģentu un darbinieku. Ja kāds saka, ka pēc Staļina nāves čeka ir atslābusi un atlaidusies, tas ir nepareizi, jo čekistu skaits ir pat krietni lielāks, tikai metodes ir vēl rafinētākas un ievērojami uzlabotas. Aģenti ir visi namu pārvaldnieki, aģenti ir katrā uzņēmumā un katrā kolhozā. Manā darba vietā bija seši aģenti. Kad dienas kārtībā bija jautājums par amerikāņu lidmašīnu U-2, tika visiem uzdots ziņot, ko domā un runā ļaudis darba vietās un citur. Jāziņo arī, ko cilvēki runā par Kremli. Kontrolēti, savukārt, tiek arī paši aģenti caur citiem ziņotājiem. Tā tiku aizsaukts uz satikšanos privātā dzīvoklī — saņemt uzdevumu. Atteikties neiespējami, jo pretējā

gadījumā jāzaudē darbs un bieži tādām cilvēkam jāpazūd bez pēdām. Tā kļuva čekas aģents. Man bija jāsatiek daudzi cilvēki, bet mēģināju ar viņiem nerunāt par tiem jautājumiem, kādus izzināt man bija uzdots.

Tad atkal zvans un ieradies noliktā vietā, saņēmu jaunu uzdevumu, proti, man tika uzdots sākt korrespondēt ar vienu Zviedrijā dzīvojošu latvieti, pie kam, protams, visas vēstules bija jāparāda čekā. Tas bija cilvēks, kas interesējās par mākslu. Agrāk viņu nekad nebiju pazinis. Sākām korrespondēt, vēlāk apmainīties paciņām. Kādu dienu čeka man liek prasīt, lai šis mans korrespondences partners man atsūta filmu kameru, kādu, čekai par lielu pārsteigumu, arī saņēmu. Tad čekai radās aizdomas, ka te vajaga būt kādam sakaram ar vienu pretkomunistisku spiegu ligu, jo kā nepazīstams, privāts cilvēks var atsūtīt tik dārgu mantu! Tādā gadījumā šī liga varētu filmu kameras sūtīt arī citiem cilvēkiem Latvijā, tādēļ šāda spiegu liga ir jāatklāj. Sanāca čekas «kara padome» un nolēma sūtīt mani un vēl sešus čekas aģentus uz Zviedriju šo uzdevumu veikt. Tātad biju ieskaitīts par aģentu ar «sevišķiem nopelniem», jo uz ārzemēm izlaiž tikai tādus. Man piesolīja bagātīgu atlīdzību, kad būšu uzdevumu izpildījis un atgriezies mājā.

Pirms izbraukšanas uz Zviedriju mūs īpašā arodbiedrības grupā instruēja, kā uzvesties: nedrīkst izrādīt nekādu izbrīnīšanos par to, ko esam Zviedrijā redzējuši, nedrīkst nevienam dot nekādas adreses, nedrīkst no svešiem pieņemt nekādus laikrakstus, grāmatas, ne arī apmainīties zviedru un padomju ražojumiem u.t.t. Man teica, ka tikai man vienam uzticēts tāds slepens uzdevums, bet izrādījās, ka tādus uzdevumus saņēmuši visi «tūristi».

Iebraucis Zviedrijā vispirms centos satikt manu korrespondences partneri — mākslas interesentu, kurš nekāds spiegu ligas šefs vai dalībnieks nebūt nebija, bet tikai mākslas entuziasts, kas labprāt vēlas iegūt visu, kam sakars ar mākslu.

Nākošais mans uzdevums bija satikt vienu grāmatu izdevēju un mēģināt to iesaistīt čekas dienestā. Viņam būtu jāsāk ar to, ka viņš dotu rakstus Rīgas radiofonam, kurus tur nolāsītu. Viņš varētu rakstīt, par ko grib un par to tiktu bagātīgi samaksāts. Kad pāris tādus rakstus viņš būtu nodevis, tad čeka taisītu slēdzienu, ka divus pirkstus tas ir padevis un nu jādod viņa roka, — viņš būtu čekas gūstā. Un tad viņam tiktu uzdots Zviedrijā izdot laikrakstu, kuram sākumā vajadzētu

būt radikālam, bet ar kritiku par komunismu, aizstāvēt visādus kontaktus ar okupēto Latviju. Kad ar to būtu nosīsti Zviedrijā izplatītie latviešu trimdas laikraksti, tad būtu jāsak runāt atklātāk, būtu, «tautai beidzot jāsaņem patiesība», t. i. jāraksta, kā čeka pavēlētu. So izdevēju, ko čeka bija izraudzījusi, arī satiku, bet tas piedāvājumu nepieņēma.

Un tālākais mans uzdevums bija noskaidrot, kādās spiestuvēs tiek salikti un iespiesti Zviedrijas latviešu laikraksti un izzināt, vai šajās spiestuvēs nebūtu iespējams noorganizēt sabotāžu, kas laikrakstu iznākšanu padarītu neiespējamu. Pie šī uzdevuma veikšanas nemaz nepaguvu stāties, jo nodevos zviedru policijas rokās.»

Mazulāns visu laiku ir manāmi satraukts, kafijas tasi ceļot rokas viņam trīs. Viņš arī saka, ka joprojām vēl atrodās nervu saspīlējumā. Uz jautājumiem viņš, starp citu, pasaka, ka Rīgā uz ielas noslepkavots katoļu baznīcas augstākais reprezentants Latvijā, bīskaps Pēteris Strods, par kura nāvi vēl nesen ziņoja ārzemju un arī trimdas prese, it kā viņš miris dabiskā nāvē. Bet Mazulāns pasaka patiesību par istajiem bīskapa nāves cēloņiem. (Tātad nepatiesību izpaudis trimdas latv. soc.-demokrātu biļetens «Brīvība» pēdējā numurā ar izdomātu apgalvojumu par it kā katoļu baznīcas «sadarbību» ar komunistiskajiem okupantiem. Ref.)

Vēl Mazulāns atbildēja uz kādu jautājumu un pateica, ka aktieris Avens, kas bija viens no ekskursantu grupas dalībniekiem, kas Zviedrijā apmeklējis vairākus trimdas latviešus, ir noteikti čekas dienestā. Viņš 1945. gadā bijis apcietināts, nosūtīts uz Sibīriju, bet pēc gada atgriezies, jo pieņēmis čekas uzdevumus.

Mazulānam tiek jautāts, kāds stāvoklis Latvijā ir attiecībā uz dāvanu saiņu sūtīšanu un saņemšanu, uz ko Mazulāns atbild:

«Visi sainīšu saņēmēji tiek reģistrēti, par ko taista atzīmes čekas kartotekā. Ir zināmas veselās cilvēku grupas, piemēram, vairāki skolotāji, kas atlaisti no darba tādēļ, ka bija saņēmuši sainīšus. Tiek sekots arī tiem, kas raksta vēstules, pie kam daudzas vēstules tiek rakstītas uz čekas pavēli, vai pat uzrakstītas pašā čekā.»

Vēl tiek jautāts, kas Latvijā notiek ar tiem, kas tur kā tūristi vai tuvinieku apciemotāji ierodas no brīvās pasaules. «Skaidrs», Mazulāns atbild, «ka tā vai citādi ar katru atbraucēju čeka uzņem kontaktu, jo katrs, ar ko tādām atbraucējam iznāk runāt, kā ar viņa sagaidītāju, ir čekists, kam jāizpēta, ko

ar katru no atbraucējiem var darīt vai ko panākt. Ja kāds brauc vairākas reizes, tad čeka ir pārliecināta, ka šādam atbraucējam ir kādas sevišķas intereses un tiem tiek pievērsta «atsevišķa» uzmanība, t. i. tos čeka ņem savā ziņā un varā. Visus radus un tuviniekus, ko atbraucēji apmeklē, tūdaļ čeka sauc pie sevis un siki izprašņā, ko atbraucēji teikuši un ko viņi tiem atbildējuši. Piemēram, dziesmu svētku laikā atbraukušos visus novietoja Rīgas viesnīcā un sulaiņiem piesacīja nevienu pie viņiem nepieļaut, aizbildinoties, ka tie ir ārzemnieki un nevēlas ne ar vienu no Latvijas ļaudīm runāt...».

Par sevi Mazulāns vēl pastāsta, ka Stokholmā iebraucis viņš izšķīries likt visu uz vienas kartes un ar augšā minētā mākslas interesenta palīdzību dabūjis kontaktu ar zviedru policiju. Kamēr viņš bijis internētš, padomju sūtniecība par katru cenu gribējusi panākt satikšanos ar viņu, lai piedabūtu uz atgriešanos, bet viņš nav gribējis ar sūtniecības ļaudīm runāt. Tāpat viņam rakstītas vēstules un sūtītas telegrammas no Latvijas, lai viņš tomēr brauc mājās, bet arī uz tām viņš nav gribējis atbildēt.

Noslēgumā viņš pastāsta, ka norakstījis vēstuli Čruščovam, pateikdamies par iespēju tikt brīvajā pasaulē un pasakot, ko viņš brīvajā pasaulē konstatējis, proti, ka padomju prese un viss propagandas aparāts ir visu laiku melojis par dzīves apstākļiem Rietumos un ka, salīdzinot ar tiem, padomju cilvēki ir nožēlojami vergi. Uz jautājumu, ko viņš nodomājis darīt, izkļūdams brīvībā, Mazulāns atbildēja, ka par to vēl neesot īsti domājis, bet esot laimīgs, ka tagad ir brīvs cilvēks un ka izkļūvis no šausmām — būt padomju čekas aģentam.

Mazulāns ir 47 gadus vecs (dzimis 1913. gadā), ārēji atstāj inteligenta cilvēka iespaidu, ko atzīmē arī visa zviedru prese, kas plaši atreferējusi Mazulāna paskaidrojumus preses konferencē.

Pēc viņa paskaidrojumiem viņš vēl rādīja īsu filmu par padomju cilvēku dzīvi, piem., kolchozā.

A. V.

* * *

Vienā no visskaistāk izplānotajām «operācijām» Latvijas čeka 1960. gada oktobrī uz Zviedriju nosūtīja kompetentu un pieredzējušu trimdas ārdītāju grupu, kuras sastāvā bija Dzimentenes Balss redaktora vietnieks Arvīds Rupeiks, Latvijas PSR Drāmas teātra aktieris, bijušais leģionārs un vēlākais čekas slepenaģents Harijs Avens, kā arī kādreizējais SS kara ziņo-

tājs Jānis Mazulāns. Neoficiālais šis trieciengrupas vadītājs bija «Grūzijas latvietis» Pjotrs Pavlovičs Pumpens, kas tolaik KGB apakšpulkveža ranga bija Latvijas PSR Drošības komitejas izlūkošanas daļas priekšnieks.

Manā atmiņā Pumpens neapšaubāmi bija diezgan viltīgs un izmanīgs padomju izlūkdienesta virsnieks. Atliek vienīgi nožēlot, ka šim čekistam savā darbīgajā mūžā gadījies piedzīvot divas gaužas vilšanās kadru izvēlē: viņa izraudzītais un gudrās KGB skolās 1958. gadā sūtītais «latviešu potenciālais Zorge» kopā ar ģimeni pēc divdesmit gadiem lūdza un ieguva patvērumu «imperialisma vilku midzeni» ASV, kamēr cits viņa aģents, Jānis Mazulāns, jau 1960. gada 15. oktobrī pieteicās zviedru «statspolis».

Mazulāna pārbēgšana izjauc Pjotra Pavloviča teicami sāktu «stūra mājas» karjēru. No grūti sasniedzamā izlūkošanas daļas priekšnieka krēsla viņam vajadzēja pārsēsties arī čekas aprindās vāji respektētā «naušņiku» (noklausīšanās) dienesta vadītāja sēdekli. Pēc nedaudziem gadiem Pumpens vispār pazuda no mana skata loka.

Rīgas kinostudijās darbinieka Jāņa Mazulāna dramatiskā izšķiršanās par palikšanu brīvajā pasaulē tolaik dziļi satrauca un zināmā mērā uz kādu laiciņu pat demoralizēja čekas aprindas Latvijā. Negantais Mazulāns taču bija ne vien sagravis labi plānoto KGB akciju, bet kādus gadus arī turpināja nodarīt morālus zaudējumus «humānajai» padomju valstij. Allaž manā atmiņā paliks sešdesmito gadu sākumā Latviešu nacionālā fonda izdotais krājums «Pa Ņeņina gaišo ceļu», kur J. Mazulāna fotogrāfijās dokumentēts Latvijas lauku sētu drausmais abrukums.

Vēlāk Arvids Rupeiks ne reizi vien dalījās ar mani atmiņās par Mazulāna negaidīto pazušanu un Pumpena vadītajiem braucieniem neganti dārgajos zviedru taksīšos, lai «mīloto aizgājēju» sameklētu Stokholmas latviešu dzīvokļos. Sevišķu aktivitāti bēguļa meklēšanā esot pierādījis viņa kādreizējais kollēga Pauls Ducmanis.

Jāatzīstas, ka, pārlapojot Dzimtenes Balss 1961. gada sākumā izdotos numurus, kur atkārtoti «apspēlēta» Jāņa Mazulāna atgriešanās brīvajā pasaulē, mani un manus ģimenes locekļus pārsteidza apbrīnojamā līdzība, ar kādu tas pats Latvijas čekas izdevums 17 gadus, resp. gandrīz paaudzi vēlāk, interpretēja mūsu izšķirēju soli.

MAZULĀNS STĀSTA ĢĒTEBORGĀ

Kādēļ čekai vajadzīga informācija par trimdas latviešiem. — Ar Gagarinu krievi pieņēmuši brīvo pasauli. — Kas notiek ar studentiem, kuri uzstāda — neērtos jautājumus. — Rietumi nespēju uzņemt visus, kas atstātu Latviju, tiklīdz tas būtu iespējams. — Divaina preses konference Ģēteborgā.

Nacionālā Fonda pārstāvniecība Ģēteborgā, sadarbībā ar ELJA, 30. aprīlī bija rikojusi sanākumi, kurā runāja bij. Rīgas TV līdzstrādnieks Jānis Mazulāns, kurš pag. gada beigās ieradās Zviedrijā kā Padomju Savienības «tūristu» grupas dalībnieks, bet to pameta un ieguva politiska bēgļa tiesības Zviedrijā. Pārbēdzēja temats bija — «Okupētās Latvijas cilvēks šodien», bez tam viņš informēja par NKVD darbību okupētajā Latvijā, pieskaroties arī vēstuļu cenzūrai un propagandas lapai «Dzimtenes Balss». Sanākumi vadīja Fonda pārstāvis Ģēteborgā Arvīds Zāmuēlis.

Mazulāns stāstīja, kā viņš iesaistīts NKVD spiegošanas tīklā un minēja dažus no saviem uzdevumiem darba biedru un citu cilvēku izspiegošanā, lai tā iegūtās ziņas ievestu NKVD kartotēkā, kāda tur ir par katru cilvēku.

«Nevēlamo» saraksti jau gatavi, tādēļ nemieru gadījumā čekai nav nekādas grūtības iznīcināt tos, kuri pastāvošo iekārtu varētu kaut kā apdraudēt. Cik viņam zināms, tad TV studijā bez viņa vēl darbojušies seši NKVD ziņotāji.

Lai varētu braukt ekskursijā, jādabū vietas atsauksme un atļauju piešķir partijas sēdēs. Pirms izbraukšanas uz Zviedriju saņemti spiegošanas uzdevumi. Mazulāns zina, ka pārējie grupas dalībnieki uz Zviedriju sūtīti ar tādiem pašiem nolūkiem.

Informācija par brīvībā dzīvojošiem latviešiem čekai vajadzīga, lai ev. Latvijas apmeklēšanas gadījumā attiecīgās personas varētu aizturēt, vai «padarīt nekaitīgas». Uz jautājumu, kā tas būtu iespējams, referents paskaidro, ka čeka tādos vajadzības gadījumos ir pielietojusi un pielieto aranžētus «nelaimes gadījumus».

Tā kā Mazulāna informācija par apstākļiem Latvijā «L.V.» lasītājiem sniegta jau agrāk, tad šeit to neatkārtosim.

«Atvadu» vēstulē «tūristu» grupas vadītājam, NKVD darbiniekam, J. Mazulāns, starp citu, teicis: «Jūs esat kļūdušies izvēloties mani saviem noziedzīgajiem nolūkiem».

Pēc Mazulāna runas klausītāji uzstādīja dažādus jautājumus.

Par Gagarina «sensāciju» viņš domā, ka krievi izdevies Rietumu pasauli kārtīgi piemānīt, jo viņš kā filmu reportieris saskatot šī gadījuma Krievijā plaši lietotās aizkulisēs. Par krievu aranžētām prāvām pret tā sauktiem «kara noziedzniekiem» agrāk neesot bijis dzirdams. Uz jautājumu par Rīgas studentu neērtiem jautājumiem saviem mācību spēkiem, atbilde bija īsa: «Ja kāds oponent, tad to liktenis ir tikai viens — likvidēšana». Tika jautāts, vai krievi ir vākuši iedzīvotāju parakstus pret mācītājiem, uz kō Mazulāns atbildēja, ka tas tiem nav vajadzīgs, jo mācītājus atklāti vajā visas iestādes, sevišķi komunistu radio un prese. Noslēgumā M. pateica, ka gadījumā, ja rastos iespēja, bēgtu tik daudzi, ka Rietumi tos nespētu uzņemt.

Paredzētās filmas izrāde «Rīga šodien» nenotika, jo filma vēl neesot saņemta. Rīkotāji pieņem, ka tā aizkavējusies Vācu (?) cenzūrā. Tāpat kādu iemeslu dēļ nenotika arī paredzētā preses konference, jo redakcijas neesot sūtījušas savus līdzstrādniekus. Otrā dienā tās pašas redakcijas šo gadījumu bija uzskatījušas par ievērojamu sensāciju un kādā privātā dzīvoklī sanākušie korespondenti un fotogrāfi enerģiski rakstījuši un fotografējuši. (Latv. laikrakstu pārstāvjiem nekas netika ziņots).

Zviedru laikraksti šim gadījumam pievērsuši lielu uzmanību, pirmajā lappusē ievietojot plašus aprakstus par apstākļiem Latvijā un spiegošanas uzdevumiem un pārbēdzēja foto attēlus.

A. Zāmelis paskaidro, ka dažas zviedru organizācijas interesējušās, vai šo referātu nevarētu pasniegt arī zviedru sabiedrībai, kas tagad sākusi vairāk un vairāk interesēties par notikumiem aiz dzelzs priekšvara.

GUNĀRS PĀVULS

SPRIEDUMS

LATVIJAS PADOMJU SOCIĀLISTISKĀS REPUBLIKĀS VĀRDĀ

Latvijas PSR Augstākās Tiesas Kriminālietu tiesas koleģija šādā sastāvā:
priekšsēdētājs B. Azāns

tautas piesēdētāji G. Brokāns un J. Votčovs

ar sekretāru I. Eglīti

bez prokurora un aizstāvja piedalīšanās

1961. gada 8.—9. februārī sēdētā tiesās sēdē Rīgā skatīja cauri aizmuguriski lietu par **M a z u l ā n s** Jāņa Kārļa d., dzimušu 1913. gadā Latvijas PSR, Jēkabpils rajonā, bezpartijiska, PSRS pilsoņa, latvieša ar viedējo izglītību, agrāk nesodīta, strādājoša par kinolaboratorijas vadītāju Rīgas Teledudīja, dzīvojoša Rīgā, Mikus ielā 3 apsūdzību pēc Likuma «Par kriminālatbildību par valsts noziegumiem» 1. p.

Noklausoties liecinieku liecības un izskatot lietā pievienotos rakstiskos pierādījumus, Latvijas PSR Augstākās Tiesas Kriminālietu tiesas koleģija

konstatēja:

Tiesājamais Mazulāns 1960. gada 20. septembrī saņēma PSRS Arlietu ministrijas vīzu izbraukšanai no PSRS uz Zviedriju kā tūrists. Vīzas derīguma termiņš bija noteikts līdz 1960. gada 1. novembrim.

1960. g. 6. oktobrī padomju turistu grupas sastāvā Mazulāns iebrauca Stokholmas pilsētā, Zviedrijā. Atrazdamies Stokholmā, tiesājamais Mazulāns tikās ar latviešu emigrantiem un apmekleja to dzīvokļus. 1960. g. 15. oktobrī Mazulāns atdalījās no padomju turistu grupas un uz to brīdi, kad vajadzēja ar kuģi braukt atpakaļ uz Padomju Savienību, tūristu grupā vairs neatgriezās. Nolemams palikt uz pastāvīgu dzīvi ārzemēs, Mazulāns tās pašas dienas vakarā atsūtīja padomju tūristam Puhovam adresētas divas zīmes, kurās paziņoja par savu nodomu neatgriezties dzimtenē un lūdza nokārtot ar tūrisma braucienam saistītus izdevumus no tās naudas, kas viņam palika viesnīcā, kā arī viņa personīgās mantas nodot viesnīcas pārvaldē.

Izdarot Dzimtenes nodevību, Mazulāns kategoriski atteicās no satikšanās ar PSRS sūtniecības pārstāvjiem Zviedrijā un griezās pie Zviedrijas varas orgāniem ar lūgumu piešķirt viņam politisko patvērumu.

Uzturoties Zviedrijā tiesājamais Mazulāns sniedza vairākas intervijas zviedru laikrakstu korespondentiem un paziņojumus zviedru varas orgānu pārstāvjiem, kuros noķengāja padomju iekārtu Latvijā un izplatīja pretpadomju apmelojumus par dzīves apstākļiem Latvijā PSR.

Visi viņa melnīgie pretpadomju paziņojumi tika publicēti ārzemju buržuāziskajā presē, kā arī latviešu emigrantu laikrakstos «Laiks» un «Tēvija».

Tiesājamā Mazulāna apsūdzība pierādīta ar lietai pievienotiem rakstiskiem pierādījumiem, kā arī ar tiesas sēdē nopratināto liecinieku Bergmanes, Avens, Marovskis, Rupeiks un Fillers liecībām.

Tādejādi pierādīts, ka Mazulāns Jānis izdarījis noziegumu, kas paredzēts Likumā «Par kriminālatbildību par valsts noziegumiem» 1. p.

Ņemot vērā augstāk minēto un vadoties no KPK 319. un 320. p. p. Latvijas PSR Augstākās Tiesas kriminālietu tiesas kolēģija

nosprīda:

Sodīt aizmuguriski Mazulānu Jāni Karļa d., dzimušu 1913. g. pēc Likuma «Par kriminālatbildību par valsts noziegumiem» 1. p. ar brīvības atņemšanu uz piecpadsmit gadiem (15) ar visas viņam personīgi piederošās mantas konfiskāciju.

Spridums galīgs un kasācijas kārtībā nav pārsūdzams.

Priekšsēdētājs

B. Azāns

Tautas piesēdētāji

G. Brokāns

J. Votčovs

**Noraksts pareizs: Latvijas Republikas
Augstākās Tiesas
tiesnesis**

V. Vietnieks

(zīmogs)

SATURS

Neatkārtojiet skaļi, kas ar jums runā	4
Satikšanās slepenajā dzīvoklī	8
Viņš atgriezās no Rietumiem	12
Telefons 99423	16
Jūs vajadzēja sodīt	19
Viņa aizlidoja uz Ameriku	23
Jāsarakstās ar ārzemēm	27
Ķīmiķis Edgars Zariņš	30
Zviedru kara kuģi Rīgā	34
Arzemju adreses	36
Ziņas no Rietumiem	38
Vēstules	42
Jaunais Zviedrijas paziņa	44
Māja Mikas	46
Sastapšanās ar māksliniekiem	49
Pieteicos ekskursijā uz Ķīnu	52
Nosūtu gleznu uz Zviedriju	57
16 mm kinokamera	60
Starptautisks sainis	63
Trūkumi un neveiksmes	66
Mums būs jābrauc	69
Dažas piezīmes no dienasgrāmatas	70
Sastapšanās automašīnā	73
Cetri punkti	75
Uz Kaukāzu	77
Nepatikami jautājumi	79
Jautājumu krustugunis	81
Nauda	84
Ar jauno kinokameru darbā	86
Mans uzdevums Zviedrijā	88
Norādījumi par braucienu	92
Ceļā	95
Pa seno vikingu zemi	100
Skonē	103
Atdalīšanās no grupas	105
Divas vēstules	109
Jūs esat kļūdījušies, izvēloties mani	111
Ko stāsta atbrīvotāis J. Mazulāns	114
Mazulāns stāsta Gēteborgā	120
Spriedums	122

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0305034966

701-

Kontroleksemplärs

93-3
L450